

ترے ہی

سرائیکی

بہارِ واپسو

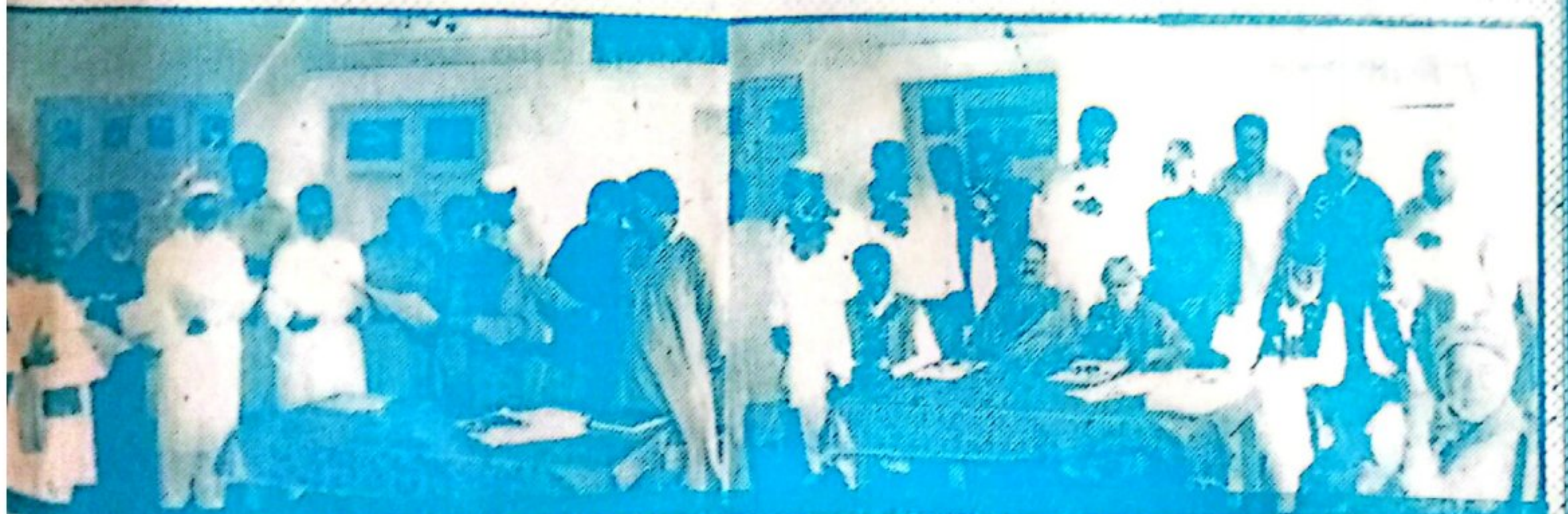
ہن تھی فرید اشد دل مونجھاں کوں نہ کر یاد دل
جھوکاں تھیں آباد دل ایہا نیں نہ دہی بکٹ مٹی

سید جناب سید مسعود احمد شاہ کاشغر، جناب عابد سعید ڈی آئی جی تے جناب حسن اقبال ڈی سی پراولپور مجلس دے ہک عشاہیے وچ سید دین محمد شاہ، حفیظ الرحمن تے دیگر عہدیدار

سید جناب سید مسعود احمد شاہ، جناب سید شفیق حسین خاری (سابق ڈی سی پراولپور) تے صاحبزادہ عثمان عباسی ایم پی اے سرانجی ادلی مجلس دیاں تقاریب وچ عہدیداری

ہیرانجی ادلی مجلس دے نو منتخب مجلس انتظامیہ تے نگران کونسل دے ارکان دی تقریب حلف برداری، سید فیض اللہ شاہ حلف گدھاتے اوندے بعد گروپ

سراٹیکہ

جلد نمبر ۱۲ - جنوری ۱۹۹۹ء - شمارہ نمبر ۳۹، ۴۰

- ۶۰ مرہیہ صادق (محمد دین ملک ایڈوکیٹ)
- ۶۱ سک (برگینڈیئر ریٹائرڈ سید نذیر علی شاہ مرحوم)
- ۶۲ محسن قوم - سردار کوڑے خان جتوئی (سجاد حیدر پرویز)
- نعمتیں
- ۶۶ وسائی (ریاض سندھو)
- نمبر
- ۶۹ لیرولیر پچھانواں کنیں پہلے (ارشاد تونسوی)
- (فضائے)
- ۷۳ ہادی (اشوال)
- نائر
- ۷۷ من موج میلہ (محمد اسماعیل احمدانی)
- (نقابہ)
- ۷۹ کمپنی دی مشوری واسطے (ریاض بھٹی)
- شاعری
- ۸۸-۸۲ صابر چشتی، مزل حسین، رحیم طلب، حسن رضا گرویزی، خالد اقبال، رفیق احمد پوری، صادق جنید ہوت، مشتاق احمد سبقت
- رہبر نفا
- ۸۹ سراٹیکہ ادبی مجلس دے الیکشن (ریاض انجم)
- ۹۱ خواجہ فرید قوی سینار (جاوید احسن خان + میاں محمد حسین)
- ۹۵ اسلامیہ یونیورسٹی دا جشن فرید (ریاض بھٹی)

- 37.75
- ۲ اداریہ
- 37.58
- ۳ سورۃ البقرہ (ترجمہ: سید دین محمد شاہ)
- 34.13
- ۴ جھیمڑی دعا (علامہ غلام حسین زائر مرحوم)
- ۵ کلام فرید
- ۷ کریمہ دے ٹھل (جاوید چانڈیو)
- ۸ تکلف برطرف (سید دین محمد شاہ)
- فرہنگ
- ۱۱ خواجہ فرید (احمد ندیم قاسمی)
- ۱۳ دولت دلنواز (سید نذیر علی شاہ مرحوم)
- ۱۹ فریدیات، سرحد پار (محمد اسلم بیٹا)
- ۲۱ رتھ دھیم دھیم نور (ڈاکٹر اسلم انصاری)
- ۳۲ دیوان فرید وچ ردیف دا ورتار (محمد حیات چغتائی)
- ۳۸ دیوان فرید وچ مثنوی سیف الملوک والولہاں (شیر احمد خاں بہاولپوری)
- ۴۷ دیوان فرید (تبصرہ: پروفیسر محمد نذیر دریشک)
- ۴۹ فتوحات فریدیہ (تبصرہ: پروفیسر محمد نذیر اشک)
- ۵۱-۵۵ خواجہ فرید دے حضور منظوم خراج عقیدت: علامہ طاہر، عاشق بزدار
- انجم لٹری، مجاہد جتوئی
- نارنج
- ۵۶ نواب مظفر خان دی شہادت (عمر کمال خان)

سرائیکی

بہاولپور

چیف ایڈیٹر (اعزازی)

جاوید چاٹھو

ایڈیٹر

سید دین محمد شاہ

ریاض سندھو

معاونت

ریاض بھٹو

عثمان شاہ

قانونی مشیر

عبد القیوم اعوان

سرکولیشن مینیجر

حفیظ الرحمن

قیمت: فی شمارہ ۳۰ روپے

سالانہ: ۸۰ روپے

سید دین محمد شاہ ایڈیٹر،

پبلشر "جھوک سرائیکی"

سرائیکی چوک، بہاولپور

شائع کیتا

فون: 883990

نرم ماہی سرائیکی دانواں پنڈہ

نرم ماہی سرائیکی، سرائیکی ادبی مجلس دامظہ ریگنڈیز (ریکارڈ) سید نذیر علی شاہ مزینت
پہ چالی۔ اس کچلہ کون انداز ایتر یواں سال ہے۔ اکتوبر ۱۹۸۳ء وچ ریگنڈیز صاحب دے
زبان چکوں اسے رسالہ ہوں دے دے دے گئے تے ات ۱۹۸۹ء وچ سید دین محمد شاہ صاحب
انکوں نوں سرورں چا کر ایں اندے نوں دور دامظہ پہ چا۔ گذریل پاؤں سالیں کنیں اسے
رسالہ ادبی مجلس دے گروے حیریں وچ گم قحی پیا ہئی تے ہن ولا تر چھا جنم گھو اپنے۔

اسے پہلا شمارہ جنوری کنیں جون ۱۹۹۹ء تئیں دا ہے۔ انشاء اللہ اگوں امید اسے
جو ہر سہ ماہی وچ رسالہ بچھو ارہوئی۔ اس شمارے دا او اصرہ فریڈیات تے مشتمل ہے اس
کچلہوں انکوں خواجہ فریڈ لبروی آکھیا وچ سکھدے۔ ۱۹۹۸ء وچ اسلامپور علی بہاولپور
خواجہ فریڈ چیر تے شعبہ سرائیکی دے تعاون نال "صد سالہ جشن فریڈ" منایا ہئی تے اسے
سالہ سن ۲۰۰۱ء تئیں جاری رہی۔ اس حوالے نال اے اور دے قلعے دا جشن فریڈ، سرائیکی
عوامی گت کرچی دا "جھوک فریڈ میلہ" تے دیرہ غازی خان دی مجلس تقریبات ملی دا خواجہ
فریڈ قومی سینار اہم تقریبات ہن۔ دیرہ غازی خان دے سینار وچ ضلعی انتظامیہ دے نال
نال جاوید احسن خان ہوریں دا کردار وی اہم ہا، اس تقریب دی سوکڑی احمد ندیم قاسمی
ہوریں دا مضمون ہے۔ سمن محمد اسلم بتاتے قاسمی صاحب دے مضمون اردو وچ ہن تے انوویں
ای مصحفے ہن۔ سمن محمد حیات پختائی ہوریں دا مضمون وی فریڈیات دے ہک نوں پہلو
کوں منکشف کریدے۔

ہر سال مئی دے مہینے وچ ۱۱ تے ۲۳ تاریخاں سرائیکی ویب وچ چپ چاٹیاں
لکھ دیں ۱۱ مئی ویب دے ہک محسن سردار کوٹلے خان جتوئی دی برسی دا
پہنہ ہے۔ اس عظیم ہستی تقریباً ۱۸۰۰۰ ایکڑ زمین ۱۸۹۶ء وچ قوم دے ہالیں دی تعلیم کیتے
وقف کیتی ہئی۔ ہے اسے ہستی سر سید وانگوں نصابی کتابیں اچ شامل نہیں قحی سجدی تاں گت
توں گت سرائیکی اخبار پار سالیں وچ سالانہ ہک مضمون دی مقدار تاں ہے تے اس کچلہ دی
مقدار دی جو اندی وقف کھنل ویتی تے قومی ملکیت دا حساب کتاب وی چیک کرے۔ اس
شمارے وچ کوڑے خان جتوئی بارے دی سجاد حیدر پرویز ہوریں دی کتاب وچوں ہک مختصر
مضمون شامل ہے۔ اینویں ای ۲۳ مئی ریاست بہاولپور دے آخری فرمانروا سر صادق محمد خان
بنجم مہاسی دی برسی دا پہنہ ہے، انہاں دی یاد وچ نذیر علی شاہ مرحوم دا ہک مضمون تے ملک محمد
دین ایڈوکیٹ دا ہک مرثیہ اس شمارے وچ اس عظیم حکمران دے تعارف سودھا شامل ہے۔

اینویں ای جون دے مہینے وچ ہک قومی پہنہ نواب مظفر خان شہید دی
شادت دا ہے۔ ۲ جون ۱۸۱۸ء کون ویب دی جنگ آزادی دے اس ہیرو سکھیں دے
خلاف لڑیں ہوئیں اپنی دھی تے پتریں سودھی شادت پاتی ہئی۔ اس شمارے وچ نواب مظفر
خان شہید بارے عمر کمال خان ہوریں دی کتاب وچوں ہک مضمون شامل ہے۔

سرائیکی دانشور ڈاکٹر نواز کاوش ہوریں دی گمر آلی دا پچھلے پھاڑیں گذر گئیں، ادارہ سرائیکی
انہیں دی مظفر تے کیتے دعا گو ہے تے ڈاکٹر صاحب دے ڈکھ وچ بھیکھال ہے۔

ترجمہ سید دین محمد شاہ

قال يادى انبهىم باسماء نهم فلما انباهم باسماء نهم قال الم اقل لكم انى اعلم
غيب السموات والارض واعلم ما تبدون وما كنتم تكتمون (۳۳)

English

He said : O Adam, inform men of their names. So when he informed them of their names, He said : Did I not say to you that I know what is unseen in the heavens and the earth? And I know what you Manifest and what you hide.

سرائیکی

اللہ نے آدم کوں حکم دیا جو آدم! تو انہاں کوں انہاں شےیں دے ناں دے۔ ول جیڑھے ویلے انہاں نے انہاں کوں انہاں شےیں دے ناں دے ناں دے تاں (اللہ نے فرشتیاں کوں) فرمایا کیوں میں تمہا کوں نہ آکھیا ہا میں اسمائاں تے زمین دی سب گچھیاں گالھیں چاٹداں۔ اتے تساں جو کچھ ظاہر کریندے دے یا لکاتے کریندے دے (سب) میگوں معلوم ہن۔

کافی

پیشکش: سید دین محمد شاہ

ترجمہ: علامہ محمد عزیز الرحمن مرحوم

روندی سنج صباحیں

میں صبح شام روتی ہوں

ہنڈل آوم آ گل لاوم پووم قبول دعائیں
میری دعائیں خدا قبول فرمائے اور محبوب ہٹل آکر مجھے گلے سے لگالے

یار پروچل پھیر نہ آیا اجڑیاں جھوکار جاہیں
گھر اور جھوکیں ویران ہو گئیں، کیونکہ محبوب بلوچ واپس نہیں آیا

مارو تھل دے ڈکھڑے پینڈے سہنس ہزار بلائیں
مارو تھل تک پہنچنا بھی مشکل ہے۔ دشوار گزار مسافت ہے جس میں سینکڑوں
ہزاروں بلائیں ہیں

ہاجہ مٹھل دے ہاجہ نہ کائی سوجھم نہ ہرگز واپس
عاشق مغموم کو تو محبوب خوش ادا کے التفات کے سوا اور کوئی سہارا ہی نہیں
ہے اور نہ کوئی دوسری تدبیر سو جھتی ہے۔

روز ازل دی این جگ اوں جگ میں باندی تو سائیں
میں تو روز ازل سے اے محبوب آپ کی دامن گرفتہ کنیز ہوں۔ دنیا اور
آخرت دونوں جہانوں میں مجھے آپ کا سہارا ہے۔

ساڑاں بیور زیور تریور بیناں بینسر ہاپیں
محبوب کے سوا کپڑے، زیور، پینا، مینر اور چوڑے کے دستے کس کام کے، ان
کو جلادوں کی۔

عمر وہائی کانگ اوڈیندیں تھکڑی تک تک راہیں

محبوب کے ملنے کے لیے کوئے اڑاتے اڑاتے عمر گزر گئی، راہ نکلتے نکلتے میں
تھک گئی مگر وہ نہ آیا

کر کر یاد سچن دے دلزے نکلن لکھ لکھ آہیں
محبوب و لنواز کی محبتیں اور مخلصانہ ملاپ جب یاد آتے ہیں تو دل سے لاکھوں
آہیں نکلتی ہیں

ڈھولن کارن چاون لا دیاں لہڑیاں دل نوں چاہیں
مجھے تو آغوش پیدائش ہی سے محبوب کی چاہ اور محبت دل میں کارگر ہو گئی ہے
انگن فرید دے آ الہیلا کر کر ناز ادائیں
اے محبوب نازنین (کبھی) تو ناز و ادا کے ساتھ پھر فرید کے گھر آ

دیوان فرید

تقابلی مطالعہ، حواشی، ترتیب:

جاوید چانڈیو

☆ دبیر الملک مولوی عزیز الرحمن مرحوم کا متن

☆ خواجہ فرید کے پہلے مکمل مطبوعہ دیوان ”اسرار فریدی“ کے ساتھ تقابلی مطالعہ

☆ ڈاکٹر مہر عبدالحق کی ”لغات فریدی“ تحقیقی مطالعے کے ساتھ

☆ ایک کتاب میں تین کتابیں، فریدیات میں ایک حقیقی اضافہ

۶۵۶ صفحات، رنگین سرورق، اعلیٰ کمپوزنگ اور طباعت کے ساتھ -- مجلد / ۳۰۰ روپے - کارڈ کور / ۲۰۰ روپے

براہ راس خط لکھ کر طلب فرمائیں

ناظم مطبوعات

سرائیکی ادبی مجلس (رجسٹرڈ) - ”جھوک سرائیکی“ - سرائیکی چوک، بہاولپور

(ایہ رسالہ حکومت پنجاب دے مالی تعاون نال شائع کیتا گے)

ترے ماہی سرائیکی بہاولپور

ادب وچ گھڑیو دے گھڑیاں دا سوال

”جی“

”کھیر کھنڈی“

(ویب واک ماک)

بولی دے سبھ روپ سوہنے پر ہر بولی دا تے اوند ادب ہوندے جیڑھا وسیب دی روح وچوں کشید تھیندے۔ جیڑھلے بولی وچھوڑے دی مار اچ امدی اے تاں سبھے خواب گونگے تھی ویندن تے خوشبوئیں کُما ویندن۔ اے گنگ داسی تے کُمانا پن کڈاھیں کڈاھیں صدیئیں تے وی کھنڈ ویندے پر جڈاں وی وصال دا ساون وسدے تاں روہی دے گھا ہوٹ وانگوں ولا ساول تھی پوندی اے تے جدہار پکھیں دے چوہنکار جی پوندن۔ سرائیکی بولی وی صدییں چپ دی مار بھوگی اے پر جڈاں وی کوئی ٹھڈی ہیل لڑکی اے یا کوئی کٹی پٹی اے، ایندیاں شوہ لٹھیاں ہوئیاں پاڑاں، لکھ لکھ ساویاں پونبلاں دھرتی دے سینے تے کھنڈا ڈیندن۔

سرائیکی ادب وانگوں ترے ماہی ”سرائیکی“ تے وی کئی دور گزرین۔ ایندے وچ نرگس، سرو تے سنبل دیاں رنگینیاں دے نال کرڑ، کنڈا تے پوئی وی اپنیاں پاڑاں سانہی رہ گئیں۔ ہاکڑہ ریت تھیا تاں ستلج تے سندھو دیاں لہراں جاگدیاں رھیاں پر کتھائیں ثوب ویل دی ڈپ ڈپ وی نال رہ کراہیں عادت دا حصہ بن گئی ہے۔ اصولوں اینویں جیویں سیکل رکشیں دی چپ چپاتی موت وچوں موٹر رکشیں دے ٹرڈاٹ کنیں دا حصہ بن گئیں۔

فرید گیٹ دے نیڑے بابا گلن شاہ دے دربار دے سامنے آلی نم کبیج گئی اے تے نور محل دے انبیں دے باغ اجڑ گئیں پر ڈو جھے پاسون ہک فوجی فرم بھاولپور سٹیشن کنیں فرید گیٹ تائیں بھوں ایمانداری نال ڈبل روڈ بنیندی پئی اے جیندے اتے لینڈ کروزر تے پجارو دے نویں ماڈل زان زان کریندے ویسن تے عربیں دیاں ایئر کنڈیشنڈ گاڈیں تے روہی دے باز اکھیں تے کھوپے چاڑھی بیٹھے ہوسن۔ بریگیڈئیر نذیر علی شاہ مرحیت روہی دے بازیں، بہت تتریں تے تلوریں تے لکھدیں ہوئیں عرب دے صحرائیں دے پندہ کرویندا ہئی پر اوں ویلھے سر کلر روڈ تے اے منظر نہ ہوندے ہن۔ او ویلھے لنگھ گئے جڈاں فرید گیٹ تے بیکانیر کنوں آون، آلے قافلے دے قطار در قطار اٹھ پارک تھیندے ہن تے پاندھی کافیاں تے لڑھاؤ گاندے ہن۔ ہن تاں ریڈیو سٹیشن دی لائبریری وچوں پروڈیوسر خواجہ فرید دی کافی دا ریکارڈ لبھیندن تے نال نورجھاں دا ہک گانا۔۔ جیڑھا سدھا مروٹ دے قلعے دے پچھوں ہاکڑے دے سکے تل وچ بیٹھے روہیلے دے ریڈیو تے نشر تھیندا پیا ہوندے۔ ٹی وی تے خواجہ فرید شو تھیندے تے بکتارے تے خواجہ فرید دی کافی گھوپندی اے نال نال خواجے دی روہی وچ اٹھیں دی قطار وی ٹردی راہندی اے۔

سرائیکی وسیب دا اے نواں منظر نامہ اچ دے سرائیکی ادب دا منظر نامہ وی بندے۔ ”بیکری“ تے دیسی گھپو تے مکھن دے بسکت تے کیک ٹیٹیں لبھدے تے نہ ای ”ڈیری فارم“ دے کھیر وچوں کترن دی خوشبو امدی ہے۔ روہی دیاں گویں کھیر وی نہیں سکا پگیاں پر سارا گھپو ”گھڑیاں“ اچ بھریا پئے۔ اے گھڑے کون وندیسی؟ تھی سگدے ایں سوال دا تعلق وی ادب نال بندا ہووے!

تکلف برطرف

قارئین کرام سے معذرت خواہ ہیں کہ ”سرائیکی“ کا موجودہ شمارہ بہت ہی تاخیر سے شائع ہو رہا ہے اس تاخیر میں ہماری کچھ مجبوریاں تھیں۔ ایک بڑی وجہ یہ ہوئی لیڈی ڈیانہ بے وقت ہلاک ہو گئی۔

لیڈی ڈیانہ خواجہ کی دیوانی نہ تھی مگر..... آپ ہماری پوری بات تو سن لیں۔ واقعہ یہ ہے کہ ”سرائیکی“ مجلے کا آخری شمارہ جس سے ماہی میں شائع ہونا مطلوب تھا اسی سے ماہی کے دوران میں لیڈی ڈیانہ کا فرانس کی ایک سرنگ میں خون ہو گیا۔

ہاتھی زندہ لاکھ کا، مردہ سو لاکھ کا۔ جب لیڈی ڈیانہ زندہ تھی تو ہم نے کبھی توجہ نہ دی۔ ایسی لمبی، سنہری بالوں والی لڑکیاں تو کئی پھرتی رہتی ہیں، ہمارے خوابوں میں۔ مگر جب لیڈی ڈیانہ کی موت پر پسماندگان کے ٹھٹھ کے ٹھٹھ لگ گئے، آنسوؤں کی جھڑپاں، پھولوں کے ڈھیر..... سڑکیں سوگواروں سے بھر گئیں تو ہمارا بھی دل بھر آیا۔ تب خیال ہوا کہ یارو یہ تو رونے کا مقام ہے۔ چنانچہ ہم نے بھی اپنے اس وقت کے شمارہ ”تکلف برطرف“ کو لیڈی ڈیانہ سے منسوب کر دیا۔ خدا کا کرنا ایسا ہوا پھر، کہ انہی دنوں سرائیکی ادبی مجلس کی انتظامیہ کو نسل نے ہماری معاونت کے لیے ایک کرم فرما کو مدیر تجویز کر دیا۔ چنانچہ مجلہ مذکورہ کا مواد بغرض ترتیب، تدوین و اشاعت ہم نے اپنے مدیر معاون کے حوالے کر دیا۔ مگر وہ دن اور آج کا دن مجلہ کی اشاعت میں رکاوٹ ہی رکاوٹ رہی۔ یعنی کرم فرما جب رسالے کا مواد گھر لے گئے اور ”تکلف برطرف“ کا مطالعہ کیا تو ہمارے رقیب بن بیٹھے اور ایسی معاونت دکھائی کہ سارا مواد غائب کر دیا۔ ان سے اتنی بھی مروت نہ ہو سکی کہ کوئی معقول عذر ہی تراش لیتے۔ کہا تو یہ کہ کاغذات کہیں رکھے تھے شاید ملی لے گئی ہے جب کام نہ کرنا ہو تو عذر کیسا۔ بات ہوتی ہے ارادے کی، نیت کی۔ موقع کی مناسبت سے ایک لطیف بات یاد آگئی کہ، ایک دفعہ ایک لڑکا بھیک مانگ رہا تھا راہ گیر خاتون نے دیکھا تو ڈانٹ کر کہا کیوں وقت ضائع کر رہے ہو سکول کیوں نہیں جاتے؟ لڑکے نے جواب دیا می جی میں سکول گیا تھا وہاں بھی کسی نے ایک پیسہ نہیں دیا۔ خاتون نے کہا بھیک مانگنے میں وقت ضائع نہ کرو، لڑکے نے کہا سکول جانے سے اس کا

وقت ضائع ہوا۔ بات چیتی ہے ارادے کی، نیت کی۔

وقت کی قدر، کیا خوب۔ وقت کی قدر تو کوئی ڈاکوؤں سے پوچھتے وہ کیسے؟ آپ نے سنا ہو گا اخبارات میں بھی پڑھا ہو گا کہ فلاں مقام پر ڈاکوؤں نے بس روک کر مسافروں سے نقدی، طلائی زیورات چھین لیے اور گھڑیاں اتروالیں۔ ڈاکو ہر ڈاکے کے دوران گھڑیوں پر ضرور ہاتھ صاف کرتے ہیں۔ اس کی یہی وجہ ہو سکتی ہے کہ انہیں وقت کی بہت قدر ہے۔

گیا وقت پھر ہاتھ آتا نہیں۔ یہ بات صرف وقت کے بارے میں ہی نہیں سائیکل کے بارے میں بھی صادق آتی ہے۔ یعنی گیا سائیکل پھر ہاتھ آتا نہیں (سائیکل کے مذکور یا مونٹ ہونے کی تکرار میں ہم نہیں پڑتے) ہمارے ساتھ گذشتہ دنوں ایک واقعہ یوں ہوا کہ ہم بیمار ہو گئے آپ سے کیا چھپانا، ہم خارش کی بیماری میں مبتلا ہو گئے۔ بیماری کتنی ہی دلچسپ ہو آخر تو بیماری ہے۔ کئی ہفتے زچ رہنے کے بعد ایک روز ماہر ڈاکٹر کے پاس گئے۔ انہوں نے معائنہ کر کے نسخہ تجویز کیا۔ نسخہ لے کر ہم قریبی میڈیکل سٹور پر پہنچے چند لمحوں بعد دوائیوں کا شاپر سنبھالے مڑ کر واپسی اپنے سائیکل۔۔۔ کی۔۔۔ طرف، اوئے! سائیکل؟ سائیکل غائب، کوئی حضرت سائیکل لے اڑے۔

ابھی یہ کالم زیر ترتیب تھا کہ کسی نے اعتراض کیا کہ آپ نے چور کو ”حضرت“ کہا۔ بھئی ہم تو ہر چھوٹے بڑے کا احترام کرتے ہیں کیا چور حضرات کی عزت نفس نہیں؟ اگر آپ کو خدا نخواستہ آدھی رات کے وقت کسی ڈاکو سے واسطہ پڑ جائے تو ہمارا مشورہ یہی ہو گا کہ آپ ان سے مکمل تعاون فرمائیں۔

ایک دفعہ کا ذکر ہے کہ چند نقاب پوش حضرات نے ایک سنسان جگہ پر ناکہ لگایا ہوا تھا اتنے میں ایک شخص گزرا۔ جو شیر ڈاکو نے بڑھ کر تلاشی لی مگر مسافر کی جیب میں صرف دس روپے اور ماچس کی ڈبیہ کے علاوہ کچھ نہ تھا اس پر ڈاکو طیش میں آگئے انہوں نے غصے میں آکر مسافر کی پٹائی کی او کپڑے اتار لیے۔ ڈاکوؤں کا کہنا تھا کہ آدھی رات کے وقت اگر گھر سے باہر نکلنا ضروری تھا تو حرام خور نے جیب میں معقول رقم کیوں نہ رکھ لی۔

بات سائیکل چوری سے چلی تھی مجھے یہ کہنے میں باک نہیں کہ چور نفسیات اور منصوبہ بندی کے ماہر ہوتے ہیں جناب چور نے جب مجھے دوائیاں خریدتے دیکھا تو اندازہ لگایا ہو گا کہ نسخے کی تیاری میں تین منٹ لگیں گے جبکہ سائیکل کھسکانے میں تین سیکنڈ۔ فرق صاف ظاہر تھا۔ چنانچہ اس کے بعد وہی ہوا جو فی زمانہ ہوتا تھا۔

خیر جی! ہم نے بھی چند ماہ میں نیا سائیکل خریدنے کے لیے رقم جوڑ لی کہ اس کے بغیر گزارہ نہیں۔ اور پھر ایک روز خوشی خوشی مارکٹ جا نکلے سائیکل خریدنے۔ دوکاندار کو رقم تھمائی اور اپنے لیے ایک چور پروف، عمدہ سائیکل کی فرمائش کی۔ بھٹی تالا مضبوط ہو، فریم کارنگ سبز، خوبصورت چاہیے۔ چین چینین۔ گھنٹی، گدی اے ون..... ابھی ہم کچھ مزید لوازمات گنونا چاہتے تھے کہ دوکاندار نے کہا بزرگو اس رقم میں تو بے لی سائیکل ملے گی۔ اور بڑی سائیکل؟ ہم نے حیرت سے دریافت کیا۔ کیا بڑے سائیکل کی کارخانوں میں بننا بند ہو گئی ہیں؟ کارخانہ دار بے ایمان ہر سگمل کر دیتے ہیں.....؟ دوکاندار نے کہا بھٹی صاحب غصہ میں آنے کی ضرورت نہیں بڑی سائیکل بھی دستیاب ہے مگر آپ نے پیسے تھوڑے دیے ہیں اس رقم میں بڑی سائیکل مل جائے گی مگر ایک پیسے کی بغیر گدی کے، سرکس والی۔

ہم بھی اصحاب کھف کی طرح مدتوں بعد بازار گئے تھے اندازہ نہ تھا کہ اشیائے ضرورت کے نرخ آسمان سے باتیں کر رہے ہیں۔ اور آسمان بھی اللہ تعالیٰ نے سات بنا چھوڑے ہیں!

سائیکل تو ہم لے لیں گے۔ ایک پیسے کا انتظام ہو گیا ہے تو مسبب الاسباب دوسرے کا بھی بندوبست کر دے گا۔ کسی زمیندار نے ہم جیسے شخص سے دریافت کیا، آپ کا رقبہ ہے؟ اس شخص نے جواب دیا رقبہ ہے مگر زمین پر نہیں آسمان پر ہے۔ انشا اللہ!

بے تکلفی کچھ زیادہ ہو گئی ہے بس اب ایک سنجیدہ بات پر کالم ختم کرتے ہیں اگر یہ کالم ہمارے چور موصوف کی نظر سے گزرے تو ان سے صرف یہ کہنا ہے کہ بھلے آدمی اس وقت آپ جلدی میں تھے کبھی مناسب دیکھ کر ہم سے آٹو گراف تو لے جاؤ ہم دانشور قسم کے لوگ ہیں۔ حال ہی میں ہمیں اسلامیہ یونیورسٹی کے وائس چانسلر صاحب کی طرف سے سیلڈ بھی عطا ہوئی ہے اور ایسے دانشوروں کے آٹو گراف، سائیکل سے زیادہ قیمتی ہوتے ہیں۔

صداق نامہ

ریکٹڈ نیر سید نذیر علی شاہ مرحوم کی معرکہ آراء انگریزی تصنیف کا اردو ترجمہ

مترجم: صدایق طاہر

نظریہ ثانی و اضافہ: عثمان شاہ

سابق ریاست بہاولپور کی تاریخ کے گم شدہ اوراق - والیان ریاست کے افسانہ نئے زندگی

سرائیکی ادبی مجلس کا ۱۵۲۱ اضافوں کے ساتھ ۱۵۲ صفحات، رنگین سرورق، مجلا قیمت = ۷۹/۰۰

خواجہ فرید

اگر ہمارے لے کر اب تک کے عظیم اور غیر فانی شاعروں کی گنتی کی جائے تو وہ شاید بیس پچیس سے آگے نہیں بڑھے گی اور ہمارے خواجہ فرید انہی عظیم اور غیر فانی شعرا کی صف میں شامل ہیں۔ انہوں نے انسان کے بنیادی اور جبلی جذبات کی تہذیب کی اور اتنی خوبصورتی اور توازن سے تہذیب کی کہ محبت کے ازلی وابدی جذبے کو عبادت کی حد تک پہنچا دیا۔ اور یہ سب کچھ انہوں نے اپنے گرد و پیش کے ماحول میں بس کر اور رچ کر کیا عظیم شاعروں کے بارے میں سبھی جانتے ہیں کہ ان کا کلام اور ان کا اسلوب صرف خاص خاص ذہنوں کو متاثر کرتا ہے اور اکثریت اس کلام کی گہرائیوں سے متعارف نہیں ہو پاتی۔ ان کے مقابلے میں خواجہ فرید کے کلام کی یہ خصوصیت حیرت انگیز اور بے مثال ہے کہ اس شاعری کی عظمتیں اور اس کی رسائیاں کسی صورت میں محدود نہیں ہیں۔ خواص کے لیے خاص شاعری ہے اور عوام کے لیے لوک شاعری ہے۔ یہ جوان علاقوں کا کسان بھی ہل چلاتے ہوئے خواجہ فرید کی کافیاں گنگناتا ہے اور یہ جو یہاں کے بچوں سے لے کر جوانوں اور بوڑھوں تک اور بیٹیوں سے لے کر بیویوں اور ماؤں تک کے ہاں روزمرہ کی گفتگو میں بھی خواجہ فرید صاحب کی کسی کافی کا کوئی بول ضرور دہرایا جاتا ہے اور ان کی کافیوں کے بے شمار مصرعے ضرب الامثال کے طور پر استعمال ہوتے ہیں تو یہ خواجہ فرید کی شاعری کی ہمہ گیری کے سوا کیا ہے۔

دنیا بھر کی زبانوں کی عظیم شاعری میں شاید ہی کسی شاعر کو وہ عقیدت، وہ عزت اور وہ محبت حاصل ہوئی ہو جو خواجہ فرید کو حاصل رہی ہے، حاصل ہے اور ہمیشہ، ابد الابد تک حاصل رہے گی۔ برصغیر کے بڑے شاعروں میں سے کسی کو بھی خواجہ فرید کی سی صد فی صد ہر دلعزیزی حاصل نہیں ہو سکی۔ یہ کمال صرف خواجہ فرید کی شاعری کے طلسم کا ہے کہ جو لوگ سرانیکی کو ٹھیک سے نہیں سمجھتے، وہ بھی ان کافیوں کے آہنگ کی گرفت میں آ جاتے ہیں۔ خواجہ فرید کے اثرات سے خورد و کلاں، خواندہ اور ناخواندہ، عورتیں اور مرد..... غرض کوئی بھی محروم نہیں ہے کہ خواجہ فرید کے دربارِ فن کا صدر دروازہ سبھی کے لیے کھلا ہے۔ اور یہ مقبولیت خواجہ فرید کے اسی طرح کے سچے اور پچے اور کھرے بولوں کی برکت سے ہے۔ چند بول دھراتا ہوں سرانیکی بولنے والوں سے معذرت کے

تواردات

گدائے باشاہے مقابل فہمید

Love is the fulfilling of the law. (St. Paul.)

درد فرید ہے چیز مہانگی
تھیندے ونج وپار جندڑی کر قربانی

I hold it true, whate'er befall --

I feel it when I sorrow most --

'Tis better to have loved and lost

Than never to have loved at all. (Tennyson)

در بود و نبود من اندیشہ گمانہا داشت
از عشق ہویدا شد این نکته کہ ہستم من

"Love is more powerful than reason."

Love is a sickness full of woes,

All remedies refusing;

A plant with more cutting grows,

Most barren with best using (Samuel Daniel)

برق گرتی ہے تو یہ نخل ہرا ہوتا ہے

"Beauty is a short lived tyranny," (Socrates)

"Beauty is a privilege of nature." (Plato)

"Beauty is a silent cheat." (Theophrastus)

"Beauty is better than all the letters of recommendation in the world." (Aristotle)

That is the best part of beauty which a picture cannot express." (Bacon)

کافی

کل غیر کنور جی واندے
مٹھی ریت ، انوکھی راندے

کافی

عشق ہے ڈکھڑے دل دی شادی

عشق ہے رہبر مرشد ہادی

عشق ہے ساڈا پیر

جنہیں کل راز سجھایا

ناز تبسم گجھڑے ہاسے

چالے پیچ فریب دلا سے

حسن دے چار امیر

جنہار جو گوٹھ نوایا

The renderings in English

Love is joy for the heart broken

Most dependable perfect guide ;

All the secrets love reveals

Which otherwise are denied.

Deceitful dealings,

Inducements clever,

Laughters subdued,

Smiles bewitching;

With these weapons

Beauty rules the world supreme.

عشق سے طبیعت نے زیست کا مزا پایا (غالب)

Love can hope where reason would despair. (Lyttleton)

بنازم بہ بزم محبت کہ آنجا

کافی

اتھ درد مندوں دے دیوے
جتن کرڑ کنڈا ہوئی ڈھیرے
کھپ کھارار تے لئی لائیں
سنو بھوگ بھوں من بھانیں
تھل ٹپے ڈپر ٹکانیں
ہر بھٹ بھٹ نال بسیں
مل جھوکار تے تڑ ناڈے
رس جھٹلے کھیلاں کھاڈے
واہ تکیہ گاہ اساڈے
ہن ہووے کون نکھیڑے

The renderings in English.

Seldom there a tree is found,
A barren waste out of bound ;
Where the herbs and hedges too
Grow afar and very few ;
Here for the lovers true
Brambles dry and bushes stray
Provide the best rendezvous.
Ye, sand-hills, glorious mounds,
My last resort,
My castles sound,
Neat and rare,
Who can dare
Dislodge Farid
From there.

بیٹھے ہیں رہگذر پہ ہم کوئی ہمیں اٹھائے کیوں
(غالب)

" A careless shoe-string in whose tie

سینے جھوکار دیدیں دیوے
سوئے دوست دلاندے
اکھیاں دے وچ قطر نہ ماوے
سارے سچن سماندے

The renderings in English

The idea, " four freedoms " , is fraught,
Freedom real is the freedom from all ;
Sweet thing love
The most unique pleasure ;
Constantly housed in my vision,
It lives forever in my heart.

Peacefully as friends

We can all exist,
In as small a place
As is the human eye,
That nurse and retains
All the unshed tears.

ایں طرفہ تماشا بین دریا بہ حباب اندر

I walk with you, though miles from you di-
vide me;
Yet you are near!
The sun goes down, soon star will shine to
guide me.
Would you were here ! (Goethe)
(translation by M. Hamburger.)

تم میرے پاس ہوتے ہو گویا

جب کوئی دوسرا نہیں ہوتا (مومن)

Follow Him through war and peace
Friend Farid who never leaves.

مسنج خود را به زر ای پند ز
که زر از گوشه چشم تو زر شد
اگر کردی نظر بر پاره سنگ
ز فیض آرزوئی تو گهر شد (اقبال)
It is wisdom to know others;
It is elightenment to know one's self.

.....
.....
Endurance is to keep one's place;
Long life it is to die and not perish
(Lao Tzu translation by R. B. Blakney)

فنا کیسی بقا کیسی جب اس کے آشنا نہیں
Thou seest not who thou art , for thou art,
yet not "thou".

(Shaikh Al-Alavi of Algiria)
(truly great man of this century)

After extinction I came out, and I
Eternal now am, though not as I
Yet who am I, O I. but I. (Shustari)

کافی
رتھ نے پہندی دڑک نہ سہندی
ہم طبع کمزور
رتھ دھیمیں دھیمیں ٹور
میڈا دستہ نرم کرور دا
منار ونگیں لگم ٹکور

The renderings in English

Man by nature is very weak

Do more bewitch me than when art
Is too precise in every part." (Robert Herrick)

بناوٹ بھی اک فن ہے جو جانتا ہو
تری سادگی کچھ ہمیں جانتے ہیں
Mixed with goatherds in dry places
Seek refreshment in Oases.
(Goethe translated by V. Watkins)

کافی
کیوں توں فرد نے جز سداویں
توں کلی توں کل
باغ بہشت دا توں ہیں مالک
خود بلبل خود گل
عرش وی تیڈا فرش وی تیڈا
توں عالی ان مل
روح مثال شہادت توں ہیں
سمجھ سنجان نہ بھل
یار فریدا کول ہے تیڈے
نہ بیہودہ دل

The renderings in English

Paradise and the nightingale,
Rose and the ring,
Thou art the whole
Kingdome and the King
Were not about my lofty rank
Once for all the angles hushed?
Is rocketing in and out of space
Not made for me an easy race?
Religion, reason, science and art
Must enhance the man's lot;

ترے ماہی سرائیکی بہاولپور

پے تے دی بٹی کل نہ کائی
الف کیتم پے وس وے میاں جی
الف ہکو ہم بس وے میاں جی

The renderings in English

No other story fascinates Farid,
Alif alone has won his heart ;
For X Y Z he cares not ,
Alif for him is the world at large,
The bigning and the end and all ;
Teacher kind -- !
leave Farid with Alif alone.

اک گونہ بیخودی مجھے دن رات چاہیے
خوش آن راہے کہ سامانے نہ گیرد (اقبال)
Where on patriarch's air you 'ill feast !
There to love and drink and sing.
Drawing youth from Khizr's spring.
(Translated by chael Hamburger)
for Menter Book edited No. Stephen Spender

کافی

پردیسی یارا ، وا پورب دی گھلے
سانوں مینہ برسات دی واری
پھوگ پھلی کھپ پھلے
گاجار گجکن بجلیاں لسکن
ذوقوں دلڑی جلی
دھامن کترن سنہ تے سہجوں
چتر سہاگ دا جھلے
جے تئیں پانی پلہر نہ کھٹسی
کون بھلا سندھ جلی
روز بروز فرید ہے لذت

His driving fast will end in grief
Chariot drive drive in peace
Flying rockets will not help
Look before you leap.

General References

آنہمہ شعبدہ ہا عقل کہ میگرد آنجا
سامری پیش عصا و ید بیضا میگرد (حافظ)
When Moses unto Pharaoh stood,
The men of magic strove in vain
Against his miracle of wood;
So every subtlety of brain
Must surely fail and feeble be
Before the soul's supremacy.
(rendering by professor A.J.Arberry, D.Litt.)
Lightly, O lightly, we bear her along,
She sways like a flower in the wind of our
song;
She skims like a bird on the foam of a
stream,
She floats like a laugh from the lips of a
dream.
Gaily, O gaily we glide and we sing,
We bear her along like a pearl on a string,
(Sarojini Naidu on Palanquin Bearers)

آن سیل سبک سیرم ہر بند گسستم من (اقبال)
موج خرام یار بھی کیا گل کتر گئی (غالب)

کافی

ہور کہائی مول نہ بھائی
الف گیم دل کھس وے میاں جی

people , stragers or my own

Are all to me my friends.

About Mullah and Mansoor

Why should I care?

About the log , rope and gallow

I am-not unaware

Of the facts and defects,

About the "yes" and "no"

What I have heard,

And What I see

I quite agree.

Captain I Here Is the Test of Your Vow to
save mankind.

"Are they Coloured or White?

Who asks this question?

Captain say : Man is drowning--

the sons of Adam!"

(Nazar-ul-Islam, translation By Mizan-ur-Rahman.)

Note:- The Kafi "جهوڪاڻ تهيسن آباد ول" was
autographed by Captain Manes of the city
of Brisbain at 35000 feet during flight over
the homeland of the greatest German poet
(Goethe). About him (writing for Mentor
Book) Thomas Mann says, "... the darling
of mankind."

"... The passage from his poem 'Hegira' quoted
below shows the breadth of his vision:-

North and West and Suoth are breaking,

Thrones are bursting, Kingdom shaking:

Flee , then , to the essential East.

طرح ڈونہو ڈونہو کھلے

The readings in English

My friend in foreign land , the Eastwind
gently blows.

Season of rains has come, This wild land
grows

Green' wild blossoms blow, clouds roar and
lightenings flash

Desires storm the heart.

The wild bushes all are decked in bridal
hues.

And who will leave this place for kider lands
Before these rain-fed pools become quite
dry?

It turns more pleasent here, day after day
And greener grows my heart.

(Sleem-ur-Rahman, Asstt. Editor "Nusrat" Lahore.)

ایہا نینگر بھل جو ہائی کھڑی اے
جئے ڈینہہ دے چندر جڑھائی کھڑی اے
(مولانا نصیر الدین خرم)

کافی

ہر صورت وج دیدار ڈٹھم
کل یار اغیار کون یار ڈٹھم
کتھ ملاں تے منصور ڈٹھم
کتھ چوب رسن تے دار ڈٹھم
مقول ڈٹھم مقول ڈٹھم
اقرار ڈٹھم انکار ڈٹھم

I see Him every where,

And in every thing.

فریدیات سرحد پار

شاعر مشرق علامہ اقبال نے خواجہ صاحب کے پیغام اور کلام کے بارے میں فرمایا تھا کہ یہ افسوس ناک صورت حال ہے کہ خواجہ صاحب کی شاعری ایک علاقے تک محدود ہو کے رہ گئی ہے۔ ان کا کلام گہرے مطالعہ کا محتاج ہے۔ مجھے اس میں بین الاقوامی حیثیت اور اہمیت کے عناصر نظر آتے ہیں۔ فرید اور اس کے خاندان کے موجودہ ہندوستان کے علاقوں میں جہاں ارادت مندوں کی خاصی تعداد تھی وہاں فرید کی شاعری کے متوالوں کی بھی کبھی کمی نہیں رہی۔ مشرقی پنجاب میں دیگر صوفی شعراء کے ساتھ خواجہ فرید پر خاصا تحقیقی کام ہوا ہے اور یہ کام ذاتی سطح کے علاوہ تعلیمی اداروں میں بھی ہوا ہے۔

ہندوستان میں فریدیات پر جو کام ہوا اس سلسلے میں میرا حنیف چوہدری صاحب سے رابطہ ہوا تو انہوں نے بھرپور تعاون کیا۔ ان کے بقول پاکستانی سرحد سے پار کے لوگ بھی روہی کے ٹیوں، ڈھروں اور ٹوبھوں سے اسی طرح پیار کرتے تھے جتنا پاکستان میں بننے والے کرتے ہیں۔ فرماتے ہیں جالندھر میں رام پال کے ہاں گئے تو انہوں نے خواجہ فرید کی کافیوں کی دو درجن کیٹیں دکھائیں۔ اسی طرح کلام فرید پیش کرنے والے فنکاروں کے بارے میں ماہنامہ ”لو“ امر تر نے ایک بھرپور مضمون بھی چھاپا تھا۔ پنجابی یونیورسٹی پٹیالہ نے ”کافیاں خواجہ غلام فرید“ کے نام سے ایک ضخیم کتاب شائع کی ہے جسے ڈاکٹر کالاسنگھ میدی نے مرتب کیا ہے جو اٹھارہ ابواب پر مشتمل ہے۔ تفصیل ابواب اس طرح ہے۔ (۱) خواجہ فرید دا ونش (نسب)۔ (۲) خواجہ فرید دی جیونی۔ (۳) خواجہ صاحب خود شناس دے روپ وچ۔ (۴) خواجہ صوفی دے روپ وچ۔ (۵) خواجہ کوی (شاعر) دے روپ وچ۔ (۶) خواجہ صاحب دی قصیدہ گوئی۔ (۷) خواجہ صاحب دی پنجابی شاعری۔ (۸) کلا تمک و شیشاواں (شعری خصوصیات)۔ (۹) بولی۔ (۱۰) توحید و جودی۔ (۱۱) پیار جذبہ۔ (۱۲) عشق مجازی۔ (۱۳) برہوں فراق تے وچھوڑا۔ (۱۴) مکھ۔ انسان۔ (۱۵) آشاتے نراشا۔ (۱۶) روہی۔ (۱۷) برکھا رت۔ (۱۸) سنسار انہو (دنیا دی تصویر کشی)۔ اس کتاب کا بیاجہ یونیورسٹی کی وائس چانسلر ڈاکٹر اندر جیت کور نے لکھا ہے۔ اس میں کافیاں غزلیں اور دوہڑے شامل کیے گئے ہیں اور ان کی تشریح بھی کی گئی ہے۔

پر فیسر پیارا سنگھ پھوگل اپنے ایک مضمون ”پنجابی صوفی سہت دا اتھاس“ میں لکھتے ہیں کہ
 خواجہ صاحب کی شاعری انسانی قدروں کے اتنے قریب ہے کہ ہر پڑھنے والا اسے اپنے دل کی بات
 سمجھنے لگتا ہے۔ اور ان کی شاعری میں لوک رنگ زیادہ ہے۔ ان کی زبان پر ہندی کا اثر زیادہ اور مقامی
 رنگ زیادہ گہرا ہے۔ ڈاکٹر اجیت سنگھ ناہر نے اپنی کتاب ”خواجہ غلام فرید صوفی مت دے آخری
 شاعر“ میں یہ ثابت کرنے کی کوشش کی ہے کہ خواجہ غلام فرید صوفیانہ شاعری کے آخری بادشاہ تھے
 وہ لکھتے ہیں بابا فرید گنج شکر (۱۲۶۶-۱۱۷۳) پہلے صوفی شاعر تھے اور ان کے بعد شاہ حسین (۱۶۰۰-۱۵۳۸)،
 سلطان باہو (۱۶۹۱-۱۶۲۳)، بابا لکھ شاہ (۱۷۵۸-۱۶۸۰)، علی حیدر (۱۷۸۵-۱۶۹۰)، ہاشم شاہ (۱۸۳۳-۱۷۳۵) آئے۔ ان صوفی شعراء کے لگائے ہوئے پودے کی خواجہ
 غلام فرید نے آمباری کی۔ اس کتاب کے درج ذیل پانچ ابواب ہیں (۱) صوفی ازم دائدھ۔ (۲) صوفی
 کوی (شاعر) حیثیت مبلغ۔ (۳) اسلام تے صوفی مت۔ (۴) خواجہ صاحب دا صوفی کاء (صوفیانہ
 کلام)۔ (۵) خواجہ صاحب حیثیت پر چارک۔

ڈاکٹر ہر چندر سنگھ ڈھلوں اپنے پی ایچ ڈی کے مقالے میں لکھتے ہیں ”خواجہ صاحب نے
 ”ملا“ کی عبادت کو کسی اور نظر سے دیکھا ہے ”ملا“ کا اپنا الگ مسلک ہے۔ خواجہ صاحب ہر حال میں
 یار کا جلوہ دیکھنے کا قائل ہے۔“ رام پرشاد تونسوی کی کتاب ”یار فرید“ میں درج ذیل تین ابواب
 ہیں (۱) خواجہ صاحب داروہی نال عشق۔ (۲) خواجہ صاحب دا ورتارا۔ (۳) روہی اک علامت۔
 ڈاکٹر پرشاد لوچن (پنڈت) کے پی ایچ ڈی کے مقالے کا عنوان ”خواجہ فرید دی شاعری سہاتے
 ریت“ تھا۔

ڈاکٹر گورچن سنگھ متوانے خواجہ فرید پر مقالہ ”فرید دی شاعری تے سندھی اثرات“ لکھ کر
 ڈاکٹریٹ حاصل کی۔ جگجیت موہن جتوئی نے ”فرید دا مقام“ لکھ کر پی ایچ ڈی کی ڈگری حاصل کی۔ اسی
 طرح چندی گڑھ کی رام دلاری سنہانے ”خواجہ فرید دی صوفیانہ لہر“ رگھیر سنگھ مترا نے ”مہان کوی
 فرید دی اردو کویتا“ بلد یو کماریوری نے ”فریدی دوہڑیاں وچ لوک روایت“ ایم فل کے مقالات لکھے۔
 اس کے علاوہ جن اخبار و رسائل میں خواجہ صاحب پر وقتاً فوقتاً مضامین شائع ہوئے ان کا تذکرہ کچھ اس
 طرح ہے۔ پنجابی ادبی دنیا بھاشا و بھاگ پٹیا، نیل منی جالندھر، ”لو“ امرتسر، روزنامہ اجیت امرتسر،
 پنجابی سہت دلی، جاگرتی چندی گڑھ، سہت کار امرتسر، ترنجن لدھیانہ، پرندہ اٹلی دلی اور پنجابی دنیا
 لدھیانہ شامل ہیں۔ یہاں یہ وضاحت ضروری ہے کہ یہ تمام کام گورمکھی رسم الخط میں ہوا ہے۔

رتے ڈھیمیسیں ڈھیمیسیں شور

میکوں فخر ہے تے ایسہ میڈے کیتے یادگار لمحہ ہے کہ انج میں سرانیکسی کلاس دے طالبعلماں نال مخاطب آں۔ میکوں خوشی ہے جو تہاڈے استاد محترم میکوں یاد کیتے تے تہاڈے نال گالھ مہاڑ کرن دا موقع عطا کیتے۔ میں سمجھداں جو ایسہ کلاس زمانہ تاریخ دا حصہ ہے۔ کیونکہ اے پہلی کلاس اے جنہاں انج سرانیکسی دانش، علم و دانش، سرانیکسی زبان و ادب، یونیورسٹیاں دی سطح تے پڑھانوں دا تجربہ کیتا گئے اور بڑا کامیاب تجربہ ثابت تھیدا پئے۔ ایں واسطے میں سمجھداں کہ جس تاریخی عمل توں تہاں گزر دے پئے او تہاں کوں اے آگئی ہوونی چاہیدی اے اور ہوسی کہ تہاں او پہلے طالبعلم ہیوے، سرانیکسی شعر و ادب دے اولین طالبعلم ہیوے اور ایسہ تہاڈا مقام تاریخ وچ ہمیشہ یاد رکھیا ویسی۔ ایویں ہی جیہڑے اساتذہ تہاں کوں پڑھیدے پئے ہن انہاں دا وی ایسہ تاریخی مقام ہے۔ ایں زبان دی تاریخ جیہڑی لکھی ہوئی اوندے انج ایں گالھ دا تذکرہ ضرور کیتا ویسی کہ پہلے لوگ کون ہن جنہاں نے پڑھایا او پہلے لوگ کون ہن جنہاں نے سرانیکسی شعر و ادب دی تاریخ لکھی میکوں آکھیا گئے کہ میں خواجہ صاحب دی کافی دے بارے انج تہاڈے نال گفتگو کراں۔ اوکوں تہاں سمجھن دی کوشش کرو ایسہ کافی خواجہ صاحب دے بہترین نمائندہ کافیاں اچوں ہے۔

اساں ایکوں **Analize** کروں بطور متن دے۔ ہک ڈو گالھیں میں بطور وضاحت دے عرض کرن چاہنداں، تہاڈے اساتذہ کرام تک، کہ اے انہاں دی قدر شناسی ہے کہ انہاں میڈے حوالے نال بڑیاں محبت بھریاں گالھیں کیتیں۔ میں سرانیکسی زبان و ادب دا بہوں کمتر طالب علم آں اور سرانیکسی علم و دانش وچ میڈا کوئی **Claim** کینہی، میڈا اصل فیلڈ جہڑا ہے اوار دو زبان و ادب تے اوند اظہار ہے۔ سرانیکسی زبان مادری زبان ہوون دا مطلب ایسہ نہیں جو ہر آدمی چیدی مادری زبان سرانیکسی ہے او سرانیکسی شعر و ادب کوں چاند اہو وے لیکن اتفاق ہے جو میکوں اپنی مادری زبان دے شعر و ادب نال بہوں عرصے تک دلچسپی رہی ہے اور اینکوں علمی سطح تے وی کچھ نہ کچھ ڈھدا بھلیدارہ گیاں۔ ایں واسطے بغیر کہیں دعوے دے تے بغیر کہیں مدعا دے میں بطور طالب علم دے، خواجہ صاحب دے کلام دے طالب علم دی حیثیت نال ایں کافی کوں تہاڈے سامنے سمجھن اور

سمجھاؤں دی کوشش کریاں تے اساں اے رل مل کے کوشش کریوں تے ایندے وچ کوئی چل
جیہڑی میڈے کولوں رہ ونجے او تاں میگوں ڈساڈوائے جو اے گالھ رہ گئی اے۔

ایہہ تاں تماکوں پتہ ہے کہ کافی دی ہیئت جیہڑی ہے، کافی دی صنف اچ۔ کافی تاں سُن
چکے ہو سو تے ایندے بارے تہاڈے ذہن اچ کئی دلائل، بہوں ساریاں آراء من چھیاں ہو سن جو کافی
کیا چیز ہے؟ اور میڈا خیال ہے جو ایہہ ہک مسلمہ گالھ ہے ایہہ گالھ تقریباً طے تھی چکی ہے کہ کافی ہک
بہوں وڈی صنف ہے، بہوں وڈی ریت ہے بہوں وڈی Tradition ہے سرائیکی شاعری دی،
ساڈی علاقائی شاعری دی، لیکن ایہہ گالھ منی ہوئی ہے کہ ایندی کوئی متعین شکل کینی جیویں ہک
غزل دی ہک متعین شکل ہے کہ پہلے مطلع ہونی تے دل ہر مصرعے وچ قافیہ، ردیف دہرایا ویسی۔

ایہہ غزل دی ہیئت ڈتی ویندی ہے ایویں ہی شاید سرائیکی اچ کافی دی ہیئت ہووے۔ ایہہ گالھ کینی
بلکہ ہر قسم دی ہیئت وچ کافیاں لکھیاں گئیں۔ ایویں ہی خواجہ صاحب نے نظم دیاں جیہڑیاں ہیٹاں تھی
سگھ دیاں ہن، فارمز تھی سگھدے ہن کافی دی ہیئت اچ انہاں کوں استعمال کیتے۔ ہن ایہہ سوال پیدا
تھیدے جو اگر کافی دی ہیئت متعین کینی تاں ول کافی کیا ہے؟ ایہہ کیمڑی چیز داناں ہے؟ او کیا چیز
ہے جیہڑی اساں آہدے ہیں کہ اے کافی ہے اور ایہہ نظم ہے؟ Poem دے وچ تے کافی دے وچ
اساں کتھاں آن کے تفریق کریوں کیونکہ جدید لوگ وی بعض نظماں لکھ کے او کوں اہدن جو کافی ہے
تے ول اساں وی او کوں کافی پڑھن کیتے مجبور ہیں ایویں ہی اگر کوئی شخص گیت لکھدے تاں ناں
لکھدے ”کافی“۔ اساڈے کول کیمڑی چیز ہے، کیا معیار ہے، کیا پیمانہ ہے جیدے اتے پرکھ کے اساں
اکھ سگھدوں جو ایہہ کافی شمس اے گیت ہے، ایہہ نظم ہے۔ میڈا خیال ہے جو اے ہک بڑا اسی اچھا
سوال ہے اور ایندے اچ ادب دے بہوں ساریاں حصاں شامل ہن۔ ہن چند مختصر گالھیں کافی دی پہچان
دے بارے اچ عرض کریاں۔ ہک تاں اے ہے کہ اے ساڈی کلاسیکل ریت ہے، صنف ہے۔
سرائیکی اچ ساڈی کلاسیکل شاعری دی سب توں وڈی صنف ”کافی“ ہے۔ او اپنے مواد دے ذریعے،
اپنے لہجے دے ذریعے، اور اپنے اسلوب دے ذریعے سنجاتی ویندی ہے یعنی اپنی ہیئت دے ذریعے شمس
بلکہ اپنے مواد، اپنے اسلوب تے اپنے لہجے دے ذریعے سنجاتی ویندی ہے کہ ایہہ کافی ہے اور ایہہ
نظم ہے یا کوئی ہنسی چیز ہے یا گیت ہے۔ ہن او مواد، اسلوب یا لہجہ کیا چیز ہے جیہڑا کافی کوں انج
کریندے؟ ایہہ بہوں اہم سوال ہے ایں سوال دا جواب ڈیون کنوں پہلے میں ہک ہیا سوال پچھداں اور
اپنے آپ کولوں پچھداں جو اساں ریڈیو، ٹی وی تے اکثر سُن دے ہیں جو ہن سُنو خواجہ فرید دا

”عارفانہ کلام“، یا ہنٹ سٹو بابا ملے شاہ دا ”عارفانہ کلام“، یا فلاٹے شاعر دا ”عارفانہ کلام“۔
 ایسہ ”عارفانہ کلام“ کیا ہوندے؟ ایس چیز تے کڈا ہیں کہیں روشنی نہیں پاتی کیا چیز ہے جیکوں اسان ”عارفانہ کلام“ آہدے ہیں کیونکہ بظاہر جسمی چیز کوں اسان ”عارفانہ کلام“ آہدے پئے ہوندے ہیں اوندے اچ عشق و جذبہ، محبت و جذبہ یا کوئی ڈکھ سکھ و جذبہ موجود ہے او کیا چیز ہے جتھاں پہنچ کے اسان آہدے ہیں جو ایسہ عارفانہ کلام ہے ایندا کیا معیار ہے؟ ایندا آسان جیہاں سوکھا جیہاں معیار میں ڈس ڈینداں امید ہے کہ تساں سمجھ سوسو، پسند کریو تے Appreciate کریو۔

او شاعری حیدے وچ بظاہر مجازی عشق کوں بیان کیتا و نچے، ہجر، وصال دا کوئی مسئلہ ہووے، بھانویں ہجر و جذبہ ہے یا وصال دا تجربہ ہے یا انتظار دا تجربہ ہے، دیدار دی خواہش دا تجربہ ہے کوئی وی موضوع ہووے عشق دے نال تعلق ہووے انسانی عشق دے نال، انسان دا انسان نال عشق، جیکوں اسان مجازی عشق آہدے ہیں مجازی عشق دی کوئی وی ایسی کیفیت کہ حیدر اور اک اسان عشق حقیقی تے کر سگھدے ہیں او کوں اسان آہدے ہیں ”عارفانہ کلام“۔

فوری طور تے ساکوں محسوس تھیدے کہ اے شدت، ایسہ جذبہ، ایسہ دیوانگی، ایسہ فدا کاری انسان واسطے نہیں بلکہ او انسان کنوں کہیں برتر ہستی واسطے ہے۔ او کوں اسان آہدے ہیں ”عارفانہ کلام“ یعنی او کلام حیدر ظاہری سطح فوری طور تے عشق مجازی سمجھ آندی ہے پر جو نہی اسان اوندے اتے توجہ کریندے ہیں اور اوندے معنی تے غور کرن دی کوشش کریندے ہیں تاں ساکوں فوراً محسوس تھیدے کہ اے او محبوب نہیں جسم عام ہے ایسہ گوشت پوست دا انسان نہیں بلکہ ایسہ محبوب ہک برتر عظیم ہستی ہے اور او خدا دی ہستی ہے اور ایسے کلام کوں اسان ”عارفانہ کلام“ آہدے ہیں۔ میں عرض کیتا ہئی جو اسان کافی کوں ہک بیٹ دے ذریعے نہیں سچاں سگھدے بلکہ کافی کوں اسان مواد، اسلوب تے لہجے توں سچاں سگھدے ہیں۔

ہر او تخلیقی نظم، شاعری حیدے اچ عشق مجازی دی سطح تے عشق حقیقی دا شاہ گزرے ساکوں ایسہ محسوس تھیوے کہ ایندے اچ جسم و عشق و جذبہ میان کیتا ویندا پئے او مجازی عشق نہیں بلکہ حقیقی عشق ہے او کوں اسان کافی آکھوں۔ ایندیاں ہیاں شرائط دے نال۔ ایسہ پہوں ساریاں شرائط ہن۔ پہلی شرط کلاسیکی موسیقی دے اعتبار نال ایسہ ہے کہ ایندے اچ بظاہر مذکرہ عشق مجازی دا ہوسی لیکن جتنا تساں اوندے اتے غور کریو تاں تما کوں محسوس تھیںسی کہ اے ہک صوفی دی واردات ہے، صرف عاشق دی واردات نہیں بلکہ سالک دی، صوفی دی خدا نال محبت دی

واردات ہے جیہوں اساں مجازی عشق آہدے پئے ہیں ایہہ ہک پہلو ہے ایکوں اساں کافی آکھن اچ مائل تھیسوں۔ ڈو جھی گالھ ایہہ ہے کہ اوندے اچ لطافت بیان، نزاکت، لفظاں دی لطافت، نرمی، ملائمت وی کافی دے اسلوب داکھ حصہ ہے ایںدے اچ الفاظ نرمی دے نال ورتے گئین۔ انہاں دے لہجے اچ گداز ہے، پگھلاؤ ہے، جذبے دا اظہار ہے۔ الفاظ جذبے کوں ظاہر کریندن فکر کوں اتنا ظاہر نہیں کریندے جتنا جذبے کوں ظاہر کریندن، احساسات کوں ظاہر کریندن، اندر دی دنیا کوں ظاہر کریندن، باہر دی دنیا نال اتنا تعلق نہیں ہوند جتنا کہ اندر دی دنیا نال ہوندے اور اگر باہر دی دنیا نال تعلق ہے، کافی دا شعر اگر باہر دی منظر نگاری کریندا وی پئے ول وی کافی دی خصوصیت ایہہ ہے کہ جوں جوں تساں غور کریو تاں محسوس تھیسے کہ باہر دا منظر جیہڑا ہے دراصل اندر دے منظر کوں بیان کرن دی کوشش ہے۔ کچھ خصوصیات ہن کہ جیہدی بناتے اساں آہدے ہیں کہ فلاں لفظ یا فلاں چیز کافی ہے۔ ہک ہئی اہم خصوصیت ایہہ ہے کہ اوندے اچ اساں کوں الفاظ دا ترنم ملیں۔ الفاظ دی موسیقی۔ لفظ جیہڑے ہن مائل بہ غنا ہوسن۔ لفظ جیہڑے ہن نغمے دی طرف مائل ہوسن لفظ خود خود نغمہ بن، گاؤں بن دے آتے گیت بن تے مائل ہوسن۔ لفظاں دے ذریعے کافی وچ جیہڑی موسیقی ہے، خاص طور تے خواجہ صاحب دیاں کافیاں اچ، اواجاگر ہوسی، نمایاں ہوسی، تساں محسوس کریو کہ ایںدے اچ نغمگی ہے اگر اساں ایکوں گاؤں تاں ایہہ نغمگی مزید اجاگر تھیسے۔

غنایت (Musicality)

Musicality of words لفظاں دی غنایت، لفظاں دا مائل بہ موسیقی ہونا۔ ایہہ

کافی دی ہک شان ہے، کافی دی سجاوٹ ہے اور خواجہ صاحب دی کافی دی ہک خصوصیت ہے۔ کافی دا متن ایہہ ہے

رتھ دھیم دھیم ٹور
میڈا دستہ نرم کرور دا
میں ونگیں بگم فلور
رتھ تے بہدی دڑک نہ سہدی
ہم طبع کمزور
روز ازل دی پاتم گل وچ
برہوں حیڈے دی ڈور
شالا مولہ سلامت نیواں
راہ اچ لڑون چور
جیکر رتھ پیٹھیں تھک پوساں
گھوڑا گھنساں یور

سوکھا تیز لغام دا کولا نہ اوکھا سر زور
 رانجھن تے میں جوڑ کوں جوڑوں جوڑ جڑیدے جوڑ
 سک تے طلب ملن دی سینے روز نواں ہم شور
 پندھ اڑانگے ، دلڑی تانگھے جلد پچانویں توڑ
 میں تے یار فرید منیسوں رل مل شر بھنخور

ہن پہلی گالھ تاں ایہہ ہے کہ ساکوں ایں کافی دالفظی مطلب آوٹا چاہیدے کہ ایندالفظی
 مطلب کیا ہے؟ ایں کافی دالفظی سانچہ کیا ہے؟ او ایہہ ہے کہ ہک امیج ابھاریا گئے، ہک تصویر رنگی
 مورت کڈھی گئی ہے جیہڑی لفظاں اچ ہے اور اوہے ”رتھ“ اور رتھ دے نال، رتھ دے سفر دے
 نال نسوانی جذبات وابستہ کیتے گئیں۔ تماکوں معلوم ہے کہ کافی جیہڑی ہے عام طور تے نسائی، نسوانی
 جذبات بیان کریندی ہے یا ایں آکھنا چاہیدا ہے کہ زندگی دے تمام مطالب نسائی محاورے دے وچ اور
 نسوانی احساسات دے آئینے دے وچ ہوندن ایہہ ہک کافی دی خصوصیت ہے کہ اوندے اچ اوند
 ”میں“ جیہڑا ہے، ”ا“ جیہڑا ہے اوند اسیغہ واحد متکلم جیہڑا ہے او مرد دی جائے عورت ہے۔ گویا
 زندگی کوں عورت دے نقطہ نظر نال ڈیکھن دی کوشش ہے، گویا زندگی دے تجربے کوں نسائی حوالے
 نال ڈیکھن دی کوشش ہے تے کیوں ہے ایہہ ہک لمبی بحث ہے۔ ہک کافی داجیہڑا مرکزی امیج ہے،
 مرکزی تصور ہے او ”رتھ“ ہے اور ”رتھ“ اپنے علاقے دی علامت وی ہے، اپنے علاقے دے سفر
 دی علامت ہے اور لینڈ سکیپ کوں ظاہر کریندی ہے، اپنے علاقے دے ماحول کوں ظاہر کریندی ہے
 تے ہک سفر دی علامت ہے اوں ماحول اچ جیہڑے ماحول اچ خواجہ صاحب نے ایہہ کافی لکھی
 ہے۔ ہک جاہ توں ڈوجھی جاہ سفر کرن دی جیہڑی علامت ہے او ”رتھ“ ہے محفوظ سفر ہے آرام دہ
 سفر ہے اور او کیا ہو سی۔ ہن ایندے اچ فوری طور تے جیہڑی گالھ ساڈے ذہن اچ آندی ہے او ایہہ
 ہے کہ او سفر جیہڑا ہے یقیناً زندگی داسفر ہے جیدے واسطے شاعر نے آکھے کہ ایہہ سفر احتیاط نال کرنا
 چاہیدا ہے۔ زندگی دالایہہ سفر اخلاقی وی ہے تے روحانی وی، یعنی زندگی احتیاط نال بسر کرنی چاہیدی
 ہے۔ اخلاقی طور تے وی تے روحانی طور تے وی۔ میر تقی میر دا ہک شعر ہے۔

لے سانس بھی آہستہ کہ نازک ہے بہت کام

آفاق کی اس کارِ محم شیشہ گری کا

گویا ایہہ سفر احتیاط نال کرن دی خواہش ہے۔ ہن ایں سفر اچ جیہڑے لوازمات ہن اووی

حقیقی زندگی کوں گولیدن - مثلاً کہ کیوں "رتھ بان" نال مخاطب ہے۔
 خاتون، او عورت، او مرکزی کردار، او محبوبہ یا او دوشیزہ یا دختر سر زمین، او فیئر یا جوکھ وی آکھو او
 رتھ بان" نال مخاطب ہے۔ ایسہ ساری کافی اوں نے "رتھ بان" کوں مخاطب کر کے آکھی ہے اوہ
 مخاطب جیہوں اوں ایڈریس کیتے کوئی ہیا نہیں او "رتھ بان" ہے رتھ چلاؤن والا ہے۔ رتھ بان کوں
 ہے؟ ایسہ وی ہک مسئلہ ہے رتھ بان خود اوندی ذات داہک حصہ ہے او ندے شعور دی ہک خاص سطح
 ہے او ند اسپرکاشنیں او ندے شعور دی ترقی یافتہ شکل ہے جیہوں اوں رتھ بان سمجھ کے مخاطب کیتے
 کچھ ہیاں وی ایندیاں معنوی پرتاں ہن، کچھ ہیاں وی تسواں ہن۔ خیر! کیوں رتھ دھیم دھیم ٹورنی
 چاہیدی ہے؟ ایندے واسطے جواز ہے، انسانی جواز ہے، جذباتی جواز ہے کہ میڈا دستہ جیہڑا ہے میڈیاں
 چوڑیاں جیہڑیاں ہن او نرم کرور دیاں چوڑیاں ہن۔ کرور خود کالج کوں آہن تے او نرم قسم دی کالج۔
 اے جیہڑاں دستہ پاتا ہویا ہے اور جیہڑیاں چوڑیاں پاتیاں ہویاں ہن لہذا کوئی جھکا سفر دے دوران
 نہیں تھیوٹا چاہیدا تا کہ میڈیاں چوڑیاں نہ ترن۔ چوڑیاں اگرچہ آرائش جمال دی علامت ہے اور
 عورت آرائش جمال کوں عزیز رکھدی ہے ایندے باوجود چوڑیاں کچھ اٹھیاں شرائط ہن جیہڑے تحت
 انسان کوں اپنا سفر طے کرنا چاہیدا ہے چوڑیاں او اخلاقی شرائط ہن جنہاں دے واسطے احتیاط کرنی
 چاہیدی ہے کہ ایسہ شرائط نہ ترن۔ چنانچہ اور تھ بان نال ایس مخاطب ہے جو رتھ کوں ایس واسطے
 دھیم دھیم ٹور جو میڈا نرم کرور دا دستہ ہے۔ تے میڈیاں چوڑیاں ترث پوسن۔ زندگی دا سفر اتنی
 احتیاط نال چلنا چاہیدا ہے کہ او پابندیاں اخلاقی اور روحانی اور انسانی تہذیب اور شائستگی دیاں او پابندیاں
 جنہاں دے تحت انسانی زندگی گزارنی پوندی ہے او پابندیاں ختم نہ تھی ورنجن، گویا ونگاں علامت ہن
 اخلاقی تصورات دیاں۔ اخلاقی پابندیاں دی، تہذیب اور شائستگی دی اور انسان دے بہتر تصورات دی
 علامت ہن۔ ونگ ہک پابندی ہے اور ہک علامتی پابندی ہے چوڑی جیہڑی ہے محض ہک - Sym-
 bolic chain ہے علامتی طور تے، کوئی مضبوط زنجیر نہیں۔ کوئی جھکڑی نہیں لیکن چوڑی
 جیہڑی ہے عورت واسطے اوندی عفت اوندی شہرت، عزت، او ندے کردار، اوندی شخصیت دی ہک
 علامتی محاذ ہے کیونجو اگر زندگی اچ او کوئی وی ایسا کم کر لسی جیہڑے نال اوندی چوڑی کوں ضرب چکے
 تاں اوندی زندگی اچوں احتیاط دا پہلو خارج تھی ویسی چنانچہ چوڑیاں، ونگاں جیہڑیاں ہن، نرم کرور دا
 دستہ جیہڑا ہے ایسہ او اخلاقی اصول ہن جیہڑے انسان کوں عزت و وقار عطا کریندن۔ تہذیب و
 شائستگی عطا کریندن ایس Concept دی اگوں تشریح ہے جو :

رتھ تے بہدی دڑگ نہ سہدی ہم طبع کمزور

یعنی میڈی خواہش تاں ہے رتھ تے بہون دی اور میں رتھ تے بہدی وی آں کیونکہ سفر کرنا مجبوری ہے۔ سفر کرنا پوندے انسان کوں۔ لیکن میں جھٹکا نہیں برداشت کر سگھدی کیونکہ انسانی سیرت جیہڑی ہے او کوئی وڈا جھٹکا نہیں برداشت کر سگھدی۔ انسان دا اخلاقی وجود جیہڑا ہے اوچ پچھوتاں شیشے دا بنیا ہویا ہے جیہڑا ہک جھٹکا وی نہیں برداشت کر سگھدا۔ ہک جھٹکا لگسی تاں اے ترٹ کے کرچی تھی ویسی ایں واسطے :

ہم طبع کمزور

میں عرض کیتے جو زندگی کوں نسائی خوالے نال ڈیکھن دی کوشش کیتی گئی ہے یعنی زندگی کوں عورت دی نظر نال ڈٹھا گئے کہ میڈی طبیعت کمزور ہے **I am delicate** کہ میں کمزور ہاں، میں نازک ہاں۔ اوہک انسان ہے، اگرچہ کائنات دے سفر دے وچ بہوں طاقتور چیز جیہڑی ہے او انسان ہے کیونکہ انسان دا ذہن، انسان دا شعور جتنا طاقتور ہے اتنا ہی نازک ہے ایں نزاکت کوں بیان کرن واسطے خواجہ صاحب کمزور دا لفظ استعمال کیتے : ہم طبع کمزور یعنی طبیعت کمزور ہمیں **I am very delicate** میں بہوں کمزور آں، بہوں نازک آں لہذا ایں رتھ کو دھیمیں دھیمیں ٹور۔ اگر لفظی معنیاں وچ ڈٹھا ونجے تاں آہستہ آہستہ وی اکھ سگھدے ہیں، ہولے ہولے وی اکھ سگھدے ہیں لیکن اے جیہڑی ”دھ“ اور ”ی“ اور ”م“ اور ”نون غنے“ دی آواز ہے ایندے وچ رتھ دے پھیکے دی ”روں روں“ جیہڑی ”ریں ریں“ ہے او کوں خواجہ صاحب نے شامل کیتے اور اوندے وچ جیہڑا ردھم ہے رتھ دے وچ، او کوں لفظ دھیمیں دھیمیں دے اچ بیان کرن دی کوشش کیتی ہے تے بڑی کامیاب کوشش ہے یعنی الفاظ دے ذریعے **sound** دے ذریعے، آواز دے ذریعے رتھ دے پھیکے دی ”ریں ریں“ کوں بیان کیتے۔ اساں ہولے ہولے وی اکھ سگھدے ہیں۔ رتھ ہولے ہولے ٹور۔ کوئی وجہ نہیں، خرابی نہیں تھی سگھدی لیکن اوں ایسہ کیوں آکھے ”دھیمیں دھیمیں ٹور“ یعنی ”دھیم“ دے لفظ اچ اور ایویں ہی پورے لفظ اچ پھیکے دی ریں ریں اور ایندے ردھم کوں ہک میوزک نال بیان کیتے۔ ایسہ وڈے شاعر دی وڈی پہچان ہے کہ لفظ دا استعمال غیر حیران کن طریقے نال کیتے۔

رتھ تے بہدی دڑگ نہ سہدی ہم طبع کمزور

ہن واردات شروع تھیدی پئی ہے ہن پچھلیاں گالھیں وی یاد آندیاں ہن۔ ہک گالھ اتھاں بیان تھی

گئی ہے معنی داک مر حلے طے تھی گیا ہے اسلاک بول رتھ دھیں دھیں نور، ہیاک مصر داک
شعر :

میڈا دستہ نرم ۵ کروں دا متاں و نکلیں لہم کلور اور
رتھ تے بہدی دڑگ نہ سہدی ہم طبع کزور

اتھاں ہک گالہ مکمل تھی گئی ہے ہک سطح تے پہنچ گئی ہے۔ ہنسی گالہ ایسہ ہے جو ہن اتھوں واردات
میان شروع تھیدے کہ :

روز ازل دی پاتم بگل وچ برہوں میڈے دی ڈور

ہن شاعر دے دل اچ ایسہ خیالی پیدا تھیدے کہ ایسہ کیا مرحلہ اور کیوں میں سفر کرن تے
مجبور آں۔ آخر ایسہ سفر میکوں کیوں کرنا پئے۔ کیوں میں بہواں رتھ دے اتے، تے کیوں سفر
کراں؟ اوںدا جواب ہے کہ روز ازل توں جیہڑے ڈیہنہ جدائی دا مرحلہ درپیش تھی گیا ہئی جیہ
وقت روحاں تخلیق کیتیاں گیاں ہن تاں او اپنی اصل کنوں جدا تھی گیاں ہن۔ مولانا روم آبدن :
بشنواز نے حکایت می کند وز جدائی ہا شکایت می کند

جب سے مجھے بانسری کے، بانس کے جنگل سے کاٹ کے لائے ہو، تب سے میری فریاد سن
کے مرد اور عورتیں فریاد کرتے ہیں، جدائی کا مرحلہ اسی روز اول سے پیش ہو گیا تھا، تمام روحیں اپنی
اصل سے جدا ہو کے ہی وجود میں آئی ہیں۔ ان کا وجود میں آنا وہ طرفہ عمل ہے وجود میں آنے سے ان
کو یکتائی ملی ہے لیکن اس کے ساتھ ہی یہ اپنی اصل سے جدا ہو گئے ہیں تو جدائی کا احساس جو ہے ان کے
وجود کا حصہ ہے۔ ان کی ساخت کا حصہ ہے۔ انہاں دی ہنت دا حصہ ہے۔ روحاں جیہڑیاں خلقیاں گئیں
جدائی دے احساس دے ذریعے خلقیاں گئیں انہاں دی خلقت دے اچ، انہاں دی ہنت دے اچ جدائی
دا احساس شامل ہے اور ایں احساس کو مٹاؤن واسطے انسان مختلف حیلے کرے کریندے۔ عشق مجازی
دی اول احساس کو مٹاؤن داک ذریعہ ہے۔ چنانچہ اول احساس کو مٹاؤن کیتے ہر بلند، ترقی یافتہ روح
جیہڑی ہے مجبور ہے کہ اپنی اصل دی طرف رجوع کرے، پلٹے، لوٹے، پھر کے آوے اور اپنی اصل
کوں بگولے اور ایندے وچ واصل تھیوے۔۔۔ واصل جیہڑا ہے واصل کامل، ہر روح دا نصب العین ہے
اور اوںدی طرف اوولٹنا چاہندی ہے اے وجہ میان کیتی ہے خواجہ صاحب نے کہ میں کیوں باہواں،
کیوں اے سفر کراں کیونکہ :

روز ازل دی پاتم بگل وچ برہوں میڈے دی ڈور

میڈے گل وچ روز ازل توں سیڈی جدائی نے ڈور پاڈتی ہئی تے میوں ڈور پا کے مچھی رکھے۔ براہی جالیاتی لفظ ہے کہیں چیز دی ملکیت کوں ظاہر کرن (کیتے) کہیں دے گلے دے وچ حلقہ، فلاں دے گلاں دے وچ ”پٹہ“ پاڈتا ویندا ہئی اور ڈور پاڈتی ویندی ہئی، ہار پاڈتا ویندا ہئی اوندی ملکیت کوں ظاہر کرن دے کیتے۔ ایں واسطے میڈی گردن اچ روز ازل توں سیڈی جدائی دی ڈور پاڈتی ہئی ایہہ ہک ڈو طرفہ عمل ہے۔ ڈور ملکیت ہے لیکن جدائی دی ڈور ہے Belonged دی ہے میوں اپنا ٹانگہ اگے میوں اے Declear کر ڈتا گئے کہ تہاڈا اے لیکن نال نال جدائی وی عذاب رکھدی ہے تاں ایہہ ہے روز ازل دا معاملہ در پیش

پندھ اڑانگے دلڑی تانگھے جلد پچاویں توڑ

سدھے فاصلے بذات خود مشکل ہن۔ صحر اوں دا عبور کرن وی مشکل ہے لیکن جیڑھلے پندھ جیڑھا ہے او Simple Distance نہ ہووے بلکہ پیچیدہ راستے ہوون، اونچ نیچ ہووے، پیچیدگی ہووے، اوکھائی ہووے، راہ دیاں اوکھائیاں ہوون، دریا ہوون، پہاڑ ہوون ایں کیفیت کوں ظاہر کرن واسطے خواجہ صاحب نے ”اڑانگے“ دا لفظ استعمال کیتے۔ ”پندھ اڑانگے“ یعنی ایں لفظ دے وچ وی ایں رستے دی پیچیدگی ظاہر تھیدی پئی ہے کہ فاصلہ صرف فاصلہ ہی نہیں بلکہ راہ دی پیچیدگی، اوکھائیاں وی ہن کہ پندھ اڑانگے ہن مگر دلڑی کوں تانگھے ہے۔ اے وی Fact ہے کہ دل دی طلب جیڑھی ہے بڑی زبردست ہے I know میں جانتا ہوں کہ فاصلہ طویل ہے سفر مشکل ہے لیکن دل دی طلب وی شدید ہے۔

پندھ اڑانگے دلڑی تانگھے جلد پچاویں توڑ

ہن اچانک پٹی علامت آندی ہے

میں تے یار فرید منیسوں رل مل شہر بھنھور
یار دے بعد کاماں (،) ہے فرید دے بعد کاماں (،) ہے۔ میں تے یار فرید منیسوں رل مل شہر بھنھور۔ فرید کوں صرف خطاب کیتا گئے۔ بطور شاعر، بطور تخلص استعمال کیتا گئے۔ یار فرید مخاطب نہیں میں اور میرادوست رلے، فرید میں تے میڈا دوست اسال رل مل تے شہر بھنھور منیسوں۔ انگریزی اچ اسال آکھ سگھدے ہیں we would enjoy اسال لطف اندوز تھیسوں۔ شہر بھنھور رل مل کے اسال ایندے اچ اباد ونج تھیسوں۔ اوں دے اچ رہوٹا اسال enjoy کریسوں اینکوں۔ شاعر نے فوری طور تے آخر اچ اپنے آپ کوں سسی ہٹاڈتے۔ اور ہن میں گزارش کریساں کہ ایں مصرعے توں

آخری سرفرتیں ساری کافی کون پلٹ ڈیوں، پر تاڈیوں۔ کیونجو خواجہ صاحب نے ساری کافی جیہڑی ہے اوکسی دے حوالے نال بیان کیتی ہے ہیر دا تذکرہ ضمنی ہے مثال تے تشریح دے طور تے۔ ورنہ انہاں دے دل دی جیہڑی کیفیت ہے بیان کرن دی جیہڑی علامت ہے اوکسی ہے اور کسکی کیا پئی ڈہدی ہے بہر حال ایسہ ہن ساری جیہڑی ہے انگریزی دی ہک گالھ ہے "fantacy" "خواب و خیال دی دنیا" کسکی ایس وقت ایس مرحلے اچ خواب و خیال دی دنیا اچ ہے۔

ماہرین نفسیات آہن کہ جس وقت کوئی خواہش پوری نہ تھیوے اور خواہش وی شدید ہووے تاں ایکوں دل اچوں کڈھن مشکل تھی ویندے۔ اوندی تکمیل نہیں تھی سگھدی اور اوکوں دل اچوں وی نہیں کڈھیا ونج سگھیدا۔ کیا کیتا ونجے کیونکہ قدرت انسان کوں باقی رکھنا چاہندی ہے اوندے واسطے کئی رستے کڈھنے پوسن۔ چنانچہ او خواہشاں جیہڑیاں پوریاں نہیں تھی سگھدیاں مگر او خواہشاں اتناں شدید ہن کہ انسان انہاں کوں باہروی نہیں کڈھ سگھدے کیوں جو انہاں کوں کافی حسرت نال دل وچ وسایا گئے۔ حسرت او آرزو ہے جیہڑی دلوں دی نہیں نکدی تے پوری وی نہیں تھییدی۔ انسان اپنیاں شدید خواہشاں کوں پورے نہ تھیون والے خواہشیاں نال کیا ورتا کریندے ماہر نفسیات آہن کہ اوکوں اسل خواب و خیال دی سطح تے پورا کرن دی کوشش کریندے ہیں۔ کسکی دی شدید خواہش ہے شہر بھنھورو بنج دی او پوری نہیں تھی۔ ایس خوابہش کوں پورا کرن واسطے اوں نے خواب و خیال دی دنیا آباد کیتی ہے ایس دنیا اچ گھوڑے available ہن ایس دنیا اچ رتھ بان ہن اوندے اچ سفر کرن والے ہن رستہ اگرچہ اوکھا ہے پر پہنچنا وی ضروری ہے دل دی طلب شدید ہے۔ ہک دنیا آباد ہے اور ایسہ دنیا ہے صحرا دے وچ۔ شہر دا کوئی تصور کینہی اتھاں، ایسہ سارا لینڈ سکیپ Desert دا ہے اور اے ذہن کسکی دا ہے کسکی دے ذہن دے ذریعے اے ساری گفتگو کیتی ویندی پئی ہے اور کسکی جاگدی اکھ نال خواب پئی ڈہدی ہے کہ او "رتھ" تے باہندی پئی ہے اور رتھ تے پہہ کے او سفر طے پئی کریندی ہے جیہڑا کڈا ہیں اوں نے حقیقی زندگی وچ پیدل کیتا ہئی تے پیراں تے چھالیاں نال کیتا ہئی۔ ایس واسطے اوندی خواہش ہے کہ کاش اے سفر رتھ تے کرے اور رتھ جیہڑے ویلے تھک پووے تاں ول اوکوں available sources اتھے ہوون کہ اوکوں گھوڑا ملے۔ او گھوڑے تے پہہ کے سفر کرے اور ایہ گھوڑا جیہڑا ہے دراصل او پرواز ہے او dimention ہے ساڈی روح دا جیہڑا عام زندگی توں ہٹ کر ایہ روحانی بلندی دی گالھ کریندے اور ایسہ ہے اوندا نفسیاتی تانا بانا اور جیہڑا ہن اسل ایسہ ثابت کیتا ہئی کہ ایسہ کسکی دی زبان اچ اکھیا گئے اور ایسہ دی تے ماہی سرانیکسی بہاولپور

ثابت تھی گئے کہ ایسے عشق مجازی نہیں بلکہ عشق حقیقی ہے۔ ہن ایندیاں کچھ تھواں ہن، پر تاں ہن او
 میں عرض کر ڈتن، روحانی پہلو عرض کر ڈتن تے مجموعی طور تے کسی دی زبان اچ آکھیا گئے۔ اصل
 گالہ ہے جو ایسے کسی وی بذات خود کسی نہیں بلکہ ہک صوفی ہے، سالک ہے، خدا دے نال محبت کرن
 والا انسان ہے چیدی ساری واردات ہے جدائی دی۔ روز ازل دی جدائی دی اور اوں نے صحرائے
 وجود کوں عبور کر شہر بھنھور پہنچنے، شہر وصال۔ لہذا اوندی آخری معنوی سطح جیہڑی ہے او-**mys**
tical ہے، صوفیانہ ہے، عارفانہ ہے اور سلوک دے مراحل ظاہر کریندی ہے، ایسے سلوک دا او
 مرحلہ ہے جیہڑے اچ سالک اوں مرحلے دے مقام تے ہے جیہڑا وصال دی آخری سطح دی ضمانت
 ڈیون تے کھڑے تھیاتے اتھاں شہر بھنھور دا تصور موجود ہے اور دشت وجود دی اوندے سامنے ہے
 اور اوں نے عبور کرنے اور اپنے محبوب تیں پہنچنے۔

(پروفیسر ڈاکٹر اسلم انصاری ہوریں اے لیکچر شعبہ سرائیکی، اسلامیہ یونیورسٹی بہاولپور دی
 دعوت تے ایم اے سرائیکی دے شاگردیں کوں ۲۰ جنوری ۱۹۹۳ء کوں ڈٹا ہئی جینکوں ایم اے
 سرائیکی دی ہک شاگردیائی صادقہ سلطانہ کیسٹ کنس **Transcribe** کیتے)

حکومت پنجاب کنوں کالجیں تے لائبریریں کیتے منظور تھیاں ہوئیاں کتاباں			
۱	لغات فریدی	۲۰/=	
۲	سرائیکی اردو ڈکشنری	۲۵/=	
۳	سرائیکی اردو بول چال	۳۰/=	
۴	سرائیکی قواعد تے زبان دانی	۴۵/=	
۵	سرائیکی اور اس کی نثر	۵۰/=	
۶	سرائیکی زبان تے ادب	۵۰/=	
۷	سرائیکی شاعری دے اوزان تے قوافی	۲۰/=	
۸	سرائیکی سمل	۱۵/=	
۹	سرائیکی مطالعے دے موسم	۵۰/=	
۱۰	فردوس ٹھگالی	۵۰/=	
۱۱	خولباں وچ خیال	۲۰/=	
۱۲	بیج پھلاں دی بیج ڈکھاں دی	۲۰/=	
۱۳	رستم تے سراب	۱۵/=	
۱۴	ککالیاں	۱۵/=	
۱۵	توبہ زاری	۳۰/=	
۱۶	کوڑا خواب	۱۵/=	
۱۷	سوئے داخل	۳۰/=	
۱۸	خیابان خرم	۲۰/=	

ملن دا پتہ :- جھوک سرائیکی ● سرائیکی ادبی مجلس بہاولپور

کلام فرید اچ ردیفان دا ورتارا

شعر اپنے سوہنپ دلی جذبیاں دی ترجمانی۔ لفظیں دی ترتیب دی وجہ توں پانی وانگر ٹھلدا ہوا ہاں اچ لہ ویندے۔ تے پوری دنیا دا ادب سب توں ڈھیر مقدار اچ شاعری دے حوالے ہاں محفوظ ہے۔ تاریخ طبری موجب جڈاں ہاہیل قابل دے ہتھوں ماریا گیا تاں ہشر اول حضرت آدم ایں ڈکھ اچ کچھ شعر آکھئے جنہاں دا مطلب کچھ ایں اے ”میں مکانی ہاں اپنے پتر ہاہیل تے جیہڑا جو مارا گیا تے بھوئیں اچ ونج پچیا، وسیب دے سکھ رنگ بدل گئے۔“ [۱]

ہن دی جیوں ویلے کوئی مونجھا ہو دے یا بہوں خوش تاں او بیت ایں گاسی بقول مرزا صاحب :

آنکہ اول شعر گفت آدم صفی اللہ بود

طبع موزوں حجت فرزند ی آدم بود

علم عروض دا منڈھ تاں خلیل بن احمد بصری (مرن - ۷۵۷ھ) پدھا پر شاعری کہیں ہاں کہیں صورت ہر دور اچ موجود رہی تے ایندیاں فنی تکنیکی لوڑاں اچ وادھا تھیدا رہیا۔ کوئی وی ہولی ہو دے قافیہ شاعری دی ہمیشاں لوڑ رہی اے پر ”ردیف ایرانیاں دی ایجاد اے“ [۲]۔ ”ردیف اوں لفظ یا لفظاں دا ناں ہے جیہڑے قافیہ توں بعد اچ آندن تے ہر شعر اچ ولا ولا دہرائے ویندن“ [۳] فارسی، ترکی عروض اچ ردیف مصرعے دا او جزا اے جیہڑے ہاں بیت ہٹا ہے۔ عربی شاعر ردیف بہوں گھٹ ورتیندے ہن ردیف نال پدھج تے خیالاں دا منجھی چنگی اڈاری نہیں مار سگدا۔ شیت ایسہ وجہ ہے جو ساڈے صوفی شاعر مردف شاعری دی جائے مقطی کلام کوں ترجیح ڈیندن۔ جیکر کتھائیں ردیفان استعمال تھن تاں بہوں بھیاں بھیاں ہن لمبیاں تے وڈیاں ردیفان نہیں ملدیاں۔ عجمی استاد تاں چوتھائی شاعری سوہنی ردیف دے چٹن تے ورتن کوں سمجھدن۔

حضرت فرید الدین گنج شکر، شاہ حسین تے شاہ عبداللطیف بھٹائی دا ڈھیر کلام بغیر ردیف دے ہے تے امیات باہو اچ وی ”ہو“ ردیف اے۔ ایں گالھ مہاڑ دے سو جھلے اچ جے اساں دیوان فرید کوں ڈیکھوں تاں ساکوں ۲۷۲ کافیاں اچوں ۱۶۲ کافیاں ردیفوں بغیر نظر آندن گویا ۶۰ فیصد کلام مقطی اے۔ دیوان دا منڈھ پاند ڈوہیں کافیاں اچ ردیف کینی۔

☆ انج سانولڑے مکلايا سر بار ڈکھاں دا چایا (۱)

☆ یار کراڑا حال وے سانوں مار نہ طعنے (۲۷۲)

خواجہ غلام فرید جنہاں کافیاں انج قرآنی آیات یا عربی حوالے پندن اووی زیادہ تر عربی مزاج وانگر ہن۔

☆ لیس کملہ شی سب شے اس نوں چاٹ (۱۳۹)

☆ ہے لا یدرکہ، الابصار بے حد مطلق، مطلق بے حد (۳۰)

جسوی جسوی جاہ تے سندھی تے برج بھاشا ڈھیر استعمال تھئی اے اتھاں او جھے لسانی تے علاقائی رنگ ملدن۔

☆ بچ لوئی کین اوتاریند لیس تنہا خمل بھاہ میں پاریند لیس (۶۳)

☆ تم جھڑت موہے چین نہ آوے پاپ مٹاؤ انگن سہا کے (۲۶۱)

خواجہ فرید ہوراں سب توں زیادہ ”ہے / داہے / دی ہے“ ردیفوں ورتن۔ اے گنتی وچ وچ (۲۰) ہن انہاں اچوں ڈاہ (کافی نمبر ۱۶۰، ۱۶۳، ۱۸۵، ۱۸۸، ۱۹۰، ۱۹۳، ۱۹۵، ۲۱۰، ۲۵۵، ۲۶۶) انج وچھوڑے دی کیفیات دا بھر پورا اظہار ہے۔

☆ انج پھلوں بیج سڑیندی ہے تتی تول سڑی چک پیندی ہے (۱۶۰)

اٹھ کافیاں ۱۶۱، ۱۶۲، ۱۶۳، ۱۶۸، ۲۱۸، ۲۳۴، ۲۴۵، ۲۵۴ ”آس پنی تے یاس سدھائی“ دیاں علمبردار ہن۔ اے آونڈ والے ملاپ دے گیت تے خوشیاں دے جذبیاں دا مترنم لفظی پیکر ہن۔ شاعر دے طریقہ موڈ کوں ظاہر کریندن۔

☆ انج رنگ رخ تے ولایا ہے متاں ماہی ماٹھوں گھلیا ہے (۱۶۲)

☆ سوٹ شگون سہاندا ہے متاں سانول اساراں دل آندا ہے (۲۳۴)

ایں ردیف دیاں ڈوکافیاں وعظ نصیحت تے توحید دے سو جھلے نال منور ہن۔

☆ سب سرا سر ارقدم دا ہے اتھ دخل نہ محض عدم دا ہے (۲۲۵)

☆ ہک ہے ہک ہے ہک دی دم دم سک ہے (۲۶۸)

”وے“ کلمہ ندائیہ ہے جیہڑا کہیں کوں اپنے پاسے توجہ یا کم کار انج مدد پواون کیتے بولیا ویندے۔

سرائیکی کلچر انج اے ڈاڈھی گھاٹی یاری تے بے تکلفی دا سہیل وی ہے ترسمتیں زیادہ پولیدن۔ ۱۲

کافیاں (۱۵۸، ۱۶۵، ۱۶۶، ۱۶۷، ۱۷۲، ۲۰۳، ۲۲۲، ۲۲۹، ۲۳۳، ۲۳۸، ۲۳۹، ۲۶۳)

☆ روی و ٹھری ٹوہا تار وے آ مل تو سینگا یار وے (۲۲۲)

☆ راجھا الہیلا ہیں دلیں دا ٹھگ وے (۲۳۹)

”وے میاں“ صٹ مباحثہ یا کہیں وے موقف دی نفی کیتے دلائل ڈیندے ویلے ورتیا ویندے۔
 ”میاں جی“ ساڈے وسیب دا اٹھنا کردار ہے جسدا ہر دور راج احترام دے نال نال سماج دے خلاف سخت الاؤن پاروں نکتہ چینی تے تکرار و اشکار تھیندے۔

☆ نینہ لایم کارن سکھ وے میاں پئے پڑے ڈوڑے ڈکھ وے میاں (۱۳۵)

☆ ٹھپ رکھ فقہ اصول دے مسئلے باب برہوں دا ڈس وے میاں جی (۱۷۰)

کافی نمبر ۳۳، ۳۴ اچ ”وے یار“ دیاں ردیفوں پڑھن کوں ملدن سرائیکی دے محقق جاوید چانڈیو لکھدن ”چونتریہویں کافی وچ تاں ایویں لگدے جیویں ڈو Garnd Masters وچ مکالمہ تھیندا پیا ہووے۔ کوئی رمز دیاں گالھیں دی آپت وچ ڈے گھن تھیدی پئی ہووے۔ ایس سارے مکالمے دی جس چاؤن کیتے ضروری اے جو مدہ سیفل نامے تے دیوان فرید دے روحانی پندھ وچوں لکھیا ہووے۔ چونتریہویں کافی وچ کتھائیں لطف علی داتاں تاں کوئی لکھیا کھڑا۔ کتھائیں اوندے حق وچ یا اوندے خلاف کوئی میان وی کوئی نہی۔ پر اے ساری کافی لطف علی نال مکالمے تے سیفل دی داستان کوں پدھرا کریندی ہے۔ ”وے یار“ دا سڈ میکوں ایویں لگے جیویں خواجہ فرید لطف علی کوں محرم راز بنایا ہووے۔ اٹھیا محرم راز جیڑھا فرید دی کیفیت کوں صحیح طراحویں سمجھ سگھدے“ [۵]

☆ پردلیں ڈھوں دیداں اڑیاں وے یار ساڈیاں وطن کنوں دلیں سڑیاں وے یار (۳۴)

”وو“ وی حرف ندا ہے پر ایندے اچ ڈکھ تے غمی دا عنصر ڈھیر ہوندے۔ اے ڈو جھ دی بے مہری تے بے مروتی دا احساس ڈیوا کر اہیں اپنے دل دی گالھ مناؤن دا حیلہ وی ہے تے ہاں دابار ہولا کرن دا وسیلہ وی۔ چھی کافیاں (۳۱، ۳۴، ۳۵، ۳۶، ۳۹، ۵۵) ”وو یار“ تے ۴۹ کافی صرف ”وو“ دی ردیف اچ ملدن

☆ توں باجھ تھئے سنج ویرھے وویار ول دس وو بجن آنیرے وویار (۴۱)

☆ کر یار اساں ول آؤن دی اج سبج کنوں اکھ پھر کے وو (۱۴۹)

”ڑی“ اڑی دا مخفف رے دی مؤنٹ تے نکڑی صورت ہے حرف ندا، متوجہ کرن آلا کلمہ ہے۔ اپنی سیگی تے بہوں close سیلی کوں گجھسی گالھ ڈس کیتے بولیا ویندے۔

- ☆ آپے بار محبت چایم ڈی ونج آپ کوں آپ اڑایم ڈی (۱۵۱)
 ☆ سوہٹا نھن اقرب ڈسدا ڈی ساڈے نال نہ ہس رس وسدا ڈی (۲۳۵)
 ☆ کجے دید فرید خرید تھیا بن ڈھولن گھر ور تاوم ڈی (۲۶۷)
 ☆ پر م نگر ہے دیس تمہارا پھرتے کہاں اداسی رے (۲۳۸)

انہاں کافیاں اچ مایوسی دا اثر ضرور ملدے، پر تا امید دی کوئی گالھ نہیں لکھدی کیونجو انہاں واسطے دلی ڈھائی کوہ تے تھل ماروہک پلسانگ ہے۔ کافی نمبر ۳۸، ۴۲، ۵۸، ۱۵۲، ۲۲۷ وی یار نال گالھ مہاڑتے اپنیاں اندرونی کیفیات دا بیان ہن۔ ”نیں“ مؤنٹ کلمہ ندا ہے، نی وے دا مطلب وی ڈیندے۔ کجھ علامتیں اچ ون چھوہر (اری لڑکی) بولیا ویندے کجھ جاہ تے ”ہوون“ مصدر توں نکلن والے لفظ بہن (تیرے لیے ہی) دا مفہوم وی ملدے۔ [۶]

- ☆ تتی نینہ دے پندھ اڑانگے نیں ڈکھے ڈوگر اوکھے لانگھے نیں (۹۸)
 ☆ تول تلیدی بیج سڑیدی جلدی تھئی پر بھات نیں (۹۹)
 ☆ ڈکھے عشق دے ڈکھڑے گھانے نیں سر پھڑا ترڈے گانے نیں (۱۰۸)
 ☆ پاروں ڈسدی جھوک بجن دی کیوں رہساں اروار نیں (۱۳۵)

حضرت خواجہ سمن ایں کیفیت کوں چاندن۔ دل دے اندر جیڑھے آرے چلدے ہن وندی چراٹ کوں وی سچاندن انہاں دی فراقیہ شاعری ہک طرح دی خود کلامی ہے تاہم فن شاعری دے لحاظ نال اے منہ مہاکڑیاں ادب عالیہ وچ اتنا اچا مقام رکھیندین جو انہاں دی مثال ہوں گھٹ مل سگھدی اے۔ [۷]

جے اساں کلام فرید دا گویڈ کروں تاں مجموعی تاثر ایہو ملدے جو او اپنے محبوب و سب، سنگتی مانتھی سکھ نال الا کر اپیں ڈکھ درد کوں share کریندن تے روحانی، نفسیاتی داروں کھیندن وے، دو، یار، ڈی، رے، نیں، نی وے۔ ”ردیف آلیاں ۳۱ کافیاں ہن۔

”سائیں“ جنوی پنجاب تے سندھ اچ بھڑت بولیا ویندے۔ خواجہ سائیں نے چھ کافیاں (۱۰۲، ۱۰۴، ۱۱۶، ۱۳۲، ۱۳۳، ۱۳۴) ایں ردیف اچ لکھن۔ جیڑھیاں شاعر دی انکساری، جت، التجاتے حاکم محبوب دی فوقیت کوں ظاہر کریندین

ہن دل بد لایم سُر سائیں بگیا در دوں جیڑا جھر سائیں (۱۳۲)

کسیں دلقے یا گالھ تے حیرانگی تھیدی اے تے اچن چپتسی منہ وچوں ”عجب“ نکلدے۔ ہک

۱۶	۶	دا، دی، دے، دے ساگ، کو، کے، نوں
۵	۷	اساہاں، اساڈے، میں
۶	۸	ہم، ہن، ہو، تھی، ہوں
۶	۹	وچ، پہوں، کنوں
۳	۱۰	سجان اللہ، عجب، بھلو
۶	۱۱	آیا، پیا، وسریا، ڈٹھم، ہوں، کہوں

انہاں ردیقاں اچ جتھاں مقامی ثقافت، سمل، زبان دا رچیا کچیا ہووٹ، روز مرہ دی چاشنی، تکیہ کلام دی جس ملدی ہے اوندے نال نال شعری آہنگ، سوہنپ دے نرے تصور ساکوں جمود دی جائے دھمال تے حرکت آلے پاسے و نچن کیتے مجبور کر ڈیندن۔ واقعی حضرت خواجہ درست فرمائے جو دیوان دی ترتیب احادیث تے اسماء الرجال توں اخذ کیتی گئی ہے۔ ایندی خوبی اے ہے جو کروڑاں کافیاں وی لکھیاں و نچن تاں وی تندرینہ کھٹھنسی۔ جیڑھے ویلے ردیف ”ی“ آسی تاں ول ”الف“ دامنڈھ پدھج ویسی۔

حوالہ جات

- ۱۔ نجم الغنی، بحر الفصاحت، لکھنؤ، ۱۹۲۶ء، ص ۳۵
- ۲۔ ابوالاعجاز حفیظ صدیقی، کشاف تنقیدی اصطلاحات، اسلام آباد، ۱۹۸۵ء، ص ۸۷
- ۳۔ نواز شہانوی، شاعری دے گر، بکھر، ۱۹۸۷ء، ص ۳۸۴
- ۴۔ جاوید چانڈیو (مرتب)، دیوان فرید، بہاولپور، ۱۹۹۸ء، ص ۷۵ تے ۲۵۷
- ۵۔ جاوید چانڈیو، چونتریہویں کافی (مقالہ مشمولہ تحقیقی مجلہ ”سویل“ شعبہ سرائیکی، اسلامیہ یونیورسٹی)، بہاولپور، دسمبر ۱۹۹۵ء، ص ۲۵۷
- ۶۔ ڈاکٹر مر عبدالحق، لغات فریدی، بہاولپور، ۱۹۸۴ء، ص ۹۵
- ۷۔ ڈاکٹر مر عبدالحق، خواجہ فرید سائیں دے کلام وچ ترسمتا نویں روپ (مقالہ مشمولہ سہ ماہی ”پاکستانی ادبیات“ اکادمی ادبیات پاکستان)، اسلام آباد، ستمبر ۱۹۹۴ء، ص ۳۶-۳۴۵
- ۸۔ پکتان واحد خٹ سیال (مترجم)، مقابیس المجالس، لاہور، ۱۹۷۹ء، ص ۳۲۴

خواجہ فرید دی شاعری اچ مثنوی سیف الملوک دا اولڑاں

اجو کے ترقی دے دور اچ جیڑھے کم کار اساں آ کتین او ساڈے پو ڈاڈے تے وڈ
وڈیریاں دے بنیل جڑیل تے ٹھہل پکے ایریاں تے پدھل ہن۔ انج اساں جیسو جتی وی ترقی کر
گیوں ایہ سموری ترقی ساڈیاں وڈکیاں دی بھج دھڑک دا کھٹیا وٹیا ہے۔ اسمائیں کون گل لیدیاں
ماڑیاں، وٹکو وٹکی دیاں مٹیاں تے بے علم تے فن دیاں ایجاداں انہاں سھنائیں شہیں دا کھ نہ
کھ کم تے بن بنیاد ساڈے وڈکیاں دی پدھل اے چھکوں ہن اُساں اپنی عقل تے سوچ سمجھ نال
بیا سوہناکیتے، سنگاریے پنگاریے۔ اینکوں ایویں چانو جو اجو کی ترقی یافتہ دنیا ساڈے وڈ وڈیریاں
دے کیتے پورھے دا کھٹیا ہے۔ گزریل وقتاں دے ہک پڈھڑے ایرانی چٹ دی ولدی من کون
لگدی اے (جئیں اپنے بڈھے وچ نواں ون لیدے ہوئے بادشاہ کون ڈتی ہئی) بادشاہ دے
بھٹن تے اوں آکھیا ہا :

”جیڑھے ون اُساڈے پو ڈاڈے رہائے ہن انہاں دا پھل اساں کھادے تے جیڑھے ون ہن
اساں ریسوں انہاں دا پھل امڈ نسلان کھاسن“

علم تے فن دیاں اجوکیاں ترقیاں اساڈے وڈ وڈیریاں دے لائے وٹاں دا مٹھا میوہ ہن۔ جنہاں
دے طفیلوں اساں اپنے وڈیریاں دے تھورائیت سے۔ کھ سیانے سوڈھے اپنی بنیل تے جڑیل
شہیں کون بالکل اپنی بٹ تے جڑت سمجھدن تے این بٹ تے جڑت دے منڈھلے سو جھلے تے
سوچ سمجھ دی سدھی یا پٹھی شارت یا ان معلوماں اولڑاں جیڑھا انہاں دے وڈے کم دا منڈھ
بٹے اونکوں نن دا ناں ای نئیں گھدے۔ ایہا انہاں دی بھل اے تے ماڑی گالھ اے۔

عرب شریف دے ہک وڈے ناں آلے شاعر ابو العلاء المعری دے ناں آہدن جو اونکوں اپنے علم
تے ادب تے وڈا مان ہا۔ ہک ڈیہاڑے اوں کنوں ہک نویں نویل چھو کرے پچھیا کیوں چاچا سمن
ایہ شعر تہاڈا ہے

وانی وان کُنتُ الاخیر زمانہ - وَلَمَّا بَمَالَمِ تَسْتَبْطِيعُهُ اَوَائِلُ

(تو نے جو میں دنیا دے مہاندے لوکاں دے بعد جمیا جایاں پر جیڑھے کم میں آن کتین میں توں

اچے آون آلے نی کر سچے)

او العلا ولدی ڈتی "ہا"۔ چھو کرے آکھیا چا چا سیں اپنے وڈیرے تاں جے دے
اٹھادی حرف ہٹا کھہا گن۔ بھلا تاں انہاں وچ وادھا گھاٹا کر سگھدو۔ فیخر دی ایہہ گالھ سن
او العلا بے شم تھی گیا۔ ایں گالھ اچ کوئی شک نی جو اجو کے دور اچ وڈے وڈے کم تھن تے
ایہہ علمی ادبی تے فنی ترقی اچ اتھے کماں کوں پنے جید اگزریل وقتاں اچ تاں تھیں ای کیڈی
پر ول وی اسان ایں گالھ کوں نہ بھلوں جو اساڈے اے ہان ساڈیاں اے کامیاں ساڈے
وڈکیاں دیاں کیتیاں کرتیاں تے بدھل ہن۔ انج ساڈے سیانے سوڈھے جیدھے ایں گالھ کوں
نیں منیدے او یا تاں اپنیاں ان کھٹ کامیاں اچ اتھے مست ہن جو منڈھ کوں ای و سر ویندن
یا انہیں کوں سکھ برادر وی نہیں چاندے۔ ایہا بھل پرانے وقتیں دے کچھ دانشوریں کوں وی
ہئی۔ اجو کے دور دے ڈھیر سارے پچادھی کھوجیاں تے سیانیاں تاں ایں گالھ کوں پلے چا
پدھے پر ایہہ گالھ ہے ڈاڈھی ماڑی۔ اخلاق تے مذہب جنہاں لوکاں دا منڈھ پاند اے او اپنے
کماں کاراں تے کارنامیاں اچ وڈ وڈیریاں دے حصے کوں منیدن :

نام نیکو رفتگاں ضائع مکن

تا نماں نام نیحت برقرار

دے اصول موجب انہاں گالھیں کوں منن اپنی وڈائی سمجھدن۔ ہیں گالھ کوں اہوں تے
ثریدے ہوئے اسان ڈوں اتھے سیانیاں دا ذکر کریندوں جیدھے جو سرائیکی زبان تے ادب دے
بجھ تے چندر ہن۔ ہک تاں سرائیکی شاعری دی من بھاندی صنف کافی کوں ایں چاتے جو
آسمان تے ونج کھڑاں ول جتھوں اوں سو جھلا پاتے اونکوں دلوں مٹیں۔ ہیں پاروں اللہ عزت
ای ڈوڑی کیتی اے یک نموز وی نکلیے۔ پہلے سیانے داناں تاں ہے مرحیت لطف علی بہاولپوری
اللہ دی بٹک ہووس تے انہاں دے کلام اچوں فیض پاوٹن آلے ڈوجھے بزرگ ہن حضرت
خواجہ غلام فرید چا چڑانی۔ خواجہ سیں دادیوان جیدھا جو ہک ان ملی شے ہے ایویں سمجھو جو
مولوی لطف علی سیں دنی مثنوی دا اولڑاں ہے جیہکوں خواجہ سیں آمناکیتے۔

”بعد ازاں حضور خواجہ بقاہ اللہ تعالیٰ بقائے فرمودند کہ در ابتدا ایں سودا
طالبان راہ را مانند کلام سیفیل کہ تصنیف لطف علی شاعر است دیگر
ہیچ کلام پر ذوق نظر نہ آید پس در ابتدائے حال یک یک جزو از سیفیل در دو دو

گہنٹہ یاد می کردم " (مقابیس السجالتس فلسفی جلد چہارم صفحہ ۲۷۵)
 انہاں ڈوہاں بزرگیں دے ادھ سو سالیں دی و تھی ہے کیوں جو لطف علی سکں ۱۱۲۹ھ ایچ جائن
 تے خواجہ سکں ۱۲۶۱ھ دے جموڑ ہن چس آلی گالھ ایسہ ہے جو سخن پیالے انج انج ہوون دے
 باوجود ڈونہائیں داکلام ہک بے دیاں بھانداں ڈیندے تے رلدے ملدے۔ حضرت خواجہ سکں
 اپنے رنگ ایچ اوہو کھ آکھے جیڑھا کھ سیف الملوک ایچ ہے تے جیڑھا کھ خواجہ سکں دے کلام
 ایچ ہے اوندیاں بھانداں مثنوی ڈیندی اے۔ جے مثنوی تے دیوان کوں رلاتے پڑھوں تاں
 مولانا روم دے آکھن موجب :

ہست قران در زبان پہلوی

پر گالھ اے ہے جو قرآن شریف ایچ تے مثنوی ایچ بولیاں دا فرق تاں ہے۔ انہاں ایچ
 تاں ایسہ گالھ وی کینی۔ خود خواجہ سکں داکلام "خیر الکلام ما تل و دل" دا سوہنا نمونہ ہے۔
 خواجہ سکں جیڑھی صنف کوں وٹھے تے اچیتے ٹوریے اوندے ایچ گنجائش ای ایہیں اختصار دی ہے
 پر مولانا اپنی دل بھاندی بحر ایچ جیڑھے منظر داوی فوٹو چھکے، نقشہ لیکے تے بھیاں بھیاں گالھیں
 کوں کوں اپنے رنگ ایچ رنگ ڈکھائے تے لکھ سنوائے گزریل ویلے وقتاں دے شاعراں ایچ
 اٹھی چس نی لھدی۔ تے جے امدڑ وقتاں ایچ کہیں ایہو جتی بان ماریاوی سسی تاں او کوئی شاعر
 نہ ہوے کوئی جادوگر ہوے۔ تلے کچھ اٹھیاں مثالاں لکھدوں جنہاں ایچ لفظاں دی، معنیاں
 دی تے فن دی رلت نظر دی اے۔ کیوں جو خواجہ فرید سکں خود فرمائے سیفل نامے دے بعد
 شاعری بس اے۔ ہیں گالھوں خواجہ سکں نیگرپ ایچ مثنوی کو زبانی یاد کیتا ہا۔ ایہا وجہ ہے جو
 خواجہ سکں دے کلام ایچ مثنوی دا اولڑاں پوندے۔ شاعری دے آپوائے دگ تے ٹرن پاروں
 توئے جو ڈونہیں سیانے اپنی اپنی چاہ تے اپنی صنف دے سو جھل بجھ ہن پر کیوں جو خواجہ سکں
 سیفل نامے آلا دگ پکڑیے ہیں پاروں سیفل نامہ سبجے سرائیکی ادب دا بجھ ہے تاں دیوان فرید
 چندر ہے۔ جے دیوان فرید اپنی چاہ تے بجھ ہے تاں دل سیفل نامہ چندر ہے۔ جیڑھی چس
 رس تے ڈکھ درد لطف علی دے کلام ایچ ہے اوں چس رس کوں ڈکھ درد کوں خواجہ سکں اپنے
 کلام ایچ رلائے۔ خواجہ سکں دیاں ساریاں کافیاں ایچ ایندا اولڑاں صاف پوندے۔ وکی دے
 طور تے ڈوہیں سیانیاں داکلام آپ چا پڑھو جیڑھا چس رس ایچ تے ڈکھ درد ایچ ہک ڈوجھے دا
 اولڑاں ہے مثنوی سیفل ملوک دی ہک بحر :

ترے ماہی سرائیکی بہاولپور

ڈے پیغام صبا کوں سیفل پہہ رووے غم کھاوے
 تا نگہ بھنّ دی غالب دل وچ، پل پل ساگ چو بھاوے
 تھی لاچار ہمار بدن، شہ شوقوں قدم اٹھاوے
 باجھوں غار، پہاڑ، پتھر دے، اتھ کچھ نظر نہ آوے
 جاں ہک گھیر و گھیر کنوں شاہ، نکھتا مار غوطاوے
 سیفل صاف صفہ ہک ڈٹھا روہ اتوں وچ راوے
 عالی شان جوان جڈاں جولان سیتی او تھ آوے
 طاق ڈٹھوس درناک صفے دا عبرت بہوں اٹھاوے
 در ماندے دروازے تے کھڑ کیتے سخت ہلاوے
 صاف صفے توں ولدا ہرگز مول اواز نہ آوے
 کر کاوڑ در ماریے کوں کھڑ مارے مرد کلاوے
 طاق ڈٹھا چو طاق زمیں تے ڈیکھ زمیں ددھکاوے

خواجہ فرید سمن دی ہک کافی :

تتی رو رو واٹ نہاراں	کڈیں سانول موڑ مہاراں
جیں کارٹ سو سختی جھاگی	پھراں ڈوہاگی دیس بیراگی
جیدیں ڈیکھاں سانول ساگی	تھیواں باغ بہاراں
یار برو چل ڈسم سولڑا	جیدے سانگے مانیم تھلڑا
خان پٹلڑا نہ کر کلہڑا	توں سنگ چانگے چاراں
جیں ڈینہہ یار اساں توں نکھڑیے	میندھی روپ ڈکھائے بکھڑے
ڈسدے سرخی دے رنگ پھکڑے	وگھریاں کجل دیاں دھاراں
من من منتاں پیر مناواں	ملاں گول تعویذ لکھاواں
سڈ سڈ جوشی پھالاں پانواں	کردی سنون ہزاراں
خواجے پیر دے ڈیاں چھنے	جے او ڈینہہ اتھائیں بھنے

جو دیں کھ دل دیاں منے دسم سدا گھر ہاراں
 اتے تہاں پڑھے جو کئی سادگی تے چس رس اے۔ اڈواکیں سیاٹیاں دے شعر اچ اچ لکھ درد
 سا بھاکھڑے متحد اللفظ تے مختلف المعنی لفظیں دا در تارا اڈواں بزرگاں دے کلام اچ موجود
 ہے۔ تجلیں لفظی دا التزام اڈواں بزرگیں کوں ہکو سنواں بھانے۔ بحر سیفل ملوک :

دوڑ چلیا فرزند فرخ اڈو شہ جلد اکر جلدی
 رتی رہیں نہ ہلدی ، سوزوں باہل دی دل ہلدی
 ہلدی چاتس رخسارے وی درد کنوں دل ہلدی
 تھیا غمناک شہنشاہ بے حد ، اڈیکھ طرح سیفل دی
 پچھ پچھ حال بے حال تھیا ، کچھ گال نہ آکھ ولدی
 اڈٹھی نبض طہیاں آ کر ناڑی نور نول دی
 تھیس مزاج مریض منڈھوں او تھ جا نہیں درمل دی
 تھے حیران امیر سپاہی ، اڈیکھ شکل سیفل دی

کافی خواجہ سہیں :

سج بر رلدی دل دل بھلدی اڈسم نہ چانگے چارے
 جلدی گلدی ہتھڑے ملدی مچھڑ گئے ہوت پیارے
 اڈکھدی جھدی ماری لکھ دی تھی لگڑا درد انگارے
 منگاں دعائیں سنجھ سبھائیں آ مل یار ہک وارے
 سٹ بے واہی تھی گیا راہی دلڑی پارے پارے
 چھدی جھوکاں سہدی ٹوکاں کنیں پودم تنوارے
 یار پتل دی سک پل پل دی روز ازل دی کارے

اتے لکھیل مثالاں دے الفاظ سنگریے پتھر یے ، ٹے ، جڑے ہکو سنویں تے مختلف المعانی ہن تجلیں
 خطی دیاں مثالاں اڈونہاں وچ ہکو سنویاں ہن۔ حضرت خواجہ سہیں نے سیفل ملوک وچ درتے
 ڈھیر سارے قافیے اپنیاں کافیاں اچ ورتن۔ نمونہ اڈیکھو ، سیف الملوک :

مرغ ملیح محبت پرور جاں پروازیں پوندے

ترہ ماہی سرائیکی بہاولپور

ڈیکھ ملک پرواز تہاں دی، طائر قدسی ہگونڈے
 چھوڑ وطن ہک روندے بھڑے، درد کنوں کر لونڈے
 گڈ اوندے، گڈ کھوندے ڈونہیں گڈ دھوندے
 سچ کنوں سراندیپ وچالے، ڈینہہ ڈانویں تھب اوندے
 ہر ہر گل تے بھوندے بھورے، ہر گل کوں بھوندے
 لطف علی کنی شاد تھئے کنی اجن تو نیں غم کھوندے

خواجہ سمن دی کافی :

کاں کو کو کر کر لوندا اے	کوئی قاصد یار دا اوند اے
رت ساوٹ دی ڈینہہ ملہاری	باد شمالی رکن رمن جاری
ہوئی لانی کھپ پھلاری	کرڑ کنڈا سب بھوندا اے
آئی آس تے یاس سدھائی	جھڑ بادل آ جھڑ مڑ لائی
اجڑیاں جھوکاں خنکی چائی	غم ڈر ڈر لک پوندا اے
مینہ برسات خوشی دے ویلے	چھیڑن چھیڑو چھاگ سویلے
آپے دلبر کیتے میلے	جیں بن جی تڑ پھوندا اے
ہے ریحان اے تھل دے ڈاہر	کل گل ڈسدے احمر اصفر
ڈکھ کشالے گزریے یکسر	سکھ رگ رگ وچ دھوندا اے
ڈکھ ڈوہاگ دا وقت دہایا	بھاگ سہاگ دا ویلا آیا
یار فرید انگن پوں پایا	ہار سنگھار سہوندا اے

سیف الملوک :

آیا دیو کلانسر چڑھ کے پدھ بحر دیاں دھڑیاں
 اوجاں، موجاں، فوجاں اوندیاں تھی برابر کھڑیاں
 چنگل پا سنگل گھت دل چٹ پٹ چوکیاں اڑیاں
 دیویں دہشت ناک ڈٹھیاں پر شور اکھیں او پریاں
 ایں طرفوں طوفان صفت دھرک پیل کرن شہ پریاں
 دہشت کھا نہ مڑیاں ہرگز پریاں ڈاڈھیاں لڑیاں

اوجوں وانگلیں مینہ پوون جس طور چٹیاں پھلجڑیاں

خواجہ سمن دی کافی :

پردیس ڈھوں دیداں اڑیاں وے یار ساڈیاں وطن کنوں دلیں سڑیاں وے یار
خبر نہیں انہاں کملیاں لوکاں تیغاں تیز برہوں دیاں نوکاں

درد منداں سر کھڑیاں وے یار

جے تیں موت کر یسم تالا ڈیکھاں تال اکھیں دے شالا

شر ارم شہ پریاں وے یار

ڈیکھ کے چالیں یار بھن دیاں تاز خراماں من موہن دیاں

ککباں روہیں وڑیاں وے یار

میں جہیاں تیڈیاں سوٹھ سہلیاں تاز البلیاں راج گہیلیاں

تھیاں دیوانیاں چریاں وے یار

خواجہ سمن دی اے کافی سیف الملوک دے لفظاں تال تے معنیاں تال رلدی اے۔
سیفل ملوک :

سوز ستوہ اندیشہ بہتا کیتس برہ حوالے
جگر فراق الم غم بے حد ہور ہزار کشالے
بر بے آب پُر آب اکھیں ڈکھ ڈیون ڈونگر کالے
کر گرڈاٹ گورن کچھ دوروں ڈیون سے ڈکھالے
سیفل سے دل کھاوے رودھے روہ پتھر پڑتالے
تھیں کھریاں تھیں پک پرزے چھلکن چھلکن چھالے

خواجہ سمن دی کافی :

روہ روہی راوے رلدی نت قدم قدم تے بھلدی
کڈی تھک پھندی کڈی چلدی ہن سانول یار وہر کر

روہی راوے روہی رولیں نس گیا کرہوں قطار
ڈینہہ ڈکھاں دا ڈونگر ڈسدا رات غماں دی غار

ترے ماہی سرائیکی بہاولپور

ہو سنویں لفظاں تے معنیاں دی ایسہ ڈو جھی مثال اے :

سیف الملوک

واہ بیہنی وچ ہینر سوہندی بول دلیں برمائے
وصف لکھیں دی کون لکھے ول والہ فہم و نجائے
کٹمالہ کچھ کرے نہ ٹالہ حکمی برہوں مچھائے
پھلوالے ڈے جھالے جھولن حلقہ ہاں ملائے
ہر والے دی نوک جگر وچ چانپ کلی چھپکائے
ہار سوہس نو لکھا گل وچ نو لکھ جنہاں لکھائے
نک دی نتھ بلن وچ لکھوں آن پتنگ پھمائے

خواجہ سمن دی کافی

ہگوڑھیاں اکھیں سدا متوالیاں رت پیون کان اباہلیاں
کرن نہ ٹالے موہن مالے ہینر بول اتے کٹمالے

کیا پھلوالے کیا والیاں

ایسہ ہو سنویں لفظاں تے معنیاں دی تر تھی مثال اے : سیف الملوک

بر بے پر آب اکھیں ڈکھ ڈیون ڈوگر کالے
سیفل سے ول کھاوے رودھے روہ پتھر پڑ تالے
تکھیں کھریاں تھیں پپ پرزے چھلکن چھلکن چھالے
چھالے ٹرن نہ ڈیندے پڑدے پیریں قاتل گکرے
دلبر دے دیدار ہاں دلدادہ پلک نہ جترے

سیف الملوک دے بعد خواجہ سمن دا کلام ڈیکھو :

چاک مہیدا آ وڑ وڑھے

کھیرے بھیرے رکھن بھیرے

کپڑے لیر کتیر دو گیا ہار سنگھار مساپ کجل
نازک ناز نگاہ بجن دے عشوے غمزے من موہن دے
لگڑے کاری تیر دو سے سینے پل پل چھدے پھل

اُکھ کے چالیں یار بھٹ دیاں ناز خراماں من موہن دیاں
 کھاں روہی وڑیاں وے یار
 میں جیہاں تیڈیاں سو سٹھ سیلیاں ناز اہلیاں رانج گہیلیاں
 تھیاں دیوانیاں چریاں وے یار

دیوان فرید خواجہ سیں دے ہوند نہیں چھپے تے ول ول چھپے ہر واری ایندی سانہ
 سنبھال تھیدی رہ گئی اے۔ سرائیکی زبان دے خاص اکھریں (جیڑھے ہوں ویلے تیں نہ جڑے
 ہن) دیاں خاص کیاں خامیاں ایں زبان تے ادب دے شوقین تے خواجہ سیں دے محبتی خواجہ
 سیں دے کلام کوں حفظ کرتے سمجھدے رہ گئے۔ پر مثنوی سیف الملوک کوں حالی تیں ایہ
 مقام فی ملیا۔ زبان تے ادب دے گہناں پاروں تو نہیں جو منڈھ لا اچ ای ایندی ہل ہل پئے ہئی
 ہئی تے پنجاب دے چھپیڈاں اینکوں ولا ولا چھاپیا۔ پر کیوں جو پنجابی سرائیکی زبان نہ چاندے
 ہن ایں ساگوں انہاں کم کوں دہلی رکھیا۔ جیہاں نتیجہ اے نکھتا جو مصرعے نال مصرعہ نہ رلدا ہا
 اے وجہ ہے جو سرائیکی زبان دیاں اے ڈو سو کھڑیاں لفظی تے معنوی اعتبار نال ہک بے نال
 ہوں رل دیاں ہن۔ ہک دے غلط چھپن پاروں انہاں ڈوہاں کوں آپت اچ فی رلایا گیا۔ انہاں
 ڈوہائیں سو کھڑیاں کوں ایں طرح رلاوٹ چائن سچائن تے سمجھن ہک دی ودھکی تے بے دی
 کھکی مطلب فی (کیوں جو انہیں وچوں ہر ہک باکمال، شاعری دے انج انج اصناف اچ لکھے تے
 ہر ہک اپنی اپنی جاہ تے ہک جدا ناں تے مقام پیدا کیتے) پر میڈھے آکھن دا مطلب اے ہے جو سو
 سالیں دی وٹھی ہووٹ دے بعد وی ڈوہائیں اچ ہوں نفاست تے سوہنپ نال ہک بے دا اولڑاں
 پوندے۔ سعدی سچ آکھے :

نام نیکو رفتگان ضائع مکن تا مماند نام بیعت برقرار

(اے مضمون بشیر احمد ظامی بہاولپوری مرحوم دے سرائیکی زبان بارے چھپیل اردو
 مضمونیں دے مجموعے "چھرکے" وچوں گدھا گئے جیڑھا انہاں خود اگست
 ۱۹۶۶ء وچ چھپوایا ہئی)

دیوانِ فرید

میکوں یاد پوندائے جو پہلے پہل میں دیوانِ فرید داکم معتبر نسخہ پشاور یونیورسٹی دی لاہریری وچ ڈٹھا ہئی۔ ایہ شاید ۵۳ء یا ۵۴ء دی گالھ ہے ایہ نسخہ مولوی عزیز الرحمن صاحب دا مرتب تھیا ہو یا ہائی۔ جید ہے سرائیکی متن دے نال نال اشعار دا اردو ترجمہ تے حاشیے اچ سرائیکی دے مشکل الفاظ دی تشریح وی ڈٹی گئی ہائی۔ ایس نسخے دی تقطیع، ضخامت تے جلد بندی بالکل اینویں ہائی جینویں جو امتیاز علی عرشی مرحوم دے مرتب تھئے ہوئے نسخہ دیوانِ غالب دی۔

پشاور والے نسخے تے خان عبدالقیوم خان وزیر اعلیٰ صوبہ سرحد دے دستخط تے مہر ہائی۔ ایس نسخے دی زیارت دے بعد دیوانِ فرید تاں بہوں واری چھپائے۔ بھلا مولوی عزیز الرحمن دے مرتبہ نسخے دی زیارت نہیں تھئی تے تاں او کتھوں دستیاب تھئے۔ الحمد للہ کہ خواجہ غلام فرید سکس دے دیوان دا نسخہ مرتبہ عزیز الرحمن اچ میڈے سامنے ہے۔ جیکوں سرائیکی ادبی مجلس بہاولپور شائع کیتے تے جاوید چانڈیو نے ایس نسخے کوں بہوں محنت تے کاوش نال، مختلف نسخیاں دے تقابلی مطالعے تے وڈی ریسرچ دے بعد شائع کیتا اے۔

سرائیکی ادبی مجلس دے ایس نسخے دا متن تاں اوہو ہے جیہڑا مولوی عزیز الرحمن صاحب دا ہائی۔ بھلا تقابلی مطالعے دے بعد متن اچ جتھاں جتھاں اختلاف پاتے ویندن یا کتامت اتے املا دے غلطیاں ہن انہاں دا انج ذکر کیتا گئے۔

زیر تبصرہ دیوانِ ترائے حصیاں تے مشتمل ہے دراصل اے ترائے حصے نہیں ترائے کتاباں ہن۔ پہلے حصے اچ دیوانِ فرید۔ مطابق متن مولوی عزیز الرحمن شائع کیتا گئے تے دیوان دا بھرپور تحقیقی جائزہ گھدا گئے۔ ایہ حصہ تقریباً ڈھائی سو صفحات تے مشتمل ہے۔ ایس حصے اچ مرتب نے بہوں محنت کیتی اے۔ تے پنجاہ صفحیاں دا طویل مقدمہ لکھیا۔ جیدے اچ دیوانِ فرید دی زبان تے مختلف لسانی اثرات دا جائزہ گھدا گئے۔

خواجہ غلام فرید دی وفات ۱۹۰۱ء اچ تھئی۔ انہاں دی وفات دے قریب ترین جہڑا دیوان چھپائے او اسرارِ فریدی معروف بہ دیوانِ فریدی دے نال نال شائع تھیا ہے۔ چنانچہ کتاب دے ڈونجھے حصے وچ ایس قدیم ترین نسخے کوں سامنے رکھ کے دیوانِ فرید مرتبہ مولوی عزیز الرحمن دا

ثقافتی مطالعہ کیا گئے اس ثقافتی مطالعے دے اختلاف کوں کچھن کیتے جدید علمی طریقے تے چارٹس مرتب کیتے گئیں۔ ایہ حصہ نوے صفحات تے مشتمل ہے۔

کتاب دے ترجمے حصے اچ سرانیکسی زبان دے مشہور محقق ڈاکٹر مر عبدالحق مرحوم دی مرتبہ لغات فریدی شائع کیتی گئی اے۔ بھلا جاوید چانڈیو صاحب اس لغت کوں وڈی تحقیقی نظر نال لغات فریدی تے سرانیکسی لغات نویسی دا بھرپور جائزہ گھن کے شائع کیتا اے۔ الغرض دیوان فرید محض ہک کتاب نہیں۔ ایہ تھری ان ون یعنی ترائے کتاباں دی ہک کتاب ہے۔ جیکوں بہوں کاوش تے محنت نال مرتب کیتا گئے۔ اے کتاب جاوید چانڈیو انچارج شعبہ سرانیکسی اسلامیہ یونیورسٹی بہاولپور دا ایجنٹاں کارنامہ ہے جنہیں تے عموماً یونیورسٹیاں پی ایچ ڈی دی ڈگری ڈیندے راہندن۔

ترائے کتاباں دی ہک کتاب دے شاید ڈوایڈیشن چھاپے گئیں۔ ہک اعلیٰ کاغذ والا جنہیں دی قیمت = / ۳۰۰ روپے تے عام کاغذ والا جنہیں دی قیمت = / ۲۰۰ روپے۔ آپوں جان انہاں ایہ قیمت گھٹ رکھی اے تاں جو کتاب ہر ہک تائیں پہنچ سکے۔ ایندے اچ کوئی شک نہیں۔ کتاب اپنی محنت دے پوروں اس کول ودھ قیمت دی مستحق ہے۔ سرانیکسی وسیب دے پڑھن والے بہوں گھٹ ہن۔ بھلا جو خواجہ صاحب دی محبت دے اسیر انہاں دیاں کافیاں دے عاشق بہوں زیادہ ہن۔ ایندے تقاضا اے کہ انہاں دے دیوان دا موجودہ نسخہ ضروری توضیحات نال ستاتے سوہنا چھاپا ونجے۔ تاں جو سرانیکسی وسیب دے نال نال جتھاں جتھاں وی خواجہ صاحب دے عاشق راہندن انہاں گوشیاں تک پہنچ سکے۔

خواجہ سمن دے کلام کوں سرانیکسی وسیب اچ اوہو حیثیت تے اہمیت حاصل ہے جبرے دیوان رحمن بابا کوں پشتون علاقے اچ، وارث شاہ کوں پنجاب اچ، میاں محمد کوں پوٹھہارا اچ تے شاہ لطیف کوں سندھ اچ۔ کیوں جو انہاں صوفیائے کرام داسر چشمہ ذات الہی دا عشق ہے۔

خواجہ فرید دی شاعری کوں بہوں محنت تے کاوش نال جدید انداز اچ مرتب کر کے شائع کرن دی اس پہلی کوشش کیتے اس کتاب دے مرتب جناب جاوید چانڈیو تے ایندے ناشر سرانیکسی ادلی مجلس بہاولپور مبارکباد دے مستحق ہن۔ اے کتاب سرانیکسی ادب تے خواجہ فرید دی شاعری دے شائقین کیتے ہک نایاب تحفہ ہے جیکوں ہر لاہری وچ موجود ہوونا چاہیدا اے۔

(پروفیسر محمد نذیر دریشک دے دیوان فرید اتے فتوحات فریدیہ تے اے تبصرے ریڈیو پاکستان دیرہ اسماعیل خان دے سرائیکی پروگرامیں وچ نشر تھئے)

فتوحات فریدیہ

پاکستان داکٹر باذوق شخص ہے جنہیں سرانیک زبانی دے صوفی شاعر خواجہ غلام فرید سائیں ہو ریں داناں نہیں سنیا۔ انہاں دیاں کافیاں دلاں دے تارایوں ہلاڈیندن جو لوں لوں وچ سے سے سواں پھندن تے اکھیں چوں رت دے ہنجوں تر من لگ پوندن۔ ایسہ صاحب درد شاعر کتنی قد آورتے ہمہ جہت شخصیت دمالک ہے۔ ایں دی ارج تائیں پوری سچاں ہنسی دنیا تاں چھوڑو خود سرانیک و سب دے صاحب علم لوکاں کوں وی کائی نہیں۔ سرانیک ادلی مجلس بہاولپور ساڈے شکرے تے مبارکباد دی مستحق ہے جنہیں خواجہ سمن دی شخصیت تے انہاں دے کلام و پیام دی اشاعت دا آغاز کیتے۔ ایں سلسلے دی پہلی کتاب سرانیک مجلس دے مرتبہ ”دیوان فرید“ اتے ایں ریڈیو توں تعارف تے تبصرہ نشر کیتا گئے۔ انج دی مجلس وچ اسان خواجہ غلام فرید سمن ہو ریں دے فارسی رسالہ ”فوائد فریدیہ“ دا تعارف کرویندے ہیں جید اسرانیک ترجمہ ”فتوحات فریدیہ“ دے ناں نال میر حسان الحیدری چانڈیو نے کیتا اے تے سرانیک ادلی مجلس بہاولپور نے اینکوں سوہنا چھاپ کے شائع کیتا اے۔

تصوف دی کہیں فارسی کتاب دا ترجمہ اردو جہیں وسیع تے ترقی یافتہ زبان وچ کرن وی پہوں اوکھا کم ہا۔ بھلا سرانیک وچ تاں پہوں اوکھا لگدا اے بھلا مترجم موصوف نے جیہڑے ڈوہاں زباناں تے کامل عبور رکھن دے علاوہ تصوف دے رمزاں دا پورا پورا درک رکھیدن ایں ترجمے وچ اپنی کمال مہارت دا ثبوت ڈتے۔ میں تاں ایں رسالے دی تقریظ دی فارسی اتے ترجمے دی سرانیک دا تقابلی مطالعہ کر کے حیران تھیاں۔ کہ مترجم نے کیڈی جان کھپا کے ایں پتھر کوں پانی کر ڈتا اے۔ ذرا تاں وی سنو۔۔۔

فارسی آہدی اے :

”منت و سپاس خداوندے راکہ ذرہ خاک را از قدرت کاملہ خود ادراک عطا نمود و خاک نشینان نشیب ارضی را بر ذرۃ افلاک مختار نمود۔“

ہن سرانیک ترجمے دا حسن ڈیکھو :

”شکراتے تھورا اوں مالک سمن دا جنہیں مٹی دے ذرے کوں اپنی باکمال قدرت نال چان سچاں اتے لہ گھن دی سچھ ڈتی ہے اتے مختیار بنالیں۔“

ایسہ تاں تقریظ نگار اللہ بخش اعوان ہو راں دی فارسی تقریظ دے سرانیک ترجمے دا تھولا جیہاں نمونہ ہے خواجہ صاحب دے اصل رسالے دے ترجمے دے اوکھاں داتساں اندازہ لاسگھدے ہو۔ ترجمے دے ایں تھولے جہیں ذکر دے بعد میں خواجہ سمن دے اصل رسالے دا تعارف وی مترجم میر حسان الحیدری صاحب دے مقدمے کنوں

”فوائد فریدیہ“ خواجہ غلام فرید سبکی ہو ریں دا تصوف دے موضوع تے ہک مختصر رسالہ ہے۔ لیکن اسے موضوعات دے تنوع دے اعتبار نال ہک جہان معنی دا اپنے اندر رکھیدے۔ اے رسالہ خواجہ صاحب نے اپنے زمانہ طالب علمی وچ لکھاتے شریعت تے تصوف تے مختلف اہم تصانیف دا مطالعہ کرن دے بعد انہیں دا عطر اپنی تصنیف اچ جمع کر ڈتا۔ ایہہ کتاب ۱۲۸۴ھ مطابق ۱۸۶۷ء پایہ تکمیل کوں پہنچ گئی ہائی۔ بھلا اپنی تصنیف دے اٹھادیسہ ورہیں (۱۸۹۵ء) دے بعد شائع تھئی۔ تصنیف دے لحاظ نال ”فوائد فریدیہ“ کوں حضرت خواجہ رحمۃ دے سارے تصانیف کو لوں اولیت دا درجہ حاصل ہے۔

خواجہ صاحب کوں اپنی اے مختصر مگر جامع تصنیف بہوں پسند ہائی تے اپنے حلقہ اثراج ایندے مطالعے دے تلقین فرمیںدے ہوندے ہن۔ صاحب مترجم اپنے تحقیقی مقدمے وچ فرمیںدن :

”کتاب دا موضوع صرف تصوف اتے مسائل تصوف نہیں بلکہ ایہہ مختصر کتاب مختلف قسم دے مذہبی فقہی، روحانی، تاریخی، نظریاتی، قرآنی، فلسفیانہ، مابعد الطبعیاتی، علمی، ادبی اتے متصوفانہ مسائل، نکات، فتاویٰ تے معلومات دا انسائیکلو پیڈیا ہے۔ اس مختصر کتاب اچ تہا کوں فتوحات مکیہ، فصوص الحکم، الانسان الکامل، کتاب التعرف، کتاب اللمع، رسالہ قشیریہ، عوارف المعارف، احیاء العلوم، کیسائے سعادت، کشف المحجوب، مثنوی مولانا روم اتے بہاں امہات اکتاب دا خلاصہ تے حسین امتزاج ملسی۔ اینویں لگدا اے جو حضرت خواجہ صاحب نے انہاں کتاباں دا مطالعہ کرن دے بعد مختصر، مدلل تے جامع نوٹس تیار کیتے ہن جنہاں کوں انہاں نے ”فوائد فریدیہ“ داناں ڈتا۔ انہاں رنگارنگ موضوعات دے کچھ عنوانات اے ہن۔ وحدت الوجود، حقیقت رسالت، تخلیق کائنات، مختلف جہان، عالم بالادے حقائق، اربع عناصر، ملائک، جنات، شیاطین تے حقائق۔ ایر قسم دے ۲۰/۲۲ عنوانات مترجم گنوائن فوائد فریدیہ دا آخری تے سب توں طویل باب وحدت الوجود تے ہے جیہڑا خواجہ صاحب ہو ریں دا پسندیدہ موضوع ہا۔

فوائد فریدیہ تے اوندے سرائیکی ترجمہ داناں ”فتوحات فریدیہ“ وی اس پاروں رکھیا گیا جو حضرت محمد الدین ابن عربی رحمۃ اللہ علیہ دی معرکۃ الآراء تصنیف ”فتوحات مکیہ“ نال اینکوں نسبت خاص ہے۔

خواجہ صاحب دا ایہہ رسالہ انہاں دے کمالات علمی دا ہک شہہ ہے۔ ورنہ بقول میر حسان المجید ری مترجم موصوف ”خواجہ علیہ الرحمۃ اپنے دور دے سارے مروجہ علوم و فنون دے فاضل تے یکتائے روزگار ہن۔“

دل آہدا اے جو اصل کتاب داسرائیکی اقتباس پیش کراں بھلا گالھ بہوں لمبی تھی ویسی سنن والے بازوق حضرات خود اس کتاب دا مطالعہ کرن تے ایندے علمی معلومات تے ادبی لطائف کنوں محظوظ تے مستفید تھیں۔

خواجہ غلام فرید
علامہ طالوت مرحوم

بُوءِ آتشہ

حضرت خواجہ غلام فرید علیہ الرحمۃ دی کافی تے علامہ عبدالرشید نسیم
المعروف طالوت ملتانی طبع آزمائی فرمائی هئی جیڑھی پھوں مقبول عام تھئی اے
کافی صنعت ”ذواللسانین“ وچ هے حضرت خواجہ دی کافی دا مطلع اے هے :-

”برھوں باری پرو چل دے بیابان دشت رلوائے“

چناں گشتم ضعیف از غم کہ اکنوں نیست یارائے
برھوں دا بار هے باری اتے زخم ہجر کاری
چوں کردی ہک نظر بر من ربودی جان و دل از تن
نم پیر خراباتی ، منم رید خرافاتی
جے تیکوں یار دی هے سک ، تاں ڈیکھ اوکوں جو هے ہک
تیبے عاشق تھئے بے خود رہی اپنی نہ کچھ سدھ بدھ
بیمار آئی هے مستانہ ، مگر ساقی تاں اے جاناں
نمی دارد بہ مے خانہ ، نہ سرخ آب و نہ مینائے

نسیم آساں شدہ مشکل بیا ایں جامشوبے دل

پہل گھر وچ گیوسے مل تھئے دلدار ہمسائے

عاشق بزدار

جوہگی

ساہ دی سولی جھوٹے جشہ
سینے سک دی سانگ
لوں لوں سنجرى شوق دی خوشبو
پیت پتل دے وانگ
پیلے پٹورے ویس پر یں دے
متھے تلک سیندور
دل وچ رمزدی خنجرى وچے
رگ رگ تار تنبور
باہر تن کوں دا چھڑ چھمبھہ
اندر ہلدی مچے
چیتے شام دی مرلی وچے
من وچ رادھانچے
اکھیں وسے رت ساون دی
تھوڑی ہاڑداسیک
چولے چٹنگ لگی کوئی اینجھہ
دامن وچ سوچھیک
پیریں روزی دی ہے جھانجر
ہتھیں خالی کا سے

نہ دولت نہ زردے طالب
اساں ساہ دے پیاسے
سارے جگ دے سنگتی اساں
ساڈا کوئی نہ بہلی
نہ کوئی حال و نڈاؤ ساڈا
نہ کوئی سنگ سہیلی
نہ کوئی آسن نہ کوئی چھڑی
اچڑیاں جھوک جگیراں
نہ کوئی آس وسیلہ ساڈا
حالت حال فقیراں
جاہ جاہ نازنقیاں پھوکوں
گھر گھر دے وچ خوشیاں و نڈوں
عمرادے ڈکھ درد ر منگوں
اساں کھبے نت پردیسی
خوابیں دے و نجرارے
خوابیں دے وچ جھوکاں آون
وسدیاں رسدیاں جھوکاں
اساں پیر فرید دے جوہگی
کل دی آس دا جیون جیدوں
”مولا جھوکاں پھیر و سیسی
ساراروگ اندر داویسی“

ایہ کل دی گالھ اے میں خواب ڈٹھے
 اوہک پری ہئی جو چیدیاں اکھیں توں جام نشہ ادھار منہ ن
 او چیدے ابر و کمان وانگوں
 او چیدیاں، گھٹاں دی سرخی کولوں شفق وی
 شرماتے منہ لکاوے
 اوڈند موتیاں دئیں لڑنیں وانگوں
 لبیاں توں لالہ نثار تھیوے
 او او ندے موٹھہیں تے زلف کالی
 پئی اینویں لگے جو ٹانگ جو گن دے گل پئے ہن
 او لال جوڑ استارنیں والا
 جہو جیہاں نویں کنوار پاوے
 او بو لے بینر تے گانھے گٹھے مساک سرخی
 کجل دیاں دھاراں، جیویں کٹاراں
 او حسنِ کامل، او حسنِ قاتل
 حسین فطرت داسو ہٹا جلوہ جو چیدے اتے نظر نہ ٹکے
 میں ڈردیاں ڈردیاں تے کمبیاں ڈکدیاں
 اچھک اچھک تے سوال کیٹم
 ”اے حسنِ کامل! اے حسنِ قاتل!
 تول کون ہیویں؟ ہیں کیڑھی نگری دی شاہزادی
 تے کیڑھی گالھوں سنگار کیتی؟“
 او کھل تے بولی:
 ”سرائیکی“ آہد اہم زمانہ
 فرید میکوں سنگار بگیا ہے، بٹا او میکوں کنوار بگیا ہے
 ہے کل زبانیں تے راج میڈا
 فرید میڈا ہے تاج میڈا

انجم لشاری

سرائیکی

تے

فرید

بحرِ حضورِ خواجہ غلام فرید

توں بے شک ہیں خواجہ ولایت داراجہ
عالم علم دا تے عامل عمل دا
چاتو سچاتو ، توں ذات احد کوں
کڈھیں وچ مسیتیں کڈھیں گردوارے
تیڈے راز انجن تے انداز انجن
تیکوں رب جوڑیا ہے سلطان سوہناں
سرائیکی دا ہیں توں قدر دان سوہناں
منیدوں اساں ، ہیں توں عارف قلندر
کڈھیں ونج پگھیدیں توں گر جے تے مندر
جر ہیراں ہیں توں ان کھٹ سمندر

کڈھیں دید پوتھیاں بیٹھا کھول ڈہدیں
پڑھیں رات ڈینھاں توں قرآن سوہناں

روہی وساویو تے انجھی چھکایو
جھٹھاں پیر پایو اتھاں ہن بہاراں
بے ٹوبھے ٹیلے تے گھا ہٹ لانے
واہ خوش تھی ڈسیندن تہاڈیاں ادائیں
جو انج تیں روہیلے پے ڈیندن دعائیں
تے سوہنیاں پیاں گھلدن بہاری ہوائیں

جھمراں پے لیدن تے خوشیاں منیدن
پے تیں توں گھلیدن او جند جان سوہناں

شاہیاں نوائے نی تے او کم ڈکھائے نی
ادب ساں بولیدے تے لب کوں کھلیدے
خنخن سنج اعظم منیدا ہے عالم
تیڈیاں واراں انج تیں پیا بگدے زمانہ
تے ڈکھ آ سنیڈے ہر اپناں میگانہ
تے علم و عمل دا بے پایاں خزانہ

توں حق سچ دا پیر ہیں تے بے شک فقیر ہیں
بلا شک اساڈا ہے ایمان سوہناں

ہمہ اوست والے مقامیں توں ٹپ گئیں
مریدیں کوں غاریں دے وچ ونج چایا
تیڈا شان رب نے ہے اچھا ودھایا
ڈوا تے تسلی تاں دل پدھایا

ایں کوں ختم کر ، ایندا سر قلم کر کرم کر رحم ساں تساں ہا الایا
 ولا آ شہنشاہ ہا پیریں تے ڈٹھا
 تیڈا رب بنایا وڈا شان سوہناں
 فخر جہاں دا فخر توں ہیں سوہناں تیں اپنے دیوانیں تے او فیض کیتے
 نئے خانے وحدت دا بن گیوں توں ساقی ڈتے جام بھر ہر کوں خود رنج تے پیتے
 نئی ہیں توں منڈھ داتے ہتھ نہ سنگوڑیو تیڈے در تے آون بہر شیر چیتے
 تیڈا پٹھ پناہ ہے نہیں دا سرور
 تے مشکل کشا شاہ مردان سوہناں
 مٹھن کوٹ اتے اٹھیا فیض کیتو جو ہر ویلے او ڈسدے گل پھل بہاراں
 چاچڑ چہیدے جتھاں ہن بگویندے مدح تے صفت دے قصیدے ہزاراں
 تیکوں جیں سڈیا ہے مدد اوندی کیتو بھلا نام تیڈا کیوں میں دساراں
 مجاہد ہئی بردا تے نوکر ہئی در دا
 تھی ایندا محافظ تے نگران سوہناں

(اے نظم اچ کنیں ٹھیک تریہہ سال پہلے ماہ نامہ "اختر" دے اپریل ۱۹۶۹ء دے
 شمارے وچ ایں تعارف نال چھپی ہئی: "نال مجاہد اقبال خاں، تخلص مجاہد جتوئی نویزے سن
 دے النبیلے شاعر ہن، محمد نواز خان صاحب خوشتر ججوی دی شاگردی دا دعویٰ رکھیندن تے
 صاحب یار خان صاحب چانڈیہ پکا لاڑاں والے کوں اپنا اتالیق سمجھدن ۱۱ مئی ۱۹۵۱ء کوں
 جمے جئے، ایں طرحاں انہاں دی عمر پونے اٹھاراں سال بندی ہے، قوم تے وطن دا درد آپ کوں
 گھنی وچ ملیے وس وسیب دی اصلاح دا جذبہ رکھیندن مصرعہ طرحی تے لکھن دا خیال زیادہ
 رھندے، سنیج دی ادائیگی مجاہدانہ ہے، پر اثر تے مخصوص انداز دی وجہ کنوں وڈے وڈے اہل
 کلام داد ڈیون تے مجبور ہوندن صاف ڈسدے جو انہاں دی عمر دے نال نال انہاں دا فن شاعری
 وی اچا تے پختہ تھیندا ویسی....."

خواجہ فرید نال عقیدت دے حوالے نال اے نظم ہمیش نویں راہسی ایں گالھوں سہ ماہی
 "سرائیکی" دے پڑھن آلیں کیتے اینکوں تریہہ سال بعد ولا چھپیندے پیوں ایڈیٹر "اختر" دی اگ
 کتھی مطابق مجاہد جتوئی سرائیکی شاعری وچ اپنے پندہ کوں جاری رکھیں تے ایندے نال نال پے
 وی بھوں سارے ردھیمے انہاں دی شخصیت کوں ولہیٹ گئیں پر شاعری، زبان دی مٹھاج تے اسنیج
 دی بادشاہی اچ وی انہاں دے نال نال ہے)

نواب مظفر خان دی شہادت

چھٹن چھٹن ۲۲ جون ۱۸۱۸ء

جینویں جینویں ڈیہ نہ چڑھ اگیا ڈو نہیں پاسوں جنگی کاروائیاں ٹھڈیاں پوندیاں
 گیاں تے ڈونہاں پاسے چپ ویڑھ گئی۔ جون دی گرمی ملتان تے اتنی سخت مار و مار دے پچھوں آرام
 دی طلب، کہیں کوں ہوش نہ رہیا سکھ دی غفلت دی مندر وچ سمھ گئے تے ملتان دا چاکر ن آ لے دی
 سکھیں کوں سمھ اڈیکھ آرام کرن لگے۔ چودھار ہودا عالم ہا ایں حالت اچ سمھ جو بھن تے آگیا۔ سول
 کنوں ایں ویلے تائیں ہک بدوق چلن دی آواز دی نہ آئی ہئی تے نہ ای ڈو نہیں پاسوں کوئی چل پل
 نظر دی ہئی۔ اچن چیت سادھو سنگھ اکالی جیڑھا سکھیں دے ننگ فرقے دا جتھے وار تے کنور کھڑک
 سنگھ دانو کر ہئی، بھنگ دے نشے اچ ہٹ، دھوڑ کوٹ تے خضری دروازے دے نیڑے ہک مورچے
 اچ آرام کریندا پیا ہئی، چوکھا ڈیہ نہ چڑھ گیا جیڑھے ویلے اونکوں ہوش آیا تے اوندادھیان قلعے ڈوں
 تھیا تاں اونکوں قلعے وچ دفاعی فوج دی چل پل نہ ڈیکھ کراہیں ڈاڈھی حیرت تھئی۔ ایں خلاف معمول
 خاموشی دی وجہ معلوم کرن کیتے اوں نزکی کمر کوٹ برج آ لے پاسے ودھن شروع کیتا، کمر کوٹ برج
 دے سولے بھن تے وی جیڑھلے محصورین آ لے پاسوں کوئی چل پل نہ تھئی تاں اوں جرات کرتے کمر
 کوٹ برج تے چڑھن شروع کیتا۔ اے برج گولے باری دی وجہ کنے چھن پروٹن تھی چکا ہئی ایں سبوں
 سادھو سنگھ برج دئیں اچ آرام نال پیر نکا کراہیں اتے چڑھ گیا۔ اتھاں برج دے تلوں دفاعی
 فوجیں کوں ستا ڈیکھ کراہیں اوں آپنے سنگتیں کوں ہوشیار کیتا تے اوندی ڈیکھا ڈیکھی چوکھے سارے
 ننگ کمر کوٹ دے برج راہیں قلعے دی اندرلی پکی کندھ تے ہک کچے دے رستے چڑھ گئے تے جیڑھے
 چند دفاع کرن آلیں مزاحمت کیتی انہیں کوں شہید کرتے کمر کوٹ دے برج تے اکال ٹکے دا جھنڈا
 چھوڑیا۔ جھنڈا لگدیں ای سکھیں زبردست حملہ کیتا تے ترے چار سو سکھ قلعے دی کندھ تے چڑھ گئے
 اتے او قلعے بندیاں جیڑھیاں جو چھوں مہینیں کنوں سکھ فوج کیتے ناممکن التسخیر لگدیاں ہن اتے ہزاریں
 جانیں دی قربانی وصول کیتی بیٹھیاں ہن، اکھ جھمکدیں وچ فتح تھی گیاں (۱)

ترے ماہی سرائیکی بہاولپور

فلک کا ہوا ہوش گم اس گھڑی

کیا تیغہ اس نے علم جس گھڑی

کندھیں تے سکھیں دے ظاہر تھیونٹ نال ای قلعے وچ پکار مچ گیا۔ جیڑھے کچے وچوں سکھ فوج قلعے وچ وڑی ہئی اوندے دفاع دے ذمیوار پایاب خان تے غلام رسول خان ہن ڈونہیں نال آلے روہیلے پٹھان سویں جنگیں دا تجربہ رکھیدے ہن پر چند گیندیں سگتیں دی مدد نال سکھیں دی لحظہ لحظہ ودھدی چھل کوں پچھوتے نہ دھک سکھ تے بھردیں بھردیں شہید تھی گئے۔ ایں لحظے وچ نواب دے پتر شہواز خان تے حق نواز خان اپنے چوڑھاں پندرہاں ساتھیوں نال سکھیں کوں جھلن کیتے آن پچے تے سکھیں دی تعداد کوں نہ کھنڈیں ہوئیں شہادت دے شوق اچ بڈ کراہیں جنگ آزماتھے اتے تلوار بازی دے اینجھے ہتھ ڈکھایو نے جو دشمن وی واہ واہ کریندے رہ گئے۔ سکھیں انہیں دلیریں کوں وکیر گدھاتے گھڑی گھڑی ہتھیار سٹ ڈیونٹ دے ہو کے ڈیندے رہ گئے پر انہیں بہادریں کنڈ نہ ڈتی تے جنگ کریندیں ہوئیں اکثر دشمنیں کوں اگلے جہان پجا کراہیں آخری ساہ تائیں لڑیں ہوئیں شہید تھی گئے۔ اوں ڈیہاڑے سدوزئی خانوادے دے پہلے ڈوں شہید ایہے ہن۔ اے سبھ کچھ اکھ ہمسدیں اچ تھی گیا۔ جیڑھے سکھ فوج دے ہر اول نواب دے انہیں ڈوں پتریں نال وڑھدے پئے ہن تاں کچھ سکھ ودھدے ہوئے نواب مظفر خان دے محل کنے پچ گئے۔ نواب اوں ویلے ظہر دی نماز کنے وانداتھیائی ہئی جو سکھیں دی آمد دا بل پیا اوں ویلے بڈھڑا نواب ساوے لباس وچ ملبوس عطروں بھنا اے مصرع پڑھدا ہویا ع : کسے کہ کشتہ نہ شد از قبیلہ مانگست - سکھیں دے مقابلے کیتے اپنے محل وچوں نکلیا۔ اوندے پچھوں اوندے چار پتر ذوالفقار خان، شہباز خان، اعزاز خان، ممتاز خان، اوند اہتر بیجا نصر اللہ خان، سولہاں بے سدوزئی جیڑھے نواب دے سکے ہن۔ جان محمد خان بادوزئی، برادر نسبتی نواب عبدالصمد خان بادوزئی، خدایار خان علیزئی، دیوان صاحب داد خان، علی محمد خان خاکوانی، محمد خان ترین، سرمست خان ملیزئی، خواجہ مہلار نواب دے شیدی غلامیں دا سردار، فتح خان اتے تریہہ چالیہہ جوان مرد، کار آزما بہادر ہن۔ نواب مظفر خان انہیں بہادریں رلے چھیڑدی معرکہ کیتے ننگی تلوار وانگوں کلمہ شہادت پڑھدا ہویا سکھیں تے ونج ترٹا۔

سبھ کنے پہلے نواب مظفر خان دے مقابلے وچ ہک سکھ جوان رعنا، سوڈھی قوم دا جیڑھا جو سکھیں دا پیر خانہ ہے آیا۔ جیں اگوں ودھ کراہیں نواب تے تلوار داوار کیتا نواب اوند اوار خطا کرتے

ایجنسی بھروسے تلوار ماری جو سکھ کبیج کراہیں ڈوں تھی گیا (۲)۔ نواب تے اوندے ہاتھ
 سکھیں تے اینجھا زبردست حملہ کیا جو انہیں دے پیر پٹیج گئے اتے او سکھیں کوں اگلے جہان
 پہنچندے تے پچھوں تے دھکیدے خضری دروازے دے سولے چگ گئے جتھاں ملتان دے جاٹ
 حالی تائیں وڑھدے پئے ہن۔ نواب دے بھدیس ئی ملتان دے دلاوریں دے حوصلے ودھ گئے تے
 قلعے دیں مختلف حصیں اچوں دفاع کرن آلے چھیجوی معرکے کیے خضری دروازے دے نال کٹھے تھی
 گئے۔ کٹھے تھی کراہیں ملتان دے دلاوریں نواب مظفر خان دی سرداری وچ سکھیں کوں ڈاڑھے
 دھک لاتے اتے انہیں کوں خضری دروازے دے پچھوں دھک چھوڑیوئے۔ پر اس لحطے وچ سکھیں
 دیاں باقاعدہ پلٹناں قلعے وچ وڑ چیاں ہن، انہیں دے دبا بیٹھ ملتانیں دی دفاعی لائن لڈ پڈ گئی اتے
 سکھیں نواب مظفر خان اتے اوندے ساتھیوں کوں تقریباً گھیرے وچ گھن بگدھا۔ گھیرے کوں تنگ
 تھیند اڈیکھ کراہیں نواب دے بعضے بیٹے دل آلے سنگتیں نواب مظفر خان کوں امان مگن دی صلاح ڈتی۔
 نواب مظفر خان انہیں کوں سختی نال جواب ڈتا جو ہن امان مگن داویلا نہیں، ایمان مگن داویلا ہے (۳)۔

گھیرے کوں تروڑیندیں ہوئیں نواب حکمت عملی موجب خضری دروازے کئے پچھو نہاں
 تھیون شروع تھیا اتے خانقاہ حضرت بہاؤ الدین زکریا علیہ الرحمۃ دی پچھا دی کندھ تائیں پچھو نہاں
 تھی آیا۔ او نہیں وٹھے نواب مظفر خان دا ڈو جھا پتر ذوالفقار خان ڈاڑھا زخمی تھی گیا اتے اوندے سر
 اتے منہ تے ڈاڑھے زخم آئے تے او ادھ موا تھی کراہیں ڈھبہ پیا اوں کوں چا کراہیں تے خانقاہ دا
 دروازہ لنگھا کراہیں نواب اپنی کھنڈیل پنڈیل فوج کوں کٹھا کرتے سکھیں تے زبردست جوالی حملہ کیا
 تے سکھیں کوں ہجھینے دھک چھوڑیا۔ اس موقعے تے نواب، اوندے پتریں تے سنگتیں تلوار بازی
 دے اینجھے ہتھ ڈکھائے جو سکھیں کوں وی واہ واہ کرنی پئی۔ ملتان دے دلاوریں اپنیاں کارآزمودہ
 تلواریں نال سکھیں کوں اتلا جانی نقصان پہنچایا جو سکھ پسا تھی کراہیں ولا خضری دروازے دے کھپے تے
 چگ گئے۔ اتھاں سکھیں کوں نواب تے اوندے ساتھیوں دی تلوار بازی دج برتری دا یقین تھی گیا اتے
 انہاں اس چھوٹی جیسی جماعت تے اپنیاں توڑے دار ہدوقاں نال گولیاں وساؤن شروع کر ڈتیاں۔
 نواب اس مرحلے تے لاکار کراہیں آکھیا: ”آؤ جو انہیں آلی کاراگوں ودھوتے ڈوں ڈوں ہتھ کرواساں
 تہاڈے نال بہادریں وانگوں جنگ لڑوں۔“ پر اے ہک اتھی دعوت ہئی جیڑھی اس قبول نہ کیتی۔
 اتھاں سوت شہادت وچ پڈپایا ہویا نواب جیڑھا امان مگن تے لعنت بھیجدا ہئی تے پے دے زخم دی
 وجہ کئے جیڑی چٹی ڈاڑھی رتی ہئی، دشمن کوں ہکلاں مریندا، سکھ ہدوقاں تھیں دے بہوں سولے چلا گیا

اتے چھاتی اچ بک گولی لگن نال ڈھہ پیا اتے شہادت پیا کراہیں اگلے جہان دی نوالی نال سر فراز
تھیا نالہ وانا الیہ راجعون۔ نواب مظفر خان دے شہید تھیں کی او ندے پترتے سنگتی آپنے آپ کوں
زندہ رہن دے لائق نہ چاندیں ہوئیں شوق شہادت اچ مست تھی کراہیں پروانیاں وانگوں سکھیں
دے انبوہ اچ پئے گئے اتے بک بک، درجناں کوں موت دا پٹن ٹپا پاتے آخر دم تاں کوں وڑھدیں ہوئیں
شہید تھی گئے اتے کہیں وی امان نہ منگی (۴)۔

نواب مظفر خان دے شہید تھیں کی ملتانیں تے سخت مایوسی چھا گئی تے انہیں اکھیا جو ہن
جیون حرام ہے تے سکھیں کوں سواہ دے ڈھیر کنیں سواکھ نہ ڈیسوں۔ ایں طرح کچھ جوانیں،
نصر اللہ خان دی سرداری وچ جبرہا نواب دا بھتر بجا ہئی، چند تن باقی ترسمتیں کوں قتل کیتا تے قلعے
دیں عمارتیں کوں بھالا چھوڑی، حالی کچھ عمارتیں کوں بھا لگی ہئی جو سکھ بچ گئے تے نصر اللہ خان اپنے
سنگتیں سودھا گولی دان شانہ بنیا (۵)۔ عصر دی نماز تیں ملتان دا قلعہ چار مہینیں کنیں ودھ عرصے
تاں محصور رہن دے بعد مکمل طور تے سکھیں دے قبضے وچ آگیا اتے قلعے وچ دفاع کرن آئیں دی
طرفوں کوئی مزاحمت باقی نہ رہی۔ تقریباً سمورے دفاع کرن آ لے ملتان تے قربان تھی گئے۔

ہر گز نمیرد آنکہ دلش زندہ شد بہ عشق

ثبت است بر جریدہ عالم دوام ما

(۱) مضمون عمر کمال خان دی کتاب "نواب مظفر خان شہید اور اس کا عہد" ناشر: فاروقی کتب خانہ ملتان وچوں ترجمہ کیتا گیا)

حوالہ جات:

(۱) عبرت نامہ ۲۳۸، شیر پنجاب ۱۰۶، لطیف ۴۱۲، عمدۃ التواریخ ۲۱۹، رنجیت سنگھ از ستارام کوہلی ص: ۲۱۵

(۲) تذکرہ ص: ۲۳۶

(۳) تذکرہ ص: ۲۳۶، مرآۃ العارفین ص: ۱۰۸

(۴) تذکرہ ص: ۲۳۶، عمدۃ التواریخ ص: ۲۱۹، عبرت نامہ ص: ۲۳۸، لطیف ص: ۴۱۲

پنجاب چیفس ص: ۳۳۸

(۵) تذکرۃ الملکان ص: ۱۶۱

خواجہ فرید دی منہزی بولی سرائیکی دی ترقی تے ودھارے کیتے چھپن والا رسالہ

محمد رمضان طالب دی زیر ادارت ہر مہینے سرائیکی علم و ادب دے نت نویں رنگ

رابطے سانگے: مہینہ وار فرید رنگ، پتھر بازار، دیرہ غازی خان

مہینہ وار

فرید رنگ

دیرہ غازی خان

مرثیہ صادق

نواب سر صادق محمد خان عباسی پنجم ریاست بہاول پور دے آخری نواب بن ۱۹۰۴ - ۱۱ - ۲۰ کون جمیے نے ۱۹۶۶ - ۵ - ۲۱ کون انہاں دی وفات تھئی اے نواب پاکستان دا محسن نے اپنی عوام نال بہوں پیار رکھن آلاہی قائد اعظم نال انہاں دے گھائے تعلقات بن لے کراچی وج قائد اعظم اکثر انہاں دے محل وج قیام کریندے بن علامہ اقبال انہاں کون ملیے تاں فی البدیہہ قصیدے دا ہک شعر انہاں دی خدمت وج پیش کیتونئیں:

زندہ ہئی نیمے دم سے عرب کی روایتیں

اے یادگار سطوت اسلام زندہ باد

نواب صاحب مرحوم تحریک پاکستان کینے اوں زمانے وج ۵۲ ہزار پاؤنڈ دی امداد دتی تے پاکستان بن دے بعد ست کروڑ روپے دئے ہک سال نائیں پاکستان دے سبھناں سرکاری اداریں دے ملازمیں دیاں تنخواہیں وی انہاں دتیاں ۱۴ اگست ۱۹۴۷ء کون جیڑھلے قائد اعظم گورنر جنرل دا حلف جاون کینے آئے تاں انہاں دے استعمال وج نواب آف بہاولپور دی رولز رائس BWP - 72 ہئی ۱۹۴۹ء وج نواب صاحب بہاولپور دی فوج کون نہ جھڑا پاکستان وج شامل کیتا بلکہ انہیں دے خرچے بانی کیتے پاکستان کون ہک کروڑ ۲۵ لکھ دی امداد وی دتی اے وی افسوس دی گالہ ہئی جو ایں محسن پاکستان دا ناں نہ تاں نصاب دی کہیں کتاب وج قومی ہیرو دے طور تے شامل کیتا گیا تے نہ ای ابدی باد وج ملک دی نوجوان نسل کون باخبر رکھن سانگے کڈاہیں سرکاری جھٹی تھئی ایں سال خوشی دی گالہ اے جو مقامی سطح تے ایں محسن پاکستان دی باد وج ۲۴ مئی دی جھٹی دا اعلان تھئے

ملک محمد دین ایڈوکیٹ نواب صاحب مرحوم دے قانونی مشیر وی بن تے انہاں کون نواب صاحب دی قربت وی حاصل رہی ہئی انہاں دا اے مرثیہ بریگیڈیئر (ریٹائرڈ) نذیر علی شاہ مرحوم جولائی ۱۹۶۶ء دے ترمے ماہی سرائیکی دے "خان سائونمر" وج جھاپیا ہئی اسان ایں قومی ہیرو دی باد وج اے مرثیہ تے سید نذیر علی شاہ مرحوم دا مضمون "سک" ولا جھپیندے بنے ہئی

صبح صادق چلے بہشت بریں	نوحہ خواں مرد و زن یار و میمن
راس آئی نہ ہوا لندن کی	لائی انہیں وطن کی زمیں
زینت مسند رہا جو تیں برس	آج وہ جا رہا ہے زیر زمیں
موت کی زد سے بچ نہیں سکتے	بادشاہ و گدا شریف و کیمن
آج یارو کہاں گئے صادق	ہائے کل تک تو بس رہے تھے یہیں
رنگِ حاتم تھا فخر افلاطون	کون ایسا بھلا ہوا ہے کہیں
حشر تک لوگ اس کو روئیں گے	بھول سکتے اسے کبھی بھی نہیں
اس کی شاہی قلوب و جاں پر تھی	موت سے اس کو کچھ زوال نہیں
آج گھر گھر میں آہ و زاری ہے	آج لاکھوں ہوئے ہیں خاک نشیں
گردشِ مہروماہ تو اب بھی ہے	دورِ صادق نہیں تو کچھ بھی نہیں

ماتمی اس کے ہیں نذیر و ملک

حافظ و ہاشمی عطا و تریں

سک

خبر ہندی جدائی دی تاں سک ساری لہا گھدی

اساڈے خان کوں نبی سائیں دے روئے مبارک تے ول ول حاضر تھیون دی وڈی سک ہائی۔
نبی سائیں دی سک، محبت اتے عشق اساڈے خان دے نصیباں وچ خود اللہ سائیں نے تھپوں لالکھ ڈتا
ہویا ہا۔ ایسا وجہ ہئی جو ترے ورہیاں دی عمراں وچ ساڈا خان اپنے بابے نال جج تے گیا ہا جھولی وچ چاتے
طواف کرایا ہانے تے مدینے پاک وچ ڈوہاں جہاناں دے سائیں دے روئے مبارک دی چالی کوں بوسہ
ڈیو اکھیں نال چمایا ہانے۔

اللہ دے کم اللہ چانے خان سائیں دا اباج کرتے عدن تائیں مسیں جیہا ہا کہ موت دے فرشتے
اونہ دی جان کڈھ گدھی ہائی۔ ایں معصوم کوں اوں ویلے کیا خبر ہو سی کہ اوند اباسائیں اگلے جہان اللہ
سائیں کوں ونج ملیا ہے۔ موت مرٹ دی سدھ سمجھ نہ ہائی کہ رووے ہا۔ ہنہاں کوں ڈکھ ڈکھ تے روند
ہو سی۔ اساڈے ایں خان دے ابدی عمر اں اونہ ویلے پورے چوی سالوں دی وی نہ ہئی توڑیں اونہ
بہشتی دے خرچ تے کئی وزیر مشیر چھوٹے موٹے نوکر ہلی حکیم طبیب ڈاکدار چار پنج سودا قافلہ نال ہاپر
ونج جو موت دے فرشتے کوں کوئی نہ لدھا ہاتے اینہہ یتیم دے ابدے کوں آن گولیس۔

دل نال سوچن دی ڳالھ ہے کہ آخر ایڈی وڈی قربانی داکائی نہ کائی وڈا مل اتے ثواب وی ضرور ہو سی۔
اساڈے خان کوں اینہہ ڈکھ داوڈے کولوں وڈا انعام جو اللہ سائیں نے ڈتا ہویا ہا وہ ایسہ ترے
وڈیاں نعمتاں ہن۔ (۱) خدا دا خوف (۲) عشق رسول (۳) درد وند دل۔ انہاں نعمتاں دی برکت کوں
اساڈے خان کوں ایں ویسویں صدی وچ جیدے وچ ساڈے اقبال دے اکھاں :-

تاج و سریر و دار ہا خوار شہیرہ مارہا۔ گرمی کارزار ہا، خامی پختہ کارہا۔
مطابق وڈے وڈے بادشاہاں، سیانیاں تے سیاستداناں دا ملک ملک وچ حشر تھیدار ہیا ہے۔
اساڈے خان سائیں تے اللہ سائیں دا فضل و کرم رہیا ہے۔ جیدیاں جی دی توفاں دی سلامی دا حقدار ہائی
تے وصال اتے بارہاں پتراں دے علاوہ لندن کنوں کراچی، بہاولپور، لاہور، اسلام آباد تک خان دے
جنازے کوں موٹھاساڑا ڈیون والے لکھاں چھوٹے وڈے موجود تے آرزو مند ہن۔ پاکستان دی بہادر
فوج دے جرنیل سلامی واسطے طوفاں، ہنجواں دے ہاراں، جھنڈیاں نشاناں دے سر نواون دے باوجود
ڈیرہ نواب صاحب دے ریلوے اسٹیشن کنوں ڈیرہ اور دے شاہی قبرستان تک اساڈے سائیں دا جنازہ

ایویں پیاویند اہا جینویں کوئی چنچ دا جلوس ہووے۔ عاشق دا جنازہ ہاتے عاشق وی اللہ دے رسول دا عاشق
صادق ایویں چا پدا اہا جینویں فرشتے اللہ سائیں دے حکم نال ڈھنڈھو راو دے ڈیندے ہن اتے دے
اکھیدے ہن :-

”عاشق کا جنازہ ہے ذرا دھوم سے نکلے“

بیاتاں بیا سخت گرمی دے موسم وچ کچھ ٹھاڈل اتے اللہ سائیں دی مر محبت دیاں کچھ کنیاں وی
پیاں وسدیاں ہن۔ اساڈا خان ہر دی عزت کریند اہا اللہ سائیں اساڈے خان دی عزت کیوں نہ کرے ہا۔
خان بہشتی اکھیدار ہندا ہا تھنوں لا جیکر میڈا بیا بھرا ہوندا اتے صاحبی اونہ کوں سنبھال میں
خود مدینے پاک ونج و ساں ہا۔ نبی سائیں دے نال سک تاںگ دا ایہہ حال ہی ۱۹۳۱ء دی گالھ ہے ولایت
کنوں ولدیاں جولائی دے مہینے وچ ایہا کو ضد ہائی کہ میں تاں وطن پچن کنوں پہلوں نبی سائیں دے
روضے پاک تے ضرور حاضری ڈیاں۔ ختمی والے دے نال اساں وی باے (کرئل مقبول حسن قریشی،
میسر فیض احمد لشاری، پیرل ایہہ مدہ ناچیز، میسر مر دین، جمعدار اللہ ڈیوایا) گرمی ایویں ہائی جیویں بھا
دے تنور بھر کدے پئے ہون۔ سموم دھنداں گھتسی ودی ہائی اٹھ، پہاڑ۔ ٹپے، چھپر، مکان، انسان،
ون ایویں چا پدا اہا جیویں جھمرو دے کھینڈ دے ہون اوڑک مکے گیوے عمرہ رکتوے۔ طائف جیوے ول
سوہنے نبی دے دربار تے حاضری ڈے ہفتہ کھن تک ینبوع دے سمندری پتن کنوں جہاز تے سوار تھی مصر
پہنچنا ہا۔ پر سائیں اساڈے دی دل نہ رچدی ہائی اصلوں ولن داناں نہ گھدا ہا۔ اوڑک ولنا ہا ویوے پر پچھونہ
اساڈے سائیں دے دل دا حال ایہہ جہاں ڈکھا تھیوس جو کھاوٹ پیوٹ بول الا اٹھن بہن گھسٹن پھرٹ دی
تل بھر جانہ رہی ہائی۔ لبوسی جیہاں سمندری جہاز ہائی اتے اونہ جہاز دا ڈاکدار نہ انگریزی نہ اساڈی زبان
چاند اہا۔ فرانس دار ہن والا ہا ہتھاں نال اشارے کرے ہا سائیں پیراں ہتھاں کوں سر کے اتے برف دی
مالش کریندے رہو۔ سمندر تے گرمی ول اینہہ ڈھنگ دی پئی پوندی ہائی کہ جینویں اساں پکوڑے ہاے
تے تیل دی بڑکدی کڑھائی وچ تلیدے پے ہاے فیض خاں خان دا دایا کوکا ہا۔ رووے وی سسی تے خوف
فکر کنوں ول ول پچھے یار و متاں پیو والا لیکھا تاں نہیں سو تھیدا حالت خان دی الملک نازک ہائی۔ چھڑا ساہ پیا
آندا ہا۔ میڈے ایس بیان کوں پڑھن والے دل وچ اکھیدے ہو سن شاہ بڑتول پیا مریندا ہے۔ نہ سائیں!
میں جو کچھ پیا لکھدا ہاں پورا پورا نقشہ اتے حال بیان ہے۔ اینہہ میڈے بیان دی صداقت اتے خان سائیں
دی نبی سائیں نال وڈی سک محبت دے ایہہ چار ثبوت اجنٹ تک موجود ہن (۱) اساڈے خان دی
انگریزی زبان وچ مسجد نبوی وچ حاضر تھی کے خود بٹائی تے لکھی ہوئی کافی۔ (۲) جولائی دے مہینے دی
ترے ماہی سرانیکسی بہاولپور

گرمی و ازور شور اچ وی موجود ہے۔ (۳) ہڈاڑھے ٹھڈے ملک و چوں سد ہڈاڑھے گرم ملک و چ گرمی دے موسم اچ آوٹاں (۴) مٹلیں دے ستر و چ سمن والے خان دے کھاوٹ پوٹ دیں ورتا ہے دے بدوی رنگ ڈھنگ۔ سفر اچ جتھاں کتھاں نکٹا پوند اہا۔ جیہیں اساں تے جیہاں خان روڑیاں وٹیاں اتے ستری ہوندی ہائی عشق دیاں وڈیاں منزلاں ہوندیاں ہن اللہ نبی دے عاشق صادق رچدے تھمدے نہیں۔

عشق بدوش می کشد ایں ہمہ کو ہسار ہا

اوڑک عشق رسول دی چھکوت چا جھکیا تے خان ۱۹۳۵ء وچ چار پنچ سودا قافلہ گھن جتے روضے پاک دی زیارت دیاں ول ونج سکاں لہایاں ایں سال ترے بادشاہ کے وچ موجود ہن کیڑھی کیڑھی جگہ دا حال کیتا ونجے ڈھیر گالھیں ہن کتاب ”حیات صادق“ جلدی نال چھپوائی پئی ویندی ہے چھپ ویسی ہاں پڑھ گھنا ہے ایہہ مضمون وچ ایہہ ڈوں گالھیں دل نال سنن اتے سب جھٹ دیاں ہن۔

(۱) میکوں اپنے خان نال وڈا پیار ہائی۔ خان سائیں کڈا ہیں کڈا ہیں میکوں بھیکد اہا اتے فرمیںد اہا پیر لا میں نال بہوں پیار نہ کیتا کر، حسرتی سر بچ ویسنی تے تاہنیا! پر پیرل دے اپنے دس دی گالھ ہووے ہاتاں۔ دل کوں دل سلام کریندے!! اساں سندے ہاسے پر ۲۴ مئی ۱۹۶۶ء وچ دے قریب خان سائیں دے ہک قریبی سکے دا خط انگریزی اچ ترجمہ کریندیاں میڈے آپ ہنجوں واہندے پئے ہن۔ خان سائیں دے اونہ سکے نے چیٹ کیتی ہائی کہ ایہہ خط کل وکل ہوائی ڈاک وچ بھجواوٹا ہے میں شام تیک خط دا ترجمہ کر ڈیواں شام کوں جیں ویلے سائیں دے وصال پاوٹن دی خبر ملی تا پتہ لگا جو ترجمہ کرن کر اوٹن اتے رووٹ دا اصل راز کیا ہا۔ کہیں سچ آکھیا ہا ”رب ملدے تے ملدے دلیں سچیاں کوں“

(۲) پینڈرل مون اجائی پنے کالے پئے کیتے ہن جواہرات دا پرکھن مون وچار کیا جانے پینڈرل مون دی کتاب **DIVIDE AND QUIT** (ونڈو تے پھٹو) دل آہدے کامن ویلتھ دے اصولاں دی قاتل کتاب ہے۔ کامن ویلتھ دی طاقت دار از نفرت نہیں محبت ہے۔ اساڈے صدر نے اساڈے گورنر نے اساڈے عظیم عوام، اساڈیاں بہادر فوجاں، اساڈے حق شناس پرلین نے بلکہ انگلستان نے اساڈے خان دی عزت تے خدمات دی تعریف کرتے اساڈے دل موہ گدھے ہن۔

سرائیکی زبان دی ایہہ واہ واہ اکھاٹ ہے تے دعا ہے۔ خانا اللہ راضی ہووی تے عاقبت چنگی ہووی عاقبت بھگت دا مستقبل ہے اساڈے آقا دی آل اولاد کوں وی اللہ سائیں دین دنیا وچ کامیاب رکھے۔ آمین۔

(نرے ماہی سرائیکی ”خان سائیں نمبر“ شمارہ جولائی ۱۹۶۶ء وچوں جگدھل)

محسن قوم — سردار کوڑے خان جتوئی

اصل نام : خان بہادر نواب سردار کوڑے خان جتوئی - "تخلص : کوڑے خان
پہن داسال : ۱۸۰۰ء (اندازاً) مرگ داسال : ۱۱ مئی ۱۸۹۸ء

کشتی ملتانی لکھدے ہن : "ہاں کوڑا، ماء بیج دے محبت ہرے دل، بہ نظر توں جھاون ساٹے
رکھدے ہن۔ ایں جیہاں بک ہاں ضلع مظفر گڑھ دی بک عظیم شخصیت کیجے مشہور تھیا۔ انگریزی دور
دی اے یادگار شخصیت قصبہ جتوئی وچ جی، پٹی، ودھی، اقتدار دیاں حیران ڈھکیاں، فرسٹ کلاس
آزادی مجلس بیٹ ہے۔ حکومت برطانیہ دے خطاب یافتہ خان بہادر اکھوئے ہے۔ بہوں وڈے زمیندار
رہے۔ مچھیکو بک اہمہ موت وافرشتہ آیا تے بک بہوں وڈے مدے کوں مٹی وچ ساڈا تا۔" [۱]

میر حسان الہیدری لکھدے ہن : "ضلع مظفر گڑھ دا اے ہاں آلا پتر ہے شک سرائیکی
علاقے واسر سید تے حامی شریعت اللہ اکھوئے و احق دار ہے۔ سردار کوڑے خان بک بلوچ سردار
خان جتوئی دے کمر ۱۸۰۰ء دے نیڑے ہے۔ سکھا شاہی دادو روی ڈھاتے انگریزاں دے تسلط
تے تعصب داوی مشاہدہ کیتا۔ انہاں اپنے علاقے وچ انگریزی سکول کھلوا کراہیں قوم کوں جدید
تعلیم توں مستفید تھیون کیجے ترغیب دتی۔ علی گڑھ، حمایت الاسلام اتے انجمن نصرت الاسلام ملتان
جے اداریاں کوں جیدیاں تئیں کراں بہا عظمیٰ ڈیڈے رہے۔ مرگ توں پہلے زرعی جائیداد وادار تھیا
حصہ جیدو چاندھراں ہزار ایکڑ [۲] دے نیڑے ہا، نوہمالان وطن دی تعلیم کیجے بذریعہ وصیت
وقف کیتا [۳] کوڑے خان سرائیکی دا عظیم شاعر دی ہا۔ اوہ بنیادی طور تے غزل دا شاعر ہے۔
دسال ۱۸۹۶ء وچ تھیا [۴] تے مزار جتوئی ضلع مظفر گڑھ وچ ہے۔" [۵]

کشتی ملتانی دھرتی دے ایں عظیم پتر کوں اردو وچ ایں خراج عقیدت پیش کریندے ہن۔
نام جب ہم نے سنا سردار کوڑے خان کا ہو گیا دل میرا قائل عظمت انسان کا
ہے کوئی اس ضلع کا ایسا رئیس ایسا امیر ایسا کوئی نیک دل نیکو صفت روشن ضمیر
کوڑے خان دے کلام وچوں میر حسان الہیدری نے بک غزل دا مطلع تے مقطع
نقل کیتا اے ملاحظہ کرو۔ [۶]

تم باجھوں دل سنگ یارا
ہیوں اچکل ڈاڈھے شک یارا

دوسرا مہی سرائیکی بہاولپور

کھڑیں بھڑیں دا کیا جھگڑا
 آ وڑ جھنگ ننگ یارا
 الفی پا ڈھونڈیاں تیکوں
 روہ جبل جھنگ یارا
 مہروں دید کڈاہیں بھالو
 نہ تاں رل ویسائی کرنگ یارا
 ہک تل جتی ترس نہ آہو
 ہیں ڈاڈھا سخت اڑنگ یارا
 عشق دے راہوں مڑن میارے
 جلساں وانگ پتنگ یارا
 ہن کارن دیدار سکیے
 لوں لوں تے انگ انگ یارا
 قہری نین ہن شینہ مریلے
 کردے میں ساں جنگ یارا
 تول نہالی ساڑے پاسے
 اک لیدا ہے پنگ یارا
 کوڑے خاں سٹ فخر وڈائی
 بن دوہیں دار ملنگ یارا

(اے مضمون سجاد حیدر پرویز دی کتاب ”ضلع مظفر گڑھ - تاریخ ثقافت تے ادب“ (۱۹۸۹ء) وچوں گدھا گئے)

حوالہ جات

- [۱]۔ ہفت روزہ ”بشارت“ مظفر گڑھ اشاعت ۲۳ دسمبر ۱۹۶۱ء
- [۲]۔ جتوئی میونسپل کمیٹی دے ریکارڈ موجب ۱۸۰۰۰ ایکڑ زمین ڈسٹرکٹ کونسل کوں ملی۔
- [۳]۔ ماہ نامہ ”سرائیکی ادب“ ملتان، اشاعت فروری ۷۰ء صفحہ ۱۴ تے درج اے: ”میر حسان الحیدری ۷۰ء دے نیڑے مظفر گڑھ آئے تے ٹوہ لائی۔ ۱۸۹۶ء وچ وصیت دے مطابق ایس وقف دا نگران ڈسٹرکٹ بورڈ کوں مقرر کیتا ہا۔“
- [۴]۔ میر حسان الحیدری دی اے تاریخ وفات غلط ہے۔ مزار دے باہروں سنگی کتبے تے تاریخ وفات ۱۱ مئی ۱۸۹۸ء درج اے۔ تھی سگدا اے میر صاحب وصیت دے سن کنوں بھلیکھا کھادا ہووے پر وصیت مرن کنوں پہلے کیتی گئی ہئی۔
- [۵]۔ ”سرائیکی ادب“ از میر حسان الحیدری، مقالہ مشمولہ تاریخ ادبیات مسلمانان پاکستان و ہند (جلد ۱۴- حصہ دوم)، پنجاب یونیورسٹی، لاہور ۱۹۷۱ء، صفحہ ۳۰۳
- [۶]۔ نوٹ: اے پوری غزل ”اختر“ ملتان دے اپریل ۶۹ء دے شمارے وچوں نقل اے (اضافہ از ادارہ سہ ماہی ”سرائیکی“ بہاولپور)

وساخی

وساخی سرائیکی تل و سیب داک سماجی تہوار ہے۔ اے نہ چھڑا ثقافتی بلکہ تہذیبی وی ہے۔ ایندیاں پاڑاں قدیم زمانے تائیں لٹھیاں ہونیاں ہن۔ بنیادی طور تے اے رزق دا میلہ ہے۔ ہر جیتی کلنڈر / دیسی سال دے حساب نال وساخی یکم وساخی کون لگدی ہے انج کل دیسی سال دا پہلا مہینہ ”چیتہ“ کون آہدن۔ زبانی روایت اے وی ہے جو پہلے دیسی سال وساخی توں شروع تھیدا۔ ایں روایت موجب وساخی ”جشن نوروز“ وی ہندی ہے۔ یکم وساخی توں کڈک کون ہتھ لگ دیندے۔ کڈک بھانویں اجن چار ڈینہہ منگدی وی ہووے تاں وی لوک اپنے لئی ہار مقرر کر کڈک کپن شروع کر ڈیندے ہن۔ اپنی چھماہی دی محنت تے اپنے سال دے رزق کون اپنے سامنے تیار ڈیکھ ہدے دی جو کیفیت ہندی اے اونداسو ہٹا اظہار وساخی دے میل تے تھیدے۔

سرائیکی علاقے وچ وساخی دی سویر دے آغاز دے مختلف انداز ہن کجھ لوک رات کون مٹھا بہت پکار کھیندن تے سویرے نہاں بھٹ کھاندن تے ایندا مطلب اے گھدن جو سارا سال مٹھا تے خوشی نصیب تھیسے۔ ہض علاقے وچ بہت نہیں کوئی سبزی ترکاری پکائی ویندی ہے مطلب اے جو وساخی دی سویر سبزی ترکاری یعنی ساوی شے کھاون نال ہمدہ سارا سال ساوہ سوکھار اہی۔ ایندے علاوہ کجھ لوک وساخی آلی ڈینہوار اپنے ڈولے دی رگ کون خون وی کڈھیدے ہن۔ ایں عمل کون نتیجہ اے کڈھیا ویندے جو ہمدہ وساخی آلی ڈینہوار اپنے جسم دا فالتو تے گندہ خون کڈھ ڈیوے تاں جونواں تے تازہ بن آلا خون اوکوں سارا سال ڈکھ، تکلیف کون محفوظ رکھے تے او سکھی صحت ہنڈاوے۔ وساخی دی ڈینہوار دے حوالے نال صرف ہمدیں ای نہیں بلکہ ونیں تے جانوریں بارے وی ڈھیر ساریاں چالیں تے روایتاں موجود ہن۔ مثال طور اے اکھیا ویندے جو جیڑھی گاں یا منجھ گجھ نہ رکھیدی ہووے او وساخی آلی ڈینہوار ضرور گجھ رکھ ویندی اے۔

وساخی آلے میلے تے بازار وی لگدن۔ جیدے وچ گھر دے استعمال دے تھاں بھاٹیاں دے نال نال گھر دی سجاوٹ دا سامان وی ہوندے۔ پالیں دے کھڈا ونیں دیاں تاں ڈھیر ساریاں ہٹیاں ہوندن۔ جانوریں دے گل گھٹن آلیاں ٹلیاں، گانیاں، پیریں بدھن آلیاں جھانجراں رے

ریاں دیاں پوریاں بازاراں ہوندیاں ہن۔ وگروک دیاں مٹھائیاں آلیاں دوکاناں دے بازار تاں
 میلے دا ہک اپنارنگ ہوندن۔ شرمٹ آلیاں دوکاناں، سوڈے آلیاں چلیدیاں پھردیاں فیکٹریاں دے
 علاوہ ہن تاں چاہ دیاں ہٹیاں وی میلے دا حصہ ہن۔ انہاں سکھائیں دے نال نال زور آوریں دے زور
 آزماؤن دے نویں طریقے، کشتیاں، نلیاں پکڑن دے مقابلے تے بے گج دھروک دیاں کھیڈاں
 میلے دا لازمی حصہ ہن۔ جھمر تازی، ٹچن چاؤن اپنے نویں پرانے طریقہاں سمیت میلے دا لازمی جزو
 ہن۔ پر ایں سبھ دے باوجود و ساسخی آلے میلے دی سچان "ڈاندیں دے مقابلے" ہن۔ ایں میلے اچ
 شریک تھیون آلا کوئی مددہ تہاکوں ایجھانہ ملے جیں و ساسخی تے ڈاندیں دی دھروک نہ ڈٹھی
 ہووے۔ ایندے بارے اے گالھ عام آکھی ویندی اے جو کھوہ تے ڈاندیں دی دھروک نہ
 ڈیکھیحے تاں کھوہ دی کانچٹیں کوں بھالگ ویندی ہے۔ جیکر کانچٹ کوں بھانہ لگے تاں اوں کھوہ
 وچوں پانی پون آلی فصل کوں بھالگ ویندی ہے۔

کھوہ تے ڈاند بھچاؤن دا طریقہ اے جو ڈو ڈاندیں کوں کھوہ دی پنجالی وچ جو ڈتا ویندے۔
 اصل و ساسخی باہری ڈاند دی ڈٹھی ویندی ہے۔ پہلے کمیٹی بھچائی ویندی ہے بعد وچ اصل و ساسخی
 ہوندی ہے۔ کمیٹی بھچاون ویلے ڈانداں کوں سوئیاں، سوئے، کوکے، تے بعض لوک تاں ڈانداں کوں
 ریتاں مرچاں وی ڈیندن جو چنگاں بھجسی۔ و ساسخی بھچاون ویلے ڈاند کیتے سوئی یا ہتھی کوئی چیز
 استعمال کرن دا حق کوئی ہوندا۔ و ساسخی دے مقابلے تے ہار جیت کیتے سکند تے باراں بھرے مقرر
 کیتے ویندن۔ جیڑھا ڈاند ۳۶ سیکنڈ وچ بارہاں بھرے پورے کر ڈیسی اونکوں ہار تے لنگی پوائی ویسی۔
 جیڑھا ڈاند پہلے ڈو بھرے سیرھ تے آخری ڈو بھرے درگا چامارے تاں او ڈاند سرے یا لنگی دا حق
 دار ہوندے۔ تے جیت وی ہوں ڈاند دی ہوندی ہے۔ انہاں ڈانداں کوں ڈھول دی آواز تے بھچایا
 ویندے۔

و ساسخی تے ڈاندیں دی دھروک دے ڈھیر سارے انداز ہن۔ انہاں وچوں ہک دا ناں
 "بکھرو" ہے۔ اے کھیڈ کھبے ڈاند دی ہے۔ اندے وچ ڈاند دیاں اکھیں اتے کھوپے چاڑھ ڈتے
 ویندن اتے اونکوں کڑی دے اتوں ٹپ مروایا ویندے۔ کڑی کچھ مد پہلے تائیں اساڈے گھریں وچ
 چلے تے تلے بہن کیتے عام استعمال تھیدی ہائی۔ اے فقیر لوک جیڑھے کہیں ڈھور دے کسٹ تے
 اوندیاں آندراں چا ویندن اوندا تندا ہٹا کے کانیں نال کڑی بدھیدے ہن۔ بکھرو وچ استعمال تھیون
 آلی کڑی دی اچائی ۳ فٹ تے لمبائی تقریباً ۶ فٹ ہوندی اے۔ بکھرو دا طریقہ اے ہے جو ڈاند دے

اکیس تے کھوپے چاڑھ ڈتے دیندن۔ ڈو ترائے مدے ڈاند کون پکڑ کھڑدن جیڑھلے ڈاند دامالک
 ھکل ڈیندے ڈاند سدھا دھرک پوندے۔ بھدے ہوئے جیڑھلے بھکڑ بالکل ڈاند دے اگوں آ
 ویندی ہے تاں ڈاند دامالک ہک مخصوص ھکل ڈیندے، جیڑھلے آلی ھکل کنوں بالکل مختلف
 ہوندی ہے تاں ڈاند کون پتہ لگ ویندے جو اگوں بھکڑ ہے تے ڈاند اوندے اتوں ٹپ مار ڈیندے
 تے اوندے جسم دا کوئی وی حصہ بھکڑ کون نہیں لگدا۔ کئی کئی ڈاند ہکے پھیرے سدھا دھرک نہیں
 ہونیں چار چار بھکڑاں وی ٹپ ویندن۔ انہاں بھکڑاں دا درمیانی فاصلہ ۱۰ یا ۱۵ کرم ہوندے۔

ڈاندیں دیاں کھیڈیں وچوں ہک کھیڈ دانٹاں ”لیکے تے بھاوٹ“ وی ہے۔ لیکے تے ڈاند بھاوٹ
 کیجے باقاعدہ پڑھایا ویندے تے ایس پڑدے باہروں لوک کھڑ تھیندن۔ پڑدی لبائی ڈو ایکڑ تے چوڑائی
 وی ڈو ایکڑ ہوندی اے۔ پر ایندیاں چنڈاں گول ہوندیاں ہن۔ ایس پڑدی لیکے مار کر اہیں نشاندہی
 کیجی ویندی ہے جیس پاروں ایس کھیڈ دانٹاں وی ”لیکے تے بھاوٹ“ ہے۔ پڑتیار تھی و بچن دے بعد ڈو
 ڈاندیں کون ہکے پنجالی وچ جتا ویندے تے انہاں دے پچھوں ہلے پاتی ویندی ہے تے انہاں کون
 لیکے تے چھوڑ ڈتا ویندے۔ اتے ڈاند بھجن شروع کر ڈیندے۔ بھدے ہوئے انہاں ڈو ہائیں ڈاندیں
 وچوں باہر لے ڈاند دی چال ڈٹھی ویندی ہے جو اوہکی چال دے وچ چلے۔ لیکے تے بھاوٹ کیجے
 مخصوص چکر رکھے ویندے ہن۔ جیڑھلے منصفین دی مرضی تے ہوندے ہن۔ تے انہاں چکریں
 دا ٹائم ڈٹھا ویندے۔ جیڑھا ڈاند چال وچ صحیح ہووے اتے گھٹ توں گھٹ ٹائم وچ چکر پورے کرے
 اوجیت ویندے۔ ایندے نال اے شرط وی لازمی ہے جو ڈاند ناں تاں لیکے توں باہر نکلے تے نہ اندر
 وڑے، جیڑھا ڈاند اے شرط پوری نہیں کریندا او مقابلے وچوں کشیج ویندے۔

ایندے نال ملدا جلد اڈاند بھاوٹ دا ہک طریقہ اے وی۔ ہے جو ڈاندیں دا ہک جوڑا پڑدی ہک
 چنڈ کنیں تے بیا جوڑا پڑدی بےسی چنڈ کنیں چھوڑیا ویندے جیڑھا ڈاند اپنا چکر پورا کرتے پہلے ہیج آوے
 اوجیت ویندے۔ ایندے وچ وی چال باہر لے ڈاند دی، تے لیکے دا خیال ضرور رکھیا ویندے۔

العتیق العتیق

”عتیق فکری کی عتیق و عتیق کتاب کو پڑھتے پڑھتے یوں معلوم ہونے لگتا ہے کہ جیسے کوئی ملکہ قلو پطرہ کے ہار سنگار، زیورات،
 ظروقات، جواہرات، پارچات کے انبار در انبار ساز و سامان مصر کے قومی عجائب گھر میں رکھے دیکھتا پھر رہا ہو“۔ (سید نذیر علی شاہ)
 سرائیکی زبان و ادب کے ارتقاء اور اس کے اثرات پر اہلک بیکش کتاب - دوسرا ایڈیشن، مجلد ۱۸۶ صفحات، قیمت = ۱۰۰/-

سرائیکی ادبی مجلس، جھوک سرائیکی - بہاولپور

ترے ماہی سرائیکی بہاولپور

”لیرو لیرو پچھانواں“ کنڈیں پہلے

”دماں“ رو جھان کنوں دیرہ اسماعیل خان تک ترے سو میل دی خشک بے آب و گیاہ
پٹی، چیدے پچھادی پاسوں سلسلہ کوہ سلیمان تے پوادھی پاسوں دریائے سندھ نال نال ٹردے
جلدن۔ اے پٹی کتھائیں تاں انہیں ڈودے درمیان گھٹ کے پنج میل دی رہ ویدی اے تے
کتھائیں پندرہ ویرہ میل۔ ایں ترے سو میل دی پٹی وچ سخی سرور، ڈیرہ غازیخان شہر تے
سنگھڑ تھوڑی جیہیں ایندے منظر وچ تبدیلی گھن آندن نہ تاں عام طور ہر پاسے ہک سنج بر دا
رانج ہے۔ جیڑھا پتہ نئیں کڈاں کنوں موجود ہے۔ ظہیر الدین بابر سلسلہ ہائے کوہ سلیمان دے
بارے اچ اپنی تزک اچ لکھدے جو ایں کنوں خشک اتے ہیبت ناک پہاڑ میں اپنی زندگی اچ نہیں
ڈٹھا۔ بارشاں تھیدیاں تاں ضرور ہن پر امتیاں زیادہ نہیں جو اتھوں دے لوکیں دی خوشحالی دا
سبب بن۔ پر جڈاں کڈاں جنم کے بارشاں تھیون تاں ہر پاسے ساؤل تھی پوندی ہے۔ جے
نئیں نکل پون تاں فصلاں پہوں چنگیاں تھیدین تے لوک عارضی طور تے خوشحال تھیدن پر
خشک سالی اکثر سالہا سال رہ ویدی اے تے لوک دریائے سندھ پار کر کے تھل آلے پاسے لو
کرن کیتے ٹر ویدن۔ تے دستیں دیاں دستیاں سنج تھی ویدن۔ سندھ بھانویں تاں دماں دے
لوکیں دے نال نال گزردا ہے پر دماں دے لوکیں واسطے ہک امچھا دیوتا ہے جیڑھا ڈھال لاتے
بھڑاوقات دستیاں تاں سٹ گھتیدے پر کوئی فیض ایندے کولوں نہیں پچدا۔ کیونجو دماں کوہ
سلیمان دی سطح مرتفع ہووون دی وجہ کنوں کہیں قسم دی سیرالی نہیں کریندا۔ البتہ اوندابیٹ
ہیشہ کنوں سرسبز تے شاداب رہندے جیکوں تھل تے دماں دے لوک کبھی آہن۔ دماں تے
تھل دے لوکیں دی مثال اے ”کبھی پھلاں دی کچھی“۔ تھل تے دماں دریا سندھ دی
پچھادی تے پوادھی کندھی ہن۔ ایں واسطے تھل تے دماں دے ۶۰ میل دے تہذیبی تے
معاشی رشتے پہوں گہرے ہن۔ تھل دے شہر تے دستیاں دماںی لوکیں ہن۔ مہریاں پٹن پر تھل
کول ہک فوقیت حاصل ہے جو تھل داسیلائی تے صحرائی ڈوہیں حصے دماں کنوں زیادہ خوشحال ہن
تھوں تھل دے لوک کڈاں دماں وچ روزی کرن نہیں آئے ہمیشہ دماں دے لوکیں کول ہجرت
کرنی پوندی ہے۔ ایویں کبھی اچ وی دماںی لوکیں کنوں زیادہ ملکیتاں تھلو چڑیں دیاں ہن۔ دماں

دے لوک اتھاں وی لئی ہار (لوکریٹ والے یا فصل دی کٹائی کرن والے) دے طور تے
 ویندن۔ ایس واسطے محرومی دا احساس دمان دے لوکیں اچ بہوں زیادہ ہے خاص طور تے
 تونے دے لوکیں دا جتھوں دا پرائٹاں سگھڑ ہے۔ اقبال سوکڑی وی سگھڑ دار ہن آلا ہے۔
 تونہ کوہ سلیمان دے دامن وچ ہووٹ دی وجہ کنوں منہ زور پہاڑی نیں تے چھتیں واچھڑیں
 تے تیز اندھاریں دا علاقہ ہے۔ روزی دی تنگی تے سخت موسمیں تے کریمہ اتھوں دے
 لوکیں کوں باقی علاقے کنوں مزاجاً مختلف مٹاڈتے۔ تعلیم دی شرح جنوبی ہند اچ کہیں علاقے
 وچ اتنی اچی کینی جتنی تونہ دے وچ۔ جیں اتھوں دے سیاسی شعور (Level of
 Consciousness) کوں ودھاڈتے۔ لوک عام طور تے سخت مزاج (اپنے موسمیں دی
 کار) تے کہیں تے اعتبار کرن توں کڈھویندن۔ ایس واسطے ڈیرہ غازیخان دی باقی تحصیلیں
 دے لوک وی انہیں کولوں پسے تھی کے راہندن۔ ہک وجہ ایندا زیادہ تعلیم یافتہ ہووٹ وی ہے
 کیونجو علاقے دئیں سرکاری نوکریں تے انہاں دا قبضہ ہے ایس لحاظ نال دمان دے بے وس
 آلے تونے دے لوکیں کوں چنگی اکھ نال نہیں ڈھدے۔

دمان دے لوکیں واسطے ہر چاہ تے ہک منظر بڑا عام ہے تے او ہے کوہ سلیمان۔ او مندروں
 جاگدن تاں انہیں دے سامنے اے کالے روہ کھڑے ہوندن او جیڈے ویندن اے روہ انہیں
 دے نال نال ٹردے رہندن انہیں کالے روہیں دئیں اچیں چوٹیں تے برف وی نظر آندی ہے
 تے موسمیں دے حوالے نال انہیں دارنگ وی بدلدار ہندے جے مینہ بارشیں دا موسم ہووے
 تاں ہر ویلے انہیں دے اتیں بدلے چھائے رہندن تے شام دا وقت لہندے تاں بہوں ڈراکے
 لگن پئے ویندن تے انہیں دے اندر دیاں بلاکیں باہر میدان وچ نکل آندن خاص طور تے ہک
 زمانے تاں اتھاں نہریں راج ہوندا ہا۔ رود کوہیں اتھاں زمین وچ وڈے وڈے پاڑے تے
 گڑکاں مٹاڈتن جیڑھیاں جنگلی جانوریں دیاں بڑیاں قدرتی پناہ گاہیں ہن۔ تونے دے گرد
 نواح دی زمین ریتی وی ہے تیں میلیں تائیں چٹ رٹے وی ہن۔ جیٹھ ہاڑتے ساوٹ بدرہ
 اٹخے لہینے ہن جڈاں اتھاں بارشاں زیادہ تھیدن تیں اکثر ننائویں نال تھیدن جیدی وجہ کنوں
 فصلاں ماریاں ویندن لوکیں دے مکان جیڑھے زیادہ تر کچے ہوندن ڈھے پوندن۔ ایس واسطے
 بارشاں اتھاں کوئی بہوں وڈا رومانس نہیں مہندیاں۔ جیویں جو نجیب حیدر ملغانی، اقبال سوکڑی
 دی نویں کتاب ”لیرو لیر پچھانواں“ دے دیباچے وچ لکھدے جو ”اقبال دی شاعری سرائیکی

دیب دی پر اسرار دھرتی "دماں" دماں رکیڈی اے جیویں روہی دی بارش تے سگھرو
دی بارش دا پنا پنا مزاج ہوندے

اقبال سوکڑی دی شاعری تے ڳالھ کرن تون پہلے "دماں" دا تھوڑا جیہاں تعارف کراون پھوں
ضروری لکھدا ہا کیوں جو ایندے بغیر اقبال سوکڑی دی شاعری تے اوندے مزاج کو سمجھن
بڑا اوکھا تھی ویندے۔ "لیرو لیر پچھانو" تون پہلے اقبال سوکڑی دیاں چار کتاباں "ڳکھ دی
چنچ"، "ہنجوں دے ہار"، "کالے روہ چٹی برف" تے "ورقہ ورقہ زخمی" چھپ چیاں۔
اوندیاں پہلیاں ڳو کتاباں تاں مشاعرے دی ریت جیڑھی و سبب اچ شاید پورے بر صغیر کنوں
مختلف ہے اوندی نمائندگی کریندین جیڈے اچ شاعری گھٹ تے خطامت زیادہ اے تے
موضوعات وی رواں ہن، انہیں پہلیں ڳو کتابیں دے بعد انہیں دی غزلیں دا مجموعہ "کالے
روہ تے چٹی برف" آئے تے ساڈی تمہید دا مرکز ایہا کتاب اے، ایندے اچ دماں دے لوکیں
دے مزاج کون وی اوندے موسیٰ دے مزاج دی کار ڳٹھا گئے۔ تساں کہیں ہمدے کون
اوندے جغرافیے کنوں ہٹ کے نہیں ڳکھ سگھدے۔ "کالے روہ تے چٹی برف" وی دماں دے
ہمدے کون اوندے جغرافیے وچ ڳٹکھن دی کوشش ہے۔ ایں شعر کون دماں دے پس منظر
کون علیحدہ کیوں ڳٹھا ونج سگھدے :

لوک مینہ منگ کے وڙے خوش ہن جو دھرتی ٹھہر گئی
دانا دانا ہن ننانویں دا وی نال آون گئے

یا ایہ شعر :

میں ناہ اکھیا چٹ تے کھڑ کے مینہ دساوون سوکھا نہیں
واچھڑ تون تھئی سردی چھتری لیریں لیر کتیریں دانگ

بارش تاں اللہ تعالیٰ دی رحمت اے پر دماں اچ ہمیشہ اینویں نہیں ہوندا۔
یاد ہن گزریے ہوئے ساوون دیاں ظالم بارشاں
ایں دفعہ ساوون دے او منظر نظر مگھدی نہیں

میں سنیے اتھ پنچ ڳٹے فصلیں کون ظالم بارشیں
اتھ گزارا ہے درختیں دا فقط پنیال تے

وت ایں سال وٹھے مینہ انجھاں دھرتی بیاں کھا گئی
پہلی سیڑھ دی جھتے ویسہ گئے کئی ہیریں دے بھان

ایں دفعہ چو پھیرویں واچھڑ دی رت ہے دوستو
اپنے کوٹھے توں نکل کیں ہٹی پناہ بگولو ودے

موسم سخت کراڑیاں رتیں واچھڑ وسدیں کتواں ڈینہہ ہے
قدرت دی منشا ہے یارو بچھے لوکی کم نہ ونجن

بارشیں وٹن دا منظر تاں تاں ڈیکھ گھدے بارشیں دے نہ وٹن دا منظر وی کوئی انجھاں خمشگوار
نہیں۔ ہن ذرا خشک سالی دے وچ دمان دے لینڈ سکیپ دا محسوساتی منظر :
کریہہ ہے سخت کریہیں تے ڈھیر پھل ڈسدن
میڈے ویسب تے ایں سال خشک سالی ہے

ایں نگر وچ تاں کریہہ دا ہے رواج عرصے توں
معجزہ ہے جو درختیں تے نمی ہے یارو
کریہہ دی حالت تاں تاں ڈٹھی ہے اوندے نتیجے اچ جو کچھ تھیدے :
کیا خبر ایں سال وت کتنے زناور مر ونجن
ایں دفعہ میدان تے ساول نہ گھا کچھ وی نہیں
موسمیں دی اے بے یقینی دمان دے ہدے دے مزاج اچ تلون پیدا کریندی اے۔ کریہہ
خشک سالی پچھلے سال دے بارشیں دی تباہی کوں بھلوا ڈیندی اے :

کریہہ ہے اتنی دعائیں مگھیں زبان چڑاٹھ تھی گئی ہے
میڈا خیال اے ایں خشک دھرتی تیں کوئی واچھڑ دھال کھیڈے
موسمیں دی اے سختی تے انتہا پسندی لوکیں دے مزاج وچ وی ہک کھوہرا پن تے شک پیدا کر

ڈیندی اے جیون تے ویسب نال اوکوں اپنے رشتے کوڑے لگدن۔ خواہشاں تے امیدیں وی
دو کھا لگدین :

ہاڑ مانہ دا بچھ نظر دین خواہشاں
وقت دا اوچھن وی لیر دیر ہے

یاوت ایں لگدے جو :

نکلاں ہاہر تاں نازک تن کو چھتی واچھڑ چھبے
اندر پہہ کے پیلا بو چھن ہنجوں نال پھاواں
ایہا وجہ ہے جو اقبال سوکڑی ہمیشہ واحد متکلم دا صیغہ استعمال کریندے کیونجو اوندے
کولوں ساری جگہ ورتی ہڈ ورتی ہے :

میں نہ آکھیا ہا اچاں برف تے ٹرنا پوسی
بچھ وی نکھتے تاں او سردی کنوں جرٹیا نکھتے

”کالے روہ چٹی برف“ تے ”ورقا ورتا زخمی“ کہیں دمانی دی زندگی دی - Pictogra-

phy ہے نہ صرف ایندے وچ اوند ا موضوع object بلکہ اوند ا معروض Subject
دی انہیں کتابیں وچ شامل ہے۔ پر ساڈے انج دا موضوع اقبال سوکڑی دیاں اے ڈوہائیں
کتاباں نہیں۔ انہیں دا ذکر ضمنی حیثیت اچ آئے تاں جو اقبال سوکڑی کولوں اوندے ویسب
سمیت سمجھن وچ ساڈی مدد کرے۔ ساڈا موضوع اوند ا گلا سفر ہے یعنی اوندی نویں کتاب
”لیر و لیر پچھانو اں“۔۔۔۔

سید شمس الدین ڈیزل حکیم

فون نمبر : 7432

اسلم خان موٹر ورکشاپ

دکان نمبر 10-11 رینو مارکیٹ چوک سرائیکی بہاولپور

ہمارے ہاں ڈیزل اور پیٹرول گاڑیوں کا کام تسلی بخش کیا جاتا ہے

"ہاوی تاں پورب دے ہیل اے..... انہاں غریب و ستیاں اچ ساڈے ہال کھڑاؤن آندی اے۔۔۔"
 ہاوی میٹھاں کچھ نہ کچھ الیدی راہندی ہئی، بھانویں جو اوندی زبان سمجھ نہی پوندی۔ وت وی ایویں
 لگدا ہا جیویں او ہالاں دی زبان و دی الیدی ہووے..... ہر ویلے کھدی او سلطانوں لی دیاں گہاں
 ٹھکاناں ہر ڈیوے ہا اوندے و بچن دے مہینیاں باد تیں لی لی سلطانوں پہوں خوش خوش راہندی
 ہئی..... اے گالھ اوندے بھرانواں کوں کڈاہیں وی سمجھ نہ آئی..... جو یکدم اے مراق ماری.....
 ہاوی کوں ڈیکھ کھڑ کھڑ کیوں دیندی اے۔ سید حسین شاہ ڈو جھامدہ ہا جیکوں ہاوی دی محبت نصیب
 تھئی..... شاہ سیں سکول وچ استاد ہن تے باقی دا وقت وستی دے ڈاکھانے کوں وی ڈیندے ہن، چٹی
 سوہنی حیا والی بزرگی وچوں ہمیشہ ہک امند انہاں دے مکھ تے جیویں کھیڈ دا ہووے۔ ہاوی اپنے ٹرنگ
 تے کھٹ نال جیڑھا اوند اکل سماں ہا انہاں دے گھر مھدی ہئی، جیڑھے پیسے او کوں و ستیاں اچوں
 اگڑن ہا شاہ جی کوں آن ڈیوے ہا..... پتہ نہیں او کوں کیوں تے کتھوں اے پتہ ہا جو شاہ جی پیسے کتھائیں
 بھیج دی سگدن..... او اپنیاں گھٹاں پھکا، ہتھاں نال مچھاں دے ول مٹا..... نجیاں دو اشارے کر شاہ
 جی کوں سمجھاوے ہا..... پیٹا..... پیٹا..... ڈساؤن اے چاہندی ہئی جو اوندے ڈو پتران..... جنہاں
 کوں اے پیسے بھیجن، شاہ جی اوندی ترسلی کراتے پچھوں روون ول پہون ہا۔
 یار پتہ نہیں کیا تھی گے؟

بھیجے سوائے وچھوڑیاں دے بیاڈے وی کیا سگدی اے؟ او آپ نال آپ دیر تیں چھڑپا ہن
 ہا، جے تیں ہاوی جیدی رہی لوکاں کوں غدر دی یاد وی ڈیویندی رہی..... ڈو ترے گالھیں، چھوہر
 (جیڑھے ہن وڈے تھی چکن) انج وی ہاوی دیاں یاد کر باہندن..... ہک تاں او سخت چڑھدی ہئی
 کوئی ہال جے تلی تے او کوں پھوکا ڈیوے ہا..... ایندا مطلب او موت سمجھدی ہئی..... یا ڈو جھا، جے
 کوئی اوندی پوجا پاٹ اچ محل تھیوے ہا..... او میٹھاں اپنی پوجا مسیت اچ بہہ کے کریندی ہئی..... مولی
 صاحب وی ایکوں برا نہن سمجھیدے۔ اپنے سرتوں ولے و تاء پانی تر و نک گھنٹہ گھنٹہ بڑ بڑ کریندی
 رہے ہا جیدی ہالاں تاں ہالاں وڈیاں کوں وی کوئی سمجھ نہی پوندی جو پڑھدی کیا ہے۔ مسیت اچ
 بہاری ڈیون وی اوندی پوجا دا حصہ ہئی مولی صاحب کنوں پچھو ہا، ہاوی کیڑھی زبان الیدی اے تاں
 آکھن ہا اے پور بھی زبان اے جے اگوں پچھو ہا پور بھ کوئی ملک اے؟ تاں کاوڑاچ ولد اڈیون ہا،
 تیں کیا کرنے؟ ونجنے؟ شیت انہاں کوں آپ وی ایندا پورا نہی پتہ۔ ہک ڈینہہ مستو ہونے دا
 کڈھوں مسیت اچ وڑ آیا..... وت کیا ہا ہاوی گھر گھر ایندا نروار کیتا..... ہالاں او نکوں پہلی دفعہ کاوڑ وچ

ڈٹھا..... آخر اوں اے شکایت مولی صاحب اگوں ونج کیتی..... اے جاہل ان..... جاہل۔ اشاریاں اشاریاں وچ مولی صاحب پاوی کوں سمجھایا وچوں او آپ وی رنج ہن..... جو انہاں موسلیاں توں تاں پاوی چنگی اے، کڈاہیں کڈاہیں پاوی کچھ دیر کیتے ٹھیک تھی دیندی ہئی..... اوندے جملے پورے تے ربط وچ ہوندے ہن..... پر سمجھ وت وی نہی آندی جو او کیہڑی زبان الیہدی اے..... او ہندووی جیہڑے اتھاں سرائیکی الیہدے ہن..... اوندی زبان گھٹ ودھ سمجھن ہا، پاکستان ہن توں پہلے او کوں ہک ہندو سیٹھ مل گھن آیا ہا اوں وی اگوں قصائیاں دے ہتھ وچ ڈتی..... تے بھگی ویلے کوئی اونداسیں نہ تھیا ہن او اینجھیں ملک وچ راہندی ہئی جیہدا نقشہ صرف اوندے تن تے ہا۔ باد وچ کھلیا جو او حیدر و ملنگ دا گڈھوں نہی حقیقت وچ اے وستی آلیاں دی متفقہ افواہ ہئی جو حیدر و ملنگ تے مولی صاحب ولا کڈاہیں ہک ڈوجھے دامنہ نہ ڈیکھن..... گڈھوں مستو ہونے دا ہا..... لوکاں حیدر و ملنگ دا ہلا ڈتا۔ ڈوجھی ڈینہوار لی لی سلطانوں پاوی کوں اپنی بانہ تے چھری وانگوں ہتھ چلا کے اوندے ڈڈھ وچ انگل پوڑ کے سمجھایا جو تیڈی وجہ توں کل وستی وچ شرتھئے..... جیہدے بارے اندری اندر کتھائیں او آپ وی سوگوار خموشی محسوس کیتی ودی ہئی جیہڑی وستی تے گزری نماشاں کنوں طاری ہئی..... جیویں کچھ تھیا ہووے..... پر پالاں وانگوں پاوی کوں وی اے سدھ نہی پئی پوندی..... جو وستی وچ تھیا کیا ہے؟ لی لی سلطانوں دے سمجھاوٹ پچھوں اوں تے ایس خموشی دا بھیت کھلیا..... پہلی دفعہ جیویں اوندی یاداشت ول آئی ہووے..... او کتھائیں ڈکھی ہئی، انجھاں ڈکھ جیہڑا بگھپ دے باوجود وی اوندے چہرے توں ظاہر ہا..... او راماں، اللہ، راماں..... اللہ..... راماں، اللہ کریندی چلی گئی۔ اے راناں دی وستی اوندی چھیڑی پھیرا ہاوت او کڈاہیں نظر نہ آئی..... ایندے نال ای پالاں توں جیویں انہاں دی کھل رس گئی ہووے..... آہن پاوی ایندے باد کھڑا مل گھدا..... چھی مہینیاں پچھوں جڈاں فرقہ پرستاں سید حسین شاہ دے گھر کوں ساڑیا..... جیہدی سبھ توں ڈھیر مذمت مولی صاحب کیتی، پتالجیا جو پاوی مر گئی اے۔ ☆

ڈینہ وار

جھوک

ملتان

سرائیکی زبان دا کلہا ڈینہہ وار اخبار روز ڈیہاڑی دیاں تازیاں خبراں تے مضمون

سزائیکی وسیب دے سیاسی، سماجی، علمی، ادبی حال احوال

آپ پڑھو تے سنگت کوں پڑھاؤ ————— رابطے سانگے

ظہور احمد دھریجہ چیف ایڈیٹر ”جھوک“ قلعہ کہنہ قاسم باغ ملتان

من موج میلہ

میں گئے ویلے کنوں تھائی پند آں لوکیں نال پھری کرن پا مجلس اراکی میلمے مزاج دے
ظلاف اے۔ اڈو جھے لفظیں اچ میں غیر سوشل آں۔ تنوں ۳ میلے تے ضرور ویداں کہ دلمے مجمع وچ
وچ کراہیں انسان کھپ ای محسوس کریندے۔ تے اپنے آپ کوں اوں بھیڑ وچ کم کر چھوڑیندے۔
بالکل اپنے آپ کوں بھل ویندے۔ اتے دل جیڑا ہلے میلہ ترہے یا او میلے کنوں باہر نکلے اتے اپنے
آپ کوں نویں بر ملدے اتے دریافت کریندے۔ اوں ویلے اوندی لطف اندوزی بے مثال ہوندی
اے۔ ناتاں تھائی وچ تاں جیڑا سی اپنے آپ نال محفل آراکی رہندی اے اتے انٹن خیال دا کرتا
دھرتا ہوندے۔ او انسان کوں کتھاں کتھاں تھیون دالطف چاون ڈیندی اے۔

رسولپور دے نیڑے اللہ آباد (دھنگاٹہ) داسا دے چالیں دامیلہ، جام پور وچ مسن شاہ دا
میلہ، کوٹ مٹھن وچ پیر فرید داعرے۔ دل سخی سرور سلطان دی وسائی، دیرہ غازی خان اچ تاریخی
میلہ اسپان، ملتان اچ بہاولحق زکریا داعرے (سندھ وچوں غوث دے پاندھیال دی آمد) شاہ لطیف
بھٹائی دا اتے قلندر شہباز داعرے اتے تاریخی دھمال..... اہے میلے میلے..... ایہے عرس عرس.....
میڈے سفر زندگی دے خاکے دے پہلے ادھ اچ اہے رنگ بھریندن، کہ جیندے نال باقی ادھ زندگی
دی ست رنگی عبارت اے! کراچی و حیدر آباد شہر دیاں صنعتی اتے تجارتی نمائشاں۔ وٹکونک دیاں
کانفرنساں۔ سرکاری لوک میلے۔ اتے نذیر لغاری، زیر رانا، علامہ اعظم سعیدی، مشتاق فریدی،
سعید خاور، جاوید چانڈیو، انجم لٹاری وغیرہ دے جشن فرید اتے سرائیکی کانفرنساں، قانون دے
حوالے نال مختلف جیورسٹ کانفرنساں۔ اتے اہل قلم کانفرنساں اسلام آباد۔ وچ وی شمولیت کریندا
رہیاں۔ جیڑا سی جو سماجی ضرورت گھٹ اتے اوں ”ذوق میلہ“ دی تسکین زیادہ ہوندی ہئی۔ ہک دفعہ
قانونا تے ڈو جھی دفعہ قلم دے حوالے نال بیرون ملک ایہو جیہیں میلیں وچ شرکت دا موقع ملیا ہا۔
لیکن خدا جانے کیوں۔!؟ قبول نہ کیتم۔!

دل ایس تھیا کہ اپنے وسیب دے دن وچ مریوالہ تے سرائیکی ادبی ثقافتی میلے دا نگارہ وچیا
ہا۔ میں وی اجرک موٹدھے تے رکھ ٹرپیوم اتے ونج شریک تھیوم۔ نگار اتاں عاشق بزدار وچایا ہا۔
ٹرانہ سرائیکی لوک سانجھ پھوکیا۔ پوری دھرتی کنوں لوک پلیٹج پئے۔ سارے سرائیکی مہاند رے کٹھے

تھی گئے۔ ایں میلے وچ ہر اوٹھے ہئی۔ جیڑھی کہیں وی ادلی ثقافتی میلہ نما کا نفرنس وچ ہووئی چاہیدی اے۔ میں ترے سال والے میلے وچ وی گیا ہم۔! سیں عاشق بزدار، تاج گوپاٹک، جمیل دریشک، اتے جام تاج اوہے ہن انہاں نال میڈی محبت اتے نیاز مندی وی اوہا اے۔ میلہ وی لگدا ہوسی مگر میں دل نمی ونج سگیا۔!

ویسے میلے ہن اپنے اندر اچ ڈاڑھے سوہنے لگدن۔ جتھ سبھ کوئی آن شامل تھیدے۔ کڈا ہوں سڈیے نال اتے کڈا ہوں ہاسڈ دے۔ ڈاڑھی رونق رہندی اے۔ ایں ”من موج میلہ“ دی۔ شہر زندگی دی ساحلی دیوار دے اور ہوں والے شہر دے واسی۔ توڑیں پاروں ابدیت دے بر دے شاور۔ کہیں کوں جھل پل کوئینی۔ من میلہ کنوں وقت بچدے تہ کتاب میلہ لاڈیندوں چو پھیر کتاباں ای کتاباں۔ جیویں میلے اچ بگھرو پھر دے ہوون۔ ول اتھو فراغت تھیدی اے تہ ”کلک و قلم میلہ“ لگ ویندے۔ ول لکھ لکھاں رہندی اے۔ کہیں کوں اساروں۔ ابھاروں۔ کہیں کوں اچاڑوں۔ لتاڑوں۔ کہیں کوں سنواروں۔ سنبھالوں کوئی پھنڈ والا کوئینی۔ ڈاڑھا مصروف وقت گزر دے۔! دوستیں کوں شکایت اے اتے میڈا خیال وی اے کہ میں کجھ تنہائی پسند تھی گیاں اتے غیر سوشل آں۔ لیکن اتلا سارے من اندرتے تن پاہروں دے میلے بھجٹاؤن والا کیویں وقت کڈھ سگھدے کہ لو کہیں نال میل ملاقات کریندا ودا رہے۔ مجلس آرائی تاں پریں دی گالھ تھی۔!

الکرہ

سو سٹش، بیکرز اینڈ فالوڈہ شاپ

پاکستان کے ماہر کاریگروں کی زیر نگرانی

خالص ویسی گھی سے تیار کردہ مٹھائیاں اور بیکری کا سامان

محمد حنیف، منور حسین چوک فوارہ بہاولپور

کمپنی دی مشہوری واسطے

میلے مار کے تے و نچن دے تاں اساں منڈھ لا توں ڈاڈھے شوقین ہیں۔ جڈاں دا ہوش سنبھالیے سے نیڑے تیرے آلا کوئی میلہ نہیں چھیا۔ پچھلے ویہہ پنجویہہ سالاں کنوں ایہو کرتا ہے۔ اے میلے ملاکھڑے بھانویں و سیب دی جیرہی چنڈاچ ہوون، ہک شے تہا کوں ہر جاتے نظر آسی۔۔۔ تے او ہن سوڈھے واٹر و مچن آلیاں کمپنیاں۔ جنہاں دا آکھن اے جو او اپنی کمپنی دی مشہوری واسطے ہر میلے تے آندن۔ چھڑا اے نہیں بھل اے مشہور و معروف بزرگ ہستیاں تے مقدس مقامات داناں وی استعمال کریندن۔ جو کہیں نہ کہیں طرح کمپنی دی مشہوری ہر و بھر و تھی و نچے۔ مثلاً داتا سوڈھا واٹر کمپنی، شاہ شمس تبریز سوڈھا واٹر، غوث بہاول حق سوڈھا واٹر کمپنی، بغداد سوڈھا واٹر کمپنی، مدینہ کولڈ ڈرنک کمپنی، وغیرہ وغیرہ۔

میکوں یاد اے اے کمپنیاں ہک آنہ گلاس کنوں شروع تھیاں ہن تے لاوڈ سپیکر تے ہوکا ڈتی رکھدے ہن :
”ہک آنے دا گلاس پیو..... صرف کمپنی دی مشہوری واسطے..... آؤ ملک صیب..... آؤ خان صیب.....
ہک آنے دا گلاس..... کوئی دو کھانیں..... کوئی فراڈ نہیں..... تہاڈے سامنے مشیناں چل رہیاں نیں
..... صرف کمپنی دی مشہوری واسطے.....“

ہن اے گلاس ہک روپے تک بچیا کھڑے..... ڈونسلان اے سوڈا واٹر پیندیں پیندیں جوان تھی گن، پر انہاں دی کمپنی اے مشہور ای نہیں پئی تھیدی.....

اے تاں ہر کہیں کوں پتہ اے جو کمپنی دی مشہوری واسطے عرس میلے پہوں اہم موقعے ہوندن۔ کیونجو الٹی ملخی تماشہ تڑڈیکھن تے ون پونیاں شمس گھن کیتے کٹھی ہندی اے۔ ایس موقعے توں فیدہ چیندیں ہوئیں کچھ کمپنیاں اپنیاں شمس دی مشہوری واسطے آندن تے کچھ کوں شہرت نصیب وی تھی پوندی اے۔ مثال طور انہاں وچوں ہک عنایت بھٹی دی ٹھیٹھر کمپنی وی ہئی۔ جئیں سبھ توں پہلے سرائیکی و سیب اچوں آپنی فنکاری دا منڈھ بدھا، تے ول ہولے ہولے اے کمپنی فلم ساز بن گئی۔ کچھ سرائیکی فلماں وی بنائیاں تے ول

پہلے کمپنی دی مشہوری تھی گئی تے کمپنی پھر پئی تاں اوں پنجابی فلماں آ لے پائے زور رکھیا۔

اچھا سیں کچھ کمپنیاں ادلی قسم دیاں وی ہوندن دے۔ پڑھے گڑھے ہر اتاں انہاں کوں ”لالی“ آھدن، پر اساں ایں گالھ تے یقین نہیں رکھیدے۔ کیونجو ”لالی“ تے ”کمپنی“ دے لفظی معنیاں اچ بہوں سارا فرق پاتا ویندے۔ جیکر اساں انہاں ڈوہائیں دے سرائیکی معنے کڈھوں تاں لالی دا معنی تھیں ”ستھ“ تے کمپنی دا مطلب ہوسی ”سنگت“۔ ایندے بعد میڈیا خیال ہے جو ہن کیں بٹی تشریح دی اصلوں لوڑ کینی۔

ایہو جیہاں کئی ادلی کمپنیاں ساڈے وسیب اچ موجود ہن جنہاں اچوں بھن تروڑ کمپنی، ڈٹھ وٹھ کمپنی، ٹھر کی مزاج کمپنی، جھرو پھیر انٹر پرائز، ٹھک ٹھوں اینڈ کو، آچھڑ چھانڈ اینڈ برادرز، وڈ دھر کی پارٹی، پھو تل اینڈ سنز، ٹہر پال کمپنی، دھاڑیل ادلی سنگت، کھاڑے مار کمپنی، زیٹم واٹ کمپنی تے آپ تڑاپی کمپنی..... وغیرہ وغیرہ قابل ذکر ہن۔ پر فی الحال اساں پہلی تے چھیڑ دی یعنی صرف ڈو دا ذکر صرف کمپنی دی مشہوری واسطے کریسوں..... باقی اگلی قسط اچ۔

پہلی بھن تروڑ کمپنی دا منشور ای اے ہے جو نت نواں تجربہ کرو، بھانویں او تجربہ ادب اچ روایت دی پوڑی تے چڑھے تے بھانویں منڈھوں نہ چڑھے، تساں تجربے توں تجربہ تے بھن تروڑ کیتی آؤ..... ایہا وجہ ہے جو اکثر اوہک گالھ آہدے دے ہوندن جو وچوں کوئی ہٹی نویں گالھ نکل آندی ہے۔ بالکل قوالی گاون آ لے گوٹیاں دی کار، جیویں ہک قوال مصرعہ گاندا پیا ہوندے جو وچوں ڈو جھا راگڑی مار نکل آندے۔ ایں کمپنی دے ڈھیر سارے ممبراں اچوں ڈتن، میرو، مدو، ڈیوایا وغیرہ سرکڈھویں مانس ہن۔ انہاں دا دستور اے ہے جو ڈتن، میرو تے مضمون لکھسی، میرو مدوتے، مدو ڈیوایا تے، تے ڈیوایا ڈتن تے..... ول ڈٹھپ اے جو ایہ سارے دے سارے مضمون ہکے رسالے وچ ہکے واری وڈی دیدہ دلیری نال کمپنی دی مشہوری واسطے چھاپے وین..... پر کمپنی اے مشہور ای نہیں پئی تھیدی.....

بٹی کمپنی جیدی مشہوری دا اساں تہاڈے نال وعدہ کیتا ہے..... اوہے ”آپ تڑاپی کمپنی“۔ جیاسیں! جیویں جو ناں کنوں ظاہر ہے، اے کوئی ڈھیر بدیاں دی کمپنی کینی، بھل یکدماں ہکے چنے دی نوٹکی تے مک ملہانگی کمپنی ہے۔ قدرت موصوف اچ ہکے ویلے کئی صفتاں تے گہناں کوں کٹھا کر ڈتے، تے اپنے من اچ ہر دم ہک انجمن دی طرح ہوندن۔

ایں کمپنی دے "All in all" ساڈے جانن آ لے ہک ماسٹر صیب (کچھ عرصہ پہلے پروفیسر سہیندے ہن، پر اچکل ڈاکدار سہیندن) ہن۔ آپ دی شخصیت کوں میں کمپنی آکھ تے تھاڈے نال کھل ہاسہ نمکھ کیتا، بھل حق جی انہاں دی شخصیت "انجمن" دی کار ہے..... ڈبل ٹریپل ایم اے تاں سندے ہاسے، پر انہاں کوئی درجن کھن ایم اے، ڈڈھ درجن ڈپلومے، ڈاکدار دی دے کورس کنوں علاوہ ان گنت صوفیانہ سلوک دے چلے وی کئیے نہیں۔ چھڑا اے نئیں، بھل سرائیکی، پنجابی، اڑو، ہندی تے سندھی شاعری تے احسان فرماون توں علاوہ تراجم، افسانے، ڈرامے، تحقیق تے تنقید دے میدان اچ وی کمپنی دی مشہوری واسطے زور ازمائے نہیں۔ اپنے فن تے شخصیت بارے پدھنے آ لے زمانے کنوں گھن تے موجودہ دور تک دے فوٹوواں تے مشتمل ہک کتاب..... دل بٹی کتاب چھپوائی نہیں..... پچھلے ویسہ بنجویسہ سالاں کنوں "آپ تڑاپی کمپنی" آپنا تن، من تے دھن لا بیٹھی اے..... پر سوڈھے واٹر آلی کار ایں کمپنی دی مشہوری نہ تھیونی ہی نہ تھی اے..... ہن ٹنٹے سے دنیا دی ناقدری کنوں تک آتے تبلیغ داکم شروع کر ڈتے نہیں..... تے اے وی..... کمپنی دی مشہوری واسطے.....

نیو بہاول پور موتی چور ہاؤس

فاضل سینئر بالمقابل قائد اعظم میڈیکل کالج سرکلر روڈ بہاولپور

موتی چور ہاؤس والے ہمیشہ کی طرح نئی وراستیاں پیش کرتے ہیں

ہماری فخریہ پیش کش رس ملائی اور زعفرانی ٹھنڈے رس گلے ہر موسم میں دستیاب ہیں
 ☆ بادام پاک ☆ پستہ پاک ☆ سنگاپوری سموسے ☆ ریوالہ پیڑے ☆ کلکتی لڈو ☆ مولی پاک
 ☆ گلاب قلاقند ☆ اورنج برفی ☆ ونیلا برفی ☆ پائین ایپل ☆ رس گلے ☆ بنگالی رس گلمے
 ☆ ملائی چانپ رس گلے ☆ ملائی چانپ گلاب جامن ☆ من پسند شاہی پیس اور حکوکی
 مکمل وراثی دستیاب ہے

صدر سویٹ ایسوسی ایشن موتی چور والے فتح خان

بازار بہاولپور فون نمبر ۸۸۱۷۳۰

استاد ایم صدیق

نظم

صابر چشتی

ساڈا جیون تھل

کئی نہ ساڈے درد و نڈاوے

کئی نہ ساڈا تھیوے

اپنا آپ تاں جیوے!

اساں وی تاں چیدے جی ہیں

ساڈا جیون تھل

تھل دے اچے اچے پٹے

ساڈے تاج محل

مٹاں کوہاں دے پندھ ان ساڈے

کئی نہ رلے چلے

چیدیں کئی نہ رلے

اساں اپنے تھل کوں، اپنی

اکھ داپانی ڈیسوں

اپنا آپ و سیوں

مزمحل حسین

ونگو وانی

ہک اینج جھی ترمیت ڈٹھم

چیدے ہتھ اچ سوئی

سرتے چھپا

لیر کتیراں بو چھن اوندا

میل پکیلیاں کالیاں لٹوں

ونئی وچ نہ ونگاں

بن کجل دے اکھیں اوندیاں نہ کوئی خواب خیال

کچھ اینج ننگا ہال

واہ آدم دی آل

تانگہ دی درساں

امیداں دی سوہنی نیر
اکھ وچ آس دا بجلا پاتے
تانگہ دی درساں تے پہہ تے
راہ بھالے تاں کے تیں بھالے
انت ایس تانگ توں عاجز تھی تے
اپنی پکی پت دے آکھے لگ تے
اپنے پیار دے کچے گھڑے دے بھرنے
پریت کوں امر کرن دی خاطر
اودل دا چاکر فوکر گئی
ویندی سیڑھ اچ
دھو کر گئی !!

مال

ہک الھڑ نیار
ہوٹھاں تے سرخی لاتے
بگھاں تے لپ لپ پوڈرتے لالی
زلفاں او ندیاں چھلے چھلے
بگلی دے وچ ویندی پئی ہئی
میں اونکوں بھینٹ جو آکھیا
فٹ اوپولی
پہلے ایہ ڈس
میڈے کھیسے اچ
چو کھامال اے !!

چار نظماں

کنجہری

اوسڑک تے بنی ہوئی
سبیل دی کار ہے
جیکوں کہیں نال وی وانج کاسنی
جتھاں تے
پہہ تریرہ لبیدن !

سندھیاں

دریا سمندر وچ لہہ تے
اپنی ہستی ونجا پھدن
پر میں سمندر وچ لہن والا
او قطرہ نہیں
جیڑھا اپنی سنجان ونجا بہوے

پاگل بندہ

ہک بیا بندہ میڈے اندر رلے جھٹ گزریںدے
جیڑھا ہر ہک موڑ تے میکوں پٹھے رستے لیدے
حُسن پرست قیامت دا ، جتھ سوہنی مورت ڈہدے
ہوش حواس توں باہر تھی کے نچدے جھمیریں پیندے
ہر دشمن کوں ودست سمجھدے ، چاٹ کے دھوکا کھاندے
آپے اوکھیاں نیٹاں لیدے ، آپے پہہ پچھتاندے
لوکاں دیاں خوشیاں دی خاطر ، اپنا چین ونچیندے
ڈکھاں دے وچ لذتاں چیندے ، اوترے ونج کریںدے
دنیا داراں کولوں ڈردے ، بھج کے جان چھڑویندے
ہر نقصان کوں ہر فیدے توں چنبا کر سمجھدے
بھنیاں قبراں ، اجڑیاں گستاں وچ ونج کھڑیندے
کالیاں راتیں وچ سچیاں راہاں تے ونج رلیدے
پاگل بندہ پاگلاں وانگوں حال حوال کریںدے
اے جیڑھے میں شعر لکھیداں اوہو پہہ لکھویندے

نظمیں

آوی دا پالن
سکھ کانے تیلے
سکھ کانے تیلے
ٹک ٹک ٹک
دھواں دکھیا دکھیا
کھوں کھوں کھوں
پنجرہ تھکیا بنیا
تذنیے تن دردیلے
تھیں رہ گئے ایکسرے
جیون دے سب حیلے
آوی دا پالن
سکھ کانے تیلے

اومنی بساں
اپنے اپنے
روٹاں اتے
جیویں ٹورو
انویں ٹردین
فالتو چالھیں

بلیاں
پالتو ہلیاں گھراں اچ رہندن
چھچھڑے ہڈی پچھوں
پولے پیریں
”میاؤں میاؤں“ کریندیاں وون
فالتو ہلیاں
شردے ہو ٹل دے پاہروں
فالتو ہلیاں دا کئی ہک گھر
یا کئی ہک ٹکاناں نی ہوندا

غزلاں

سوچیں تے برقاں کھیڈون بھائیں زبان تے
ایہ رت وی اساں ڈیکھنی ہو سی جہان تے
رل وسدے جیہڑے غاصبیں دا ہتھ فراخ ہے
ہو سگدے اکھیں رکھ گھن میڈے مکان تے
لکھ وار اپنے سر بٹے کرے بھیر آدمی
لوکیں تبرا کرنے اوندے خاندان تے
اصلی پھلیں دا جیرہا وپاری ہا انج اوہو
کاغذ دے پھل سجائی کھڑے اپنی دکان تے
شہباز رہ گئے اپنی روایت دے مان تے
کانویں دی ٹولی پہنچ گئی ہے آسمان تے
ایڈاوی کوئی گنوک نہ ہووے اساں سواں
جو مے دی سوچ رکھے نہ گنولے زیاں تے
لگدی ہے رُمی رت کوں رفیق سیٹا تھی
نر میٹھ دے گلاب نہیں کھڑدے چٹان تے

بگجھڑے کینہی میں توں حال محلے دے
میڈے گھر وچ پڑھدن پال محلے دے
در کھڑکوں تاں اندروں تاڑی وچدی ہے
گانڈھے ایں ہن ہک بے مال محلے دے
کرسی تیں ایویں کینہی پناں پچڑا
ماء کیتے ہن پوہریے پال محلے دے
ہکے تھاں دا کھاوا جیڑھے بھل ویندن
اتھے وی ہن کئی بچ پال محلے دے
کوئی کہیں دا گروان جھلے میں کب وینداں
میڈے سینے تے ہن وال محلے دے
کہیں ویلے تاں سوٹیاں دا تڑ گھرسن
وٹاں کل کھڑدن مہینوال محلے دے
گٹراں دی ہروز رفیق غذا ہڈن
کیڈے لا وارث ہن لال محلے دے

ایویں نہ تانگہ تانگہ توں اکھیں کوں ہال تے
 اکھیں عذاب ڈیکھنے خواہاں کوں ہال تے
 ڈیہاں کوں سیک سیک میڈے رنگ روپ دا
 راتیں کوں ریس ریس میڈے وال وال تے
 خوشبو دا خنت بھاگ تاں کہیں دا نصیب تھے
 ساکوں مسابگیا کوئی رنگاں دی جھال تے
 گالھیں دے لوک تیز تے بولن تے ماں ہا
 قصہ تھے مختصر میڈی چھوٹی جی گال تے
 پورے دا بھوگ بھوگ تے ولسوں ملن دے ساگ
 چوڑا تے بانہ چوڑیلی رکھیں سنبھال تے

غز

لا

ن

کے تیں کہیں دی تانگہ بنگہجے کے تیں کانگ اڈاروں
 کے تیں کہیں دے رستے بھالوں ، اپنی واٹ نہاروں
 سارے سنگ مترائے پاروں ونج نہ پار پرانے
 اپنے ، پچے ، سکے ، سوہرے ساگی سنگ ارواروں
 اکھیں دی درسال تے آخر کے تیں ہنجوں ہاروں
 ساہ ساہ کوں سکرآت لگی نت پچلیاں روز جھپاروں
 اندروں ہاڑ ہنالا کالا اکھیں وسدا سانوں
 چلو سینے سیک سویا داون کوں تاں ٹھاروں
 جھوکاں چھوڑ تے ونج نہ سانول مولا ماڑ وسیسی
 روہی ریت دے کنڈے گکرے پچلیاں نال بہاروں
 آخر سچ دا موسم آسے تھیں حداں جاری
 آہک ڈوجھے کوں ہل لاتے سولیاں آپ سنگاروں

سابقہ جنید ہوت

چوہی سارے گنگا سر پارے ، چوہی جونا صفت ہاں کرے
 چوہی لاکھ منات دی ریس کرن ، مہاراج کوں جو جہان کرے
 جہوں مندروں دی سلسلہ سلسلہ رووے ، چوہیاں قسماں خود بھوان کرے
 اوں صنم دی سہقت ہکول انج ہاں ، کوئی ہکول اپوے احسان کرے

اکیں محو قسماں ہک مرکز تے ایہا رمز السنی کھا گئی
 ملیے درس شہود وجود والا ، نہ ہووٹ ہستی کھا گئی
 مئے خانہ وحدت وچ اہل ، مئے خوار کوں مستی کھا گئی
 دل سہقت حسن پھارٹ کوں ، ایہا حسن ہستی کھا گئی

پھٹ پھٹ دی ہے خیرات پتی لا سینے پھٹ اساں ٹر ویوں
 در در تے پنناں کم ساڈا ، سر نیواں سٹ اساں ٹر ویوں
 ہکھی واساں نال نہیں شر کلہندے ، اجمو کھڑی پھٹ اساں ٹر ویوں
 ہسیرا ہسیرا کے سہقت کیا کرتے ، ہسیرا ہسیرا جھٹ دا جھٹ اساں ٹر ویوں

مشتاق احمد سہقت

ٹو
ہر
ے

نہ بہن قاصد نہ جھٹکاں ڈے ، تھی بے وس نین اچھل پوسن
 جے تھکتی کوک فقیراں دی ، در نال دیواراں ہل پوسن
 تن حضرت عشق جلا چھوڑے ، ساہ سیک توں بھاہیں ہل پوسن
 جے سہقت انج کوئی دھاں ماروں کائنات دے پتر پڑل پوسن

انتخابات سرانٹیک کی ادبی مجلس (رجسٹرڈ) بہاولپور

سرانٹیک کی ادبی مجلس بہاولپور دی انتظامیہ کو نسل دے ممبران دی چون ایج مورخہ ۷ مارچ ۱۹۹۹ء کو پیشیں ویلے دفتر مجلس ”جھوک“ وچ محترم سید فیض اللہ شاہ دی نگرانی وچ تھی۔ اے چون ڈوسال (۱۹۹۹-۲۰۰۱) کیتے ہے۔ انہاں چونویں ممبران دا ناں کھ ایں ہے۔

۱	سید دین محمد شاہ	صدر
۲	ممتاز جاوید ملک	نائب صدر
۳	محترمہ انجم گیلانی	نائب صدر خواتین
۴	حاجی محمد مشتاق علی	جنرل سیکریٹری
۵	رشید احمد قریشی	ڈپٹی سیکریٹری
۶	خواجہ نعمت اللہ	اسسٹنٹ سیکریٹری
۷	جناب رحیم طلب	ناظم شعبہ مطبوعات
۸	جناب محمد زکریا چغتائی	ناظم شعبہ مالیات
۹	جناب محمد افضل راہی	ناظم شعبہ نشر و شاعت
۱۰	جناب حفیظ الرحمن	ناظم شعبہ تقریبات
۱۱	حکیم فضل حسین ذوق	ناظم شعبہ قرآن و حدیث
۱۲	محترمہ بتول رحمانی	ناظمہ شعبہ خواتین

عہدے داران تے اراکین دی حلف برداری دے بعد جنرل کو نسل ہٹھلے امیدواریں کوں بچ سالیں کیتے نگران کو نسل دے رکن دے طور تے منتخب کیتے۔

۱	جناب سید فیض اللہ شاہ
۲	جناب میاں حسنین حیدر
۳	جناب سید دین محمد شاہ گردیزی

۴ جناب ڈاکٹر محمد شاہد خلیق

۵ جناب محمد ریاض خان خا کوانی

ایندے بعد نگران کو نسل متفقہ طور تے سید فیض اللہ شاہ صاحب کوں اپنی نگران کو نسل دار کن پ
یاد راہوے جو انتظامیہ کو نسل دی چون نومبر ۱۹۹۷ء کوں تھیونی ہئی جیڑھی کچھ حضرات د
”دانشوری“ دی وجہ توں وقت تے نہ تھی سگی۔

انج دی چون باہمی رضا تے پر امن ماحول وچ تھیون تے حاجی محمد مشتاق علی صاحب جملہ اراکین
جنرل کو نسل کوں مبارکباد ڈتی تے جناب فیض اللہ شاہ تے جناب سید دین محمد شاہ دی مجلس کیتے
لوٹ خدمت کوں سراہیا۔

جناب سید دین محمد شاہ جنرل کو نسل دے معزز اراکین دا شکریہ ادا کیتا تے اپنے خطاب وچ آکھیا جو
انہیں کوں اپں بھرپور اعتماد توں نواں حوصلہ ملیے تے او اپنی کم مائیگی تے مصروفیت دے باوجود مجل
دی نیک نامی کیتے اپنی کوشش جاری رکھیں۔

بعد وچ انہیں قرار داداں پیش کیتیاں جیدے ذریعے محترم جناب ڈاکٹر شفیق خان وائس چان
اسلامیہ یونیورسٹی کوں خراج تحسین پیش کیتا گیا جو انہیں حضرت خواجہ غلام فرید رحمۃ اللہ علیہ د
صد سالہ تقریبات کوں شایان شان طریقے تے منایا۔ انہاں تقریبات نال سرانیکی خطے دی علمی
ادبی تے ثقافتی روایت کوں نویں زندگی ملی اے۔ سرانیکی ادبی مجلس دا انج دا اجلاس عام ”حضرت
خواجہ غلام فرید چیئر“ دے قیام تے وی محکمہ اوقاف، حکومت پنجاب دی سرپرستی، جناب ڈاکٹر
چانسلر صاحب دے تدبیر تے جناب جاوید چانڈیو انچارج شعبہ سرانیکی دی خدمات تے وی تشکر
اظہار کریندے۔ تے ممنون احسان ہے۔

۲: بعض نقصان پچاون والے دانشوراں دی مقدمہ بازی نال مجلس دے معاملات وچ جو خرابیاں
تے الجھاؤ پیدا تھئے تے بدنامی تھئی اے انج دا اجلاس عام ایندی پر زور مذمت کریندے تے ایند
بنیاد تے مجلس دے ڈوارکان دی بنیادی رکنیت ختم کرن دی منظوری وی ڈیندے۔

آفس سیکریٹری محمد ریاض انجم پچھلے سالیں دی مالیات رپورٹ پیش کیتی۔ ساری جنرل کو نسل، مجل
انتظامیہ تے نگران کو نسل سابقہ سارے اخراجات دی منظوری ڈتی۔ سید فیض اللہ شاہ کنویز نگران
کو نسل آکھیا جو اے رپورٹ سہ ماہی سرانیکی وچ شائع کیتی ونجے۔ ساری جنرل کو نسل دی تحریک
تے مجلس لائبریری دی قفل کشائی وی کیتی گئی۔ ☆

دیرہ غازی خان وچ ”خواجہ فرید قومی سیمینار“

جغرافیائی طور تے ڈیرہ غازی خان ملک دے چاریں صوبیں دے درمیان واقع ہے۔ ایس وجہ توں مختلف خطیں دی لسانی تہذیبی تے ثقافتی رنگینیاں دا بہوں سوہنا سنگم ہے۔ ایندے شمالی سرے تے عظیم روحانی پیشوا پیر پٹھان حضرت خواجہ شاہ سلیمان تونسوی تے جنوبی سرے تے عظیم صوفی شاعر عارف روہی حضرت خواجہ غلام فرید جیسے شہرہ آفاق صوفی بزرگ تے اولیاء اللہ آسودہ خاک ہن۔ جنہیں دے مزارات مرجع خلائق ہن۔ مفکرین دی متفقہ رائے ہے جو انسان دی شخصیت تے کمال فن اوندی روح دی عظمت کنوں جنم گھمن۔ خواجہ غلام فرید جتنے وڈے روحانی پیشوا ہن اتنے وڈے سکالر تے باکمال شاعری ہن۔

نامور سفرنامہ نگار تے ادب پرور ڈپٹی کمشنر سید شوکت علی شاہ دی ڈیرہ غازی خان وچ آمد ایس گالھ دا اعلامیہ ہاجو اتھاں شعر و ادب دا موسم بہار آگئے۔ انہیں چیئر مین ضلع کوئٹہ ڈیرہ غازی خان سردار سیف الدین خان کھوسہ دے تعاون نال ”کل پاکستان مشاعرے“ تے ”خواجہ فرید قومی سیمینار“ دا اہتمام کیتا اے ڈوہیں عظیم الشان تقاریب ”مجلس تقاریب ملی“ دے زیر اہتمام ضلع کوئٹہ ڈیرہ غازی خان دے تعاون نال ۱۰ اپریل ۱۹۹۹ء کوں روایتی شان و شوکت دے نال منعقد تھیاں۔

”خواجہ فرید قومی سیمینار“ سرکٹ ہاؤس ڈیرہ غازی خان وچ شام چار وچ منعقد تھیا۔ جیدی صدارت صوبائی وزیر سردار ذوالفقار علی خان کھوسہ کیتی۔ ڈاکٹر شہزاد قیصر سیکرٹری تعلیم پنجاب مہمان خصوصی ہن، رانا مقبول احمد خان کمشنر تے سردار محمد سیف الدین خان کھوسہ چیئر مین ضلع کوئٹہ اعزازی مہمان ہن جڈاں جو نظامت دے فرائض راقم (جاوید احسن خان) انجام ڈتے سیمینار دا آغاز حسب روایت تلاوت کلام پاک تے نعت شریف نال تھیا جیدی سعادت بالترتیب قاری شاہنواز خان کھتران تے مشہور شاعر مظفر وارثی کوں نصیب تھئی۔

خواجہ فرید قومی سیمینار دے میزبان چیئر مین مجلس تقریبات ملی سید شوکت علی شاہ ڈپٹی کمشنر اکھاڑ ڈیرہ غازی خان دی عوام خوش قسمت ہن جو ملک دے نامور شاعر ادیب تے مقالہ نگار انہیں نے مہمان ہن تے انہیں مہمان ہستیں دی اے خوش بختی ہے جو اوانج ہک انجھی ہستی کوں خراج عقیدت پیش کرن کیتے کٹھے تھئے ہن جیدی شاعری، تعلیمات تے فلسفے اذہان کوں جلا بخشی تے دلیں دل منور کیتا تے ہک امجھا آفاقی پیغام ڈتا جبرہا مسلمانیں کیتے مشعل راہ ہے۔ سید شوکت علی شاہ خواجہ

غلام فرید دی شاعری، فن تے فلسفہ وحدت الوجود تے اظہار خیال کریندے ہوئے آکھیا جو ڈاکٹر شکیل دے مطابق خواجہ فرید نے جبرہ رگ تے جبرہ سونے انداز وچ فلسفہ وحدت الوجود پیش کیتے آج تک کوئی شاعر تے فلسفی پیش نہیں کر سچیا۔ تے نہ ہی شاید کوئی آئندہ پیش کر سکے۔ سید شوکت علی شاہ آکھیا جو خواجہ فرید کوں خراج عقیدت پیش کرن دا بہترین طریقہ اے ہے جو چھڑیاں کالمیں کرن دی جائے جو اساں سچی نیت نال انہیں دیاں سکھاوتیں تے عمل کروں۔ انہیں دی شاعری تے فلسفہ --- محبت، اخلاص، مروت تے حسن اخلاص تے پدھل ہے پر اناج جبرہ ہلے اساں اپنے چدھاروں دید بھویندے ہیں تاں بہوں ڈکھ تھیدے۔ بھرپی ساہ ڈیندی ہوئی تے غریبی ہتھ پدھیدی ہوئی، کاروان حیات تنگ نائیں تے ڈراکلیاں گھاٹیاں وچوں لنگھدا ہویا تے تے کارواں دی صدائے جرس کنیں وچ زہر وٹید دی ہوئی محسوس تھیدی ہے۔۔۔

ایندے بعد ملک دے مختلف حصیں وچوں آئے ہوئے دانشوریں، سکالریں تے شاعریں ایں عظیم صوفی شاعر کوں اپنے اپنے مقالیں تے انداز بیان وچ خراج عقیدت پیش کیتا۔ سبھ کنیں پہلے کوٹ مٹھن دے نوجوان محقق پروفیسر شکیل پٹانی ”خواجہ فرید پیغامبر انقلاب و اتحاد“ دے عنوان نال مقالہ پڑھیا۔ سمن سعیدہ افضل اپنے مقالے وچ آکھیا جو اناج میڈے شہر داستارہ اناج ثریا تے نظر دے کیوں جو خواجہ فرید دی ذات گرامی کوں خراج عقیدت پیش کرن کیتے اتھاں وطن دے مایہ ناز ادیب، شاعر، دانشور تے ادب نواز ترسمیں تے جوان کٹھے تھی گئے۔ مستونگ بلوچستان دے فاروق ہوریں آکھیا جو خواجہ فرید دا عارفانہ کلام عوام تے خواص وچ بکواساں مقبول ہے۔ مظفر گڑھ دے پروفیسر سجاد حیدر پرویز خواجہ صاحب دے نثری ادب تے کتابیں بارے اپنا تحقیقی مقالہ پڑھیا جیہوں بہوں پسند کیتا گیا۔

اسلامیہ یونیورسٹی بہاولپور دے سرانیکی شعبے دے استاد پروفیسر جاوید حسان چانڈیو ”پٹ انگریزی تھانے“ دے عنوان نال اپنا تحقیقی مقالہ پڑھیا جیہوں حاضرین ڈاڑھی توجہ نال سنیا تے سراہیا۔ ڈاکٹر طاہر تونسوی ”نئے جہانوں کی تفہیم کا شاعر خواجہ فرید“ دے عنوان نال مقالہ پڑھ دیں ہوئیں آکھیا جو ”سرانیکی زبان دے عظیم شاعر خواجہ فرید دی شاعری دا کینوس کائنات دے وسیع تر پس منظر وچ کھنڈیے ہوئے ان گنت موضوعات دا منظر نامہ پیش کریندے“۔ اہیں دوران وچ مہمان شاعرہ پروفیسر فرخ زہرا گیلانی (فیصل آباد) خواجہ فرید دے حضور منظوم خراج عقیدت پیش کیتا۔ پروفیسر الطاف اشیم اسٹنٹ ڈائریکٹر سچل چیر شاہ عبداللطیف یونیورسٹی خیرپور اپنا مقالہ ”سچل سرمست اور خواجہ فرید میں فکری مماثلت“ پیش کیتا تے تھیں کوں ایں موضوع تے

مزید تحقیق دی دعوت ڈتی۔

حضرت خواجہ غلام فرید دے مقرب خاص میاں برکت علی دے پوترے تے ممتاز شاعر تے ادیب امداد نظامی تمغہ امتیاز جیڑھے کوئٹہ بلوچستان کنیں تشریف گھن آئے ہن، اپنے پڑھے مقالے وچ خواجہ صاحب کوں بھرپور خراج عقیدت پیش کریندیں ہوئیں آکھیا جو ”خواجہ صاحب دیاں کافیاں سازاں تے سرمدی نغمہ ہن جیڑھیاں دل آلیں کیتے روح دی غذا ہن“۔ ملک دے ناں آلے ادیب تے شاعر احمد ندیم قاسمی (لاہور) اپنے کلیدی تے جامع مقالے وچ آکھیا جو ”جیکر ہو مر کنیں ہن تیں دے عظیم تے غیر فانی شاعریں دی گنتری کرتے تے تاں او شیت ویسہ پنجویسہ کنیں اگوں تے نہ دھسی تے اساڈے خواجہ فرید انہیں عظیم تے لافانی شاعریں دی صف وچ شامل ہن۔ انہیں انسان دین بنیادی تے جبلی جذبہ دی تہذیب کیتی اتے اتنے سوہٹ تے توازن نال تہذیب کیتی جو محبت دے ازلی تے ابدی جذبے کوں عبادت دی حد تاں پچا چھوڑیا“۔ مہمان اعزاز رانا مقبول احمد خان کشن دیرہ غازی خان آکھیا جو خواجہ غلام فرید آپنی مقبول عام شاعری وچ محبت تے اخوت، انسان دوستی، مذہبی رواداری اتے خیر تے فلاح دا جیڑھادر س ڈتے اسا کوں اوں تے عمل کرنا چاہیدے تے قومی یکجہتی دے ودھارے کیتے ہر قسم دے فرقہ وارانہ تعصبات دا خاتمہ کرنا چاہیدے۔ ایہو قرآن تے سنت اتے اولیاء کرام نال محبت دا بہترین طریقہ ہے۔ مہمان خصوصی ڈاکٹر شہزاد قیصر (پی ایچ ڈی خواجہ فرید) اپنے انگریزی مقالے وچ ”خواجہ فرید دے نظریہ وحدت الوجود“ کوں موضوع بنایا تے نہایت فصیح انداز وچ ایس عقدے دی اوکھی گنڈھ کھلیدیں ہوئیں خواجہ صاحب دے ان جھوتے انداز فکر کوں سو جھل کیتا۔

صدر تقریب سردار ذوالفقار علی خان کھوسے اپنے صدارتی خطاب وچ آکھیا جو ملک دے نامور محقق تے فرید شناس مقالہ نگاریں حضرت خواجہ فرید کوں اپنے اپنے رنگ تے اپنی اپنی یونج موجب خراج عقیدت پیش کیتے تے کوئی اچھا پاسہ نھن چھوڑیا جیڑھے تے سیر حاصل حث نہ تھی ہودے۔ انہیں آکھیا جو حضرت خواجہ فرید دی شخصیت روحانی فیوض تے برکات دا بونہا تے شاعری حکمت تے معرفت دا خزانہ ہے، ایہادجہ ہے جو دیکھے دے نال نال انہیں دی مقبولیت تے شہرت دنیا دھارا تھیدا ہے۔ انہیں آکھیا جو سا کوں خواجہ صاحب تے ہنہیں بزرگان دین دی تعلیمات تے عمل پیرا تھی کراہیں پیارے وطن کوں امن تے محبت دا پٹھانا دنا چاہیدے۔ ایس موقع تے ہک یاداشت دے جواب وچ انہیں آکھیا جو مسلم لیگ دی حکومت اگست ۱۹۸۹ء وچ ایم اے دی سطح

تے تدریس کیے اسلامیہ یونیورسٹی بہاولپور وچ شعبہ سرائیکی زبان و ادب قائم کیتا ہئی۔ ہن میں ملی اے دی سطح تے کالجیں وچ سرائیکی زبان تے ادب دی تدریس کیتے استادیں دی تقرری دے منصوبے کوں توڑ چاڑھن کیتے ٹھوس اقدامات و اعلان کریداں۔ انہیں سیکریٹری تعلیم ڈاکٹر شہزاد قیصر کوں آکھیا جو اویں منصوبے تے عمل در آمد کیتے ضابطے دی کاروائی کرتے اخراجات دا تخمینہ مٹھن تاں جو اویں کوں آئندہ جٹ ایچ زیر غور اچے۔ ایں اعلان تے جمعے ڈاڑھیاں تازیاں نال خوشی دا اظہار کیتا۔ سردار موصوف پھیکو ایچ خواجہ صاحب دے سوویں یوم وصال دے حوالے نال ”خواجہ فرید قومی سیمینار“ دے انعقاد تے ڈپٹی کمشنر سید شوکت علی شاہ، سردار محمد سیف الدین خان کھوسہ چیئرمین ضلع کونسل تے ہنہیں منتظمین کوں ایں سراہون جو گے کم تے مبارکال ڈتیاں تے سیمینار ایچ شریک تھیون کیتے ملک دے مختلف حصیں تے شہریں کنیں آیل دانشوریں، شاعریں تے ہنہیں معزز مہمانیں دا شکریہ ادا کیتا۔ ایں موقع تے عمر علی خان بلوچ جنرل سیکریٹری خواجہ فرید اکیڈمی ملتان دیوان فرید (ترجمہ تے شرح مولانا نور احمد خان فریدی) تے پروفیسر الطاف اشیم اسٹنٹ ڈائرکٹر سچل چیئر شاہ لطیف یونیورسٹی خیرپور، سچل سرمست تے لکھیل کتابیں داسیٹ سردار ذوالفقار خان کھوسے دی خدمت ایچ پیش کیتا۔ سیمینار دے بعد سردار ذوالفقار علی خان کھوسے ”کھوسہ ہاؤس“ وچ معزز مہمانیں، سکالریں تے شاعریں دے اعزاز ایچ عشائیہ ڈتا۔

ایں موقع تے پورے شہر ایچ جشن تے میلے ڈاسماں ہئی چیدے پس منظر ایچ خواجہ فرید دے عارفانہ کلام تے ماورائی کیفیات رکھن آلیں کافیں دے ریلے بول قلب تے روح کوں تازگی ڈیندے پئے ہن۔ بقول احسن :

ہر ایک بول تیرا پیار کا ہے مٹھن کوٹ
 نیاز گاہ محبت ہے چاچڑاں تیری
 ہے عاشقوں کے گلے میں تری پریت مہار
 تیرے فراق میں نالاں ہیں جٹیاں تیری
 متاع شعر و ادب بھی ہیں لوک ورثہ بھی
 میرے وسیب کا زہر ہیں کافیاں تیری

☆ روزنامہ ”نوائے وقت“ ملتان مورخہ ۱۹/اپریل ۱۹۹۹ء دے تھوریں نال ☆

(اردو کنیں سرائیکی ترجمہ خالد چانڈیو)

صد سالہ جشنِ فرید

بدلے پورب ماڑ ڈکھن دے کجے بھورے سو سو وٹن دے
چارے طرفوں زور پون دے سارے نبوڑ وساون دے
خواجہ فرید دا اے بند ہمیشہ نویں موسیماں دیاں خوش خبریاں سنیدارہ گئے تے جیڑھے ویلے
اسلامیہ یونیورسٹی بہاولپور دی خواجہ فرید چیر طرفوں ۲۳ تا ۲۵ اکتوبر ۱۹۹۸ء کوں خواجہ فرید دے
وصال دیاں سو سالہ تقریبات مناوٹن دا اعلان تھیا۔ تاں اے بند اپنی پوری معنویت سمیت وسیب دیاں
خواہشاں تے سکاں دا آئینہ بن گیا۔ اونویں وی تاں خواجہ فرید دیاں کافیاں سرائیکی وسیب دا آئینہ ہن
جیدے وچ اسا کوں اپنے ڈکھ سکھ، خواب تے حقیقتاں سچے تے پچے روپ وچ نظر دن۔

خواجہ فرید دا وصال ۱۳۱۹ھ وچ تھیا ہئی تے ۱۹۹۸ء دا سال ہجری سن مطابق ۱۴۱۹ھ دا ہئی
یعنی خواجہ سمن دے وصال کوں پوری ہک صدی لنگھ گئی ہئی۔ روہی دی یونیورسٹی جیڑھی بہاولپور دے
علم دوست نوابن جامعہ عباسیہ دے ناں نال قائم کیتی ہئی تے ہن سرکار دی طرفوں اے اسلامیہ
یونیورسٹی سہند دی ہے، سرائیکی زبان ادب تے خواجہ فرید دے افکار کوں پھیلاوٹن تے ودھاوٹن دی
ذمہ دار ہے۔ اے ذمہ داری پہلے تاں کڈا ہن ایں نمن نبھائی گئی جیویں خواجہ فرید دے سوویں یوم
وصال دے موقعے تے نبھائی گئی ہئی۔

ایں یونیورسٹی وچ پہلی ٹھڈی ہیل اوں ویلے گھلی ہئی جڈاں ۱۹۸۹ء وچ اتھاں سرائیکی
شعبہ قائم تھیا۔ تے وس وسیب دے لوکیں کوں اینویں لگا جو اے یونیورسٹی ہن ایں علاقے دی اپنی
یونیورسٹی تھی گئی اے۔ اوندے بعد ۱۹۹۵ء وچ اتھاں محکمہ اوقاف دی طرفوں خواجہ فرید چیر قائم
کرن دا اعلان تھیا تے اخباریں وچ خبر چھپی جو ایندے واسطے ۹۲ ہزار روپے دی گرانٹ منظور تھی گئی
اے۔ خواجہ فرید دے دربار تے اوندی جائیداد وچوں آمدنی دا اندازہ کروڑاں روپے لاوٹن وچ کوئی
مبالغہ نہ ہوسی۔ جیڑھی محکمہ اوقاف دے کھاتے وچ ویندی اے۔ پر ول وی ۹۲ ہزار روپے دی
گرانٹ نال ”خواجہ فرید چیر“ دا منڈھ بدھجٹن ہک تاریخ ساز واقعہ ہئی۔ اسلامیہ یونیورسٹی بہاولپور

دے اوں ویلے دے وائس چانسلر ایندے فنڈز خرچن کیتے ہک کمیٹی بناؤتی جیدے وچ ڈاکٹر نجیب جمال
 ڈین آف آرٹس، ڈاکٹر اسلم ادیب چیئرمین شعبہ ایجوکیشن تے سید صفدر حسین لیکچرار شعبہ سرائیکی
 شامل ہن۔ اے کمیٹی پہوں عرصے تائیں وچار کریندی رہی پر ۹۲ ہزار روپے کوں ایجھا بھاگ ہاجو
 روپے ڈوں سال تک نہ مک سکھے تے نہ ای نوں گرانٹ آؤن دارستہ بنیا۔ اوندے بعد وائس چانسلر بدلیا
 تے یکم اکتوبر ۱۹۹۷ء کوں خواجہ فرید چیئر دی ہک نوں کمیٹی بنائی گئی جیدے وچ شعبہ سرائیکی دے
 ترے استاد جاوید چانڈیو (انچارج شعبہ سرائیکی)، ریاض سندھڑ تے سید صفدر حسین دے نال ریڈیو
 پاکستان وچوں ڈاکٹر نصر اللہ خان ناصر کوں وی ممبر رکھیا گیا۔ تے چیئرمین خود وائس چانسلر رہ گئے۔
 شعبہ سرائیکی دے استادیں کوں ”خواجہ فرید چیئر“ دے صلاح مشوریں وچ شامل کرن نال کم دی
 رفتار ودھ گئی تے ہر ہفتے پندرہویں کمیٹی دے اجلاس تھیون لگے، جاوید چانڈیو انچارج شعبہ سرائیکی
 ایس کمیٹی دے سیکریٹری دے طور تے تمام اجلاسیں وچ کم کرٹن شروع کیتا۔ تے زبانی تجویزاں کوں
 کاغذی فائلاں دی شکل وچ اگوں تے ٹورن شروع کیتا۔ پہلے پہل جاوید چانڈیو ہوریں دی تجویز تے
 کمیٹی اے منظوری ڈیتی جو خواجہ فرید چیئر کوں ہک عظیم الشان ”خواجہ فرید ریفرفنس لائبریری“ قائم
 کرن کیتے کم شروع کر ڈیوٹا چاہیدے۔ تے ایس مقصد کیتے ابتدائی طور تے پورے وسیب وچوں نجی
 لائبریریاں دا دورہ کرتے اتھیاں نادر تے نایاب کتاباں دی فوٹو اسٹیٹ حاصل کرنی چاہیدی اے
 جیڑھی خواجہ فرید دے کلام، پیغام تے شخصیت تے تحقیق کیتے معاون تھی سگھن۔ ایندے نال نال ایس
 لائبریری وچ سرائیکی زبان تے ادب بارے قدیم تے نایاب کتاباں دی فوٹو اسٹیٹ وی کٹھی کرنی
 چاہیدی اے۔ ایس تجویز دی منظوری دے بعد اے ذمہ داری وی جاوید چانڈیو ہوریں کوں ڈیتی گئی جو
 وسیب دیاں مختلف لائبریریاں وچ ونج کراہیں فوٹو اسٹیٹ کتاباں حاصل کرن۔ انہاں پہوں تھولے
 عرصے وچ تقریباً ہک سواہم کتابیں دی فوٹو اسٹیٹ حاصل کرتے کمیٹی دے اگوں آن رکھیاں جیہوں
 بہوں پسند کیتا گیا تے ایس کم کوں اگی تے ٹورن دی منظوری تھئی۔

ایں دوران کمیٹی دے ہک اجلاس وچ تجویز پیش تھئی جو آؤن آلا ہجری سال یعنی ۱۴۱۹ھ
 خواجہ فرید دے یوم وصال داسوواں سال ہوسی تے خواجہ فرید چیئر کوں ایس موقع تے خاص پروگرام
 کرٹا چاہیدے۔ ایس موضوع تے کمیٹی دے کھانا ممبراں تفصیلی بحث کیتی تے وائس چانسلر کوں قائل
 کیتا جو ایس پروگرام دی اہمیت کیا ہدی اے؟ ڈاکٹر نصر اللہ خان ناصر، جاوید چانڈیو تے ریاض سندھڑ
 ہوریں ایس تجویز دے مختلف پہلوواں تے کم کیتا تے پٹی میٹنگ وچ ایس پروگرام کوں عملی شکل ڈیوٹا

ترے ماہی سرائیکی بہاولپور

کم شروع تھی گیا۔ ڈاکٹر نصر اللہ خان ناصر دی جادو بیانی، جاوید چانڈیوی عملی صورت گری تے ریاض سندھ دے فیلڈ ورک دے نتیجے وچ ہک ایجھڑے ترے روزہ پروگرام دا نقشہ سامنے آ گیا جیہوں سُن تے ڈیکھ کراہیں وائس چانسلر صاحب کون وی قائل تھیوٹا پئے گیا بلکہ انہاں دے اندر شوق جاگ پیا جو اچھا پروگرام کرن کیتے سبھ کچھ کینا ونج سگھیدے تے انہاں ایس پروگرام دی کلیرنس پڑے ڈتی۔ اولڈ کیپس وچ پروگرام دی تیاری کیتے کیمپ آفس قائم تھی گیا تے وائس چانسلر ہک نوٹیفیکیشن دے ذریعے پروگرام دی مرکزی آرگنائزنگ کمیٹی تے بیاں پہوں ساریاں کمیٹیاں ہٹاڈتیاں۔ مرکزی آرگنائزنگ کمیٹی دے ممبران اے ہن۔

- ۱۔ پروفیسر ڈاکٹر محمد شفیق خان وائس چانسلر چیئرمین
- ۲۔ سکس جاوید چانڈیو سیکریٹری
- ۳۔ ڈاکٹر نصر اللہ خان ناصر ممبر
- ۴۔ سکس ریاض سندھڑ ممبر
- ۵۔ ڈاکٹر شفیق احمد (شعبہ اردو) ممبر
- ۶۔ سکس شاہد رضوی ممبر
- ۷۔ سکس غلام حسین ڈاہر (ڈائریکٹر فنانس) ممبر
- ۸۔ سکس رانا محمد ارشد (رجسٹرار) ممبر

پروگرام کیتے اکتوبر دماہینہ ایس گالہوں چنیا گیا جو بہاولپور دے موسم دے حوالے نال وی اے مہینہ مناسب ہئی۔ تے یونیورسٹی دے نویں تعلیمی سال دامنڈھ دی پدھیدا پٹا ہوندے۔ ایس طرح پورے وسیب تے ملک دے مختلف حصیں وچوں ادیبیں تے دانشوریں نال رابطے قائم کرن شروع کر ڈتے گئے۔ تے نال ای فنڈز حاصل کرن کیتے وی جدوجہد دامنڈھ پدھج گیا۔ وائس چانسلر ہوریں تے سکس جاوید چانڈیو لاہور ونج کراہیں سیکریٹری تعلیم ڈاکٹر شہزاد قیصر کون ملیے (جیڑھے خواجہ فرید دی مابعد الطبعیات تے پی ایچ ڈی کیتی پیٹھن) تے پروگرام دے خاکے تے بحث دے بعد تقریباً پروگرام کیتے پورے فنڈز دی منظوری کراتے آئے۔ ایندے نال نال سیکریٹری ثقافت سکس طارق محمود ہوریں دی طرفوں باقی فنڈز دی منظوری دا وعدہ وی تھی گیا۔ محکمہ اوقاف نال وی یونیورسٹی رابطہ کیتا تے اوقاف دے وزیر تے سیکریٹری صاحبان کون خطوط لکھے، فون تے گالھیں تھیاں تے ملاقاتاں وی تھیاں پراوقاف ایس پروگرام تے اپنا جھنڈا لاوٹا چاہندا ہئی تے او وی روپے وچوں ڈو آنے حصہ رلا

کراہیں۔ مذالے جو اوقاف دی طرفوں ہک روپیہ وی نہ ملن دے باوجود اتنے فنڈز حاصل تھی گئے جو اے پروگرام شاندار طریقے نال تھی سگھدا ہئی۔

ایں ترے ڈیہواری پروگرام دی تیاری کیتے شعبہ سرائیکی دے انچارج جاوید چانڈیو تے ریاض سندھڑ ہوریں تقریباً ہک مہینہ پہلے اولڈ کیمپس دے کیمپ آفس وچ ڈیہنہ رات کم کیتا۔ پورے ملک دے تقریباً ترے سودا نشوریں، ادیبیں تے شاعریں کوں کانڈھے بھجے گئے۔ پنجاب کنیں زیادہ نجی لاہریاں کوں مخطوطات تے ان لہ کتابیں دی نمائش کیتے دعوت ڈتی گئی۔ ملک دے وڈے وڈے پبلشنگ دے اداریں کوں کتاب میلہ لاؤن کیتے سڈیا گیا۔ میلے کنیں پہلے ایں کیمپ آفس وچ ڈیہنہ رات میلے واسماں بدھ بیچ گیا ہئی۔ آخر او ڈیہنہ آگیا جیوں دی تانگھ ہئی۔ یونیورسٹی کنوار آلی کار سنگری پٹری کھڑی ہئی۔ ہر پاسے رنگ برنگیاں بتیاں تے ون پونے بینر لگے کھڑے ہن۔ یونیورسٹی دے کیمپس، شہر تے چوک، بازار مہمانیں کیتے ”جی آئے دے سمن“ دے بینراں نال سجے پئے ہن۔ شہر دے اہم مقامات تے خواجہ فرید دے رنگین پورٹریٹ لگے کھڑے ہن، پورا شہر شہر فرید دا منظر پیش کریندا پیا ہئی۔ ۲۳ اکتوبر ۱۹۹۸ء کوں ایں میلے دا افتتاح تھیا۔

☆ افتتاح نمائش کتب، مخطوطات، نوادرات تے کتاب میلہ

۲۳ اکتوبر کوں سویلے ڈاہ وچے یونیورسٹی دے وائس چانسلر نادرتے نایاب کتابیں دی نمائش دا افتتاح کیتا۔ جیڑھی یونیورسٹی دے اولڈ کیمپس وچ غلام محمد گھوٹوی ہال وچ تھیدی پئی ہئی۔ ایں نمائش وچ جھنڈیر لاہری (سردار پور جھنڈیر، میلسی) شیخ عبدالشکور قریشی (قرآن لاہری (دیرہ غازیخان)، پکتان واحد بخش سیال لاہری (الہ آباد)، حبیب فائق لاہری (ملتان) پروفیسر شوکت مغل دی نجی لاہری (ملتان)، پروفیسر سجاد حیدر پرویز دی نجی لاہری (مظفر گڑھ)، ڈاکٹر خورشید محمد تے پروفیسر شکیل پٹانی دی نجی لاہری (کوٹ مٹھن)، جاوید احسن خان دی نجی لاہری (دیرہ غازیخان)، غلام قاسم مجاہد بلوچ لاہری (دیرہ غازیخان)، اسد نظامی دی نجی لاہری (جہانیاں)، مبارک اردو لاہری (سنجر پور)، ایچ گیلانی لاہری (اچ شریف)، میر حسان الحیدری دی نجی لاہری (اُپاؤڑو)، دبیر الملک لاہری (بہاولپور) میاں نور الزمان احمد اوج دی نجی لاہری (بہاولپور)، ڈاکٹر نصر اللہ خان ناصر دی نجی لاہری (بہاولپور)، پبلک لاہری (باغ لانگھے خان ملتان)، مولانا نور احمد خان فریدی مرحوم دی لاہری (ملتان)، الکبیر اکیڈمی (کوٹلی کبیر سندھ)، سینٹرل لاہری (بہاولپور)، سچل چیسر لاہری (شاہ عبداللطیف یونیورسٹی

خیر پور سندھ، اسلامپور نیورسٹی (بہاولپور) تے ہیاں لاہریاں دیاں کتاباں رکھیاں گیاں ہن۔ انہاں لاہریاں وچوں ڈھیر ساریاں ایجھیاں ہن جنہاں دا علمی ذخیرہ پہلی دفعہ منظر عام تے آیا ہئی۔ گورنر پنجاب شاہد حامد ہوریں ایس نمائش کوں ڈیکھ کراہیں آکھیا جو اے اپنی نوعیت دی پہلی نمائش ہے جیدے نال ملک اچ موجود نادور و نایاب کتب تے مخطوطات پہلی واری اتنی وڈی تعداد وچ کھنڈیجھن دا موقع ملے تے ملک دیاں جنہاں یونیورسٹیاں، خصوصاً پنجاب یونیورسٹی کوں ایندی تقلید کرنی چاہیدی اے۔ نمائش ڈیکھن آ لے انہاں معزز مہمانیں کوں ایس گالھ دا پتہ نہ ہئی جو اتھے ان مل خزانے رکھن آ لے لوک اینویں ای تاں اپنی مڈی یونیورسٹی دے حوالے نہ کر گئے ہن ایندے کیتے جیڑھے روحانی سکون تے دلی اعتماد دے رشتے دی لوڑ ہئی اوندے کیتے تقریبات دے مرکزی آرگنائزنگ سیکریٹری سیم جاوید چانڈیو تے مرکزی کمیٹی دے ممبر سیم نصر اللہ خان ناصر ہوریں ڈینہہ رات ویسب دا چپاچپا چھاٹ کراہیں اپنے ذاتی تعلق دے واسطے ڈے کراہیں اے قیمتی خزانے کھنڈے کر آئے ہن۔ اوندے بعد انہاں قیمتی خزانیاں دی حفاظت واسطے وائس چانسلر کوں قائل کرتے پرائیویٹ سیکورٹی کمپنی اتے کمانڈوز کوں ایس ترائے ڈینہہ دی نمائش دے دوران ڈینہہ رات سیکورٹی واسطے منگوایا گیا ہئی۔ اے وی ہک تاریخی گالھ اے جو ہزاراں کتاباں وچوں کہیں کتاب دا ہک ورقہ تک گم تھیا نہ خراب تھیاتے مالکان سکھ تے خوشی نال راضی تھی کراہیں اپنیاں کتاباں گھر گھن گئے۔

ایس نمائش دے انتظامات سانگے شعبہ لاہری سائنس دے چیئرمین پروفیسر ڈاکٹر محمد فاضل خان دی سربراہی وچ ہک کمیٹی بنائی گئی ہئی جیدے وچ تقریباً اسی ممبر شامل ہن۔ جنہاں ڈینہہ رات محنت کرتے انہاں کتاباں کوں سانبھیا تے نمائش کوں کامیاب بنایا۔ شعبہ لاہری سائنس دے اساتذہ وچوں پروفیسر عبدالرحمن بخاری تے حافظ شفیق احمد ہوریں بہوں مصروف رہ گئے تے انہاں دے استقبالیہ کیمپ کوں محمد احمد چشتی عرف جمشید چشتی ہوریں بہوں پیار نال سنبھالی رہ گئے۔ گھوٹوی ہال دی اتلی منزل ”پاکستان گیلری“ قرآن کریم تے تفاسیر واسطے مخصوص کیتی گئی ہئی۔ جیدے اچ مختلف لاہریاں دی خوبصورت، قیمتی، نایاب تے قدیم قلمی نسخہ جات دی چون رکھی گئی ہئی۔ ایس گیلری دی پوری ہک سائیڈ سیم عبدالشکور قریشی ہوریں دی ”قرآن لاہری“ واسطے مخصوص ہئی۔ یونیورسٹی دے خوش اخلاق اسسٹنٹ لاہریرین رائا دلبر صاحب بہوں محنت کرتے اینکوں خوبصورتی نال ڈسپلے کیتا ہئی تے صبر و تحمل نال مہماناں کوں ایندے بارے بریف کریندے رہے۔ ایس لاہری دی چون اچ قرآن پاک دے قدیم ترین قلمی نسخے، فارسی، پنجابی، انگریزی دے علاوہ

سرائیکی ترجمے آلے قرآن مجید وی موجود ہن۔ ڈو صدیاں پرانا نسخہ جبرہا زمر دتے جواہرات نال مزین کیتا گیا ہا، اصل کور سمیت رکھیا گیا ہئی۔ ہک ورقے تے ہک پارہ تے پورے قرآن مجید وی ہک سو چوڑاں دفعہ مختلف ڈیزائن نال تھئی ہوئی ”بسم اللہ“ شریف دی خطاطی آلا نسخہ وی لوکاں دی توجہ دا مرکز بنیا رہیا۔ سردار جھنڈیر لاہری دی چون بہوں خوبصورت ہئی۔ خصوصاً سونے تے جواہرات نال مرصع وڈا قرآن مجید تے چھوٹا قرآن مجید لوکاں دی بہوں زیادہ دلچسپی دا باعث رہیا۔ ایہ قلمی نسخہ صرف ڈاھ پاریاں تے مشتمل ہے جیدا وزن سو کلوگرام، لمبائی ساڈھے ترائے فٹ چوڑائی ڈھائی فٹ ہئی۔ ایندے الفاظ جدید خطاطی دے نقش و نگار نال مزین ہن تے ایندی جلد ہدی واسطے خصوصی سانچے تیار کیتے گئے ہن۔ (”وڈے قرآن مجید دی قسم“ آلا محاورہ میڈی سمجھ ایچ دراصل ہن آیا ہئی)۔ ایندی نمائش واسطے سیم اقبال قریشی صاحب بڑی محنت کیتی ہئی۔ جبرہہ جھنڈیر لاہری دے منتظم ہن۔ لوکاں دی دلچسپی، پروگرام دی اہمیت تے نوعیت دا اندازہ کریندیں ہونیں ڈو جھے ڈینہہ جھنڈیر صاحب خود تشریف گھن آئے تاں انہاں کوں اتھ پہنچن دے بعد احساس تھیا کہ اے کوئی عام قسم دا سرکاری پروگرام کینی۔ نمائش، سکيورٹی تے ڈو جھے حسن انتظامات کنوں ایس متاثر تھئے جواںہاں اول ویلے واپسی کیتی تے اپنی پانچیر و ایچ او خاص سلیکشن آپ خود گھن آئے جبرہہ ہی شاید ڈو جھیں صورت ایچ کڈا ہن وی نہ ڈکھاؤن ہا۔ ول آپ خود کھڑتے آپنے ہتھ نال شائقین، مہماناں تے معززین کوں ڈکھیدے رہ گئے ایندے وچ کچھ اٹھباں چیزاں وی ہن جیدا مکمل، یونیورسٹی آپنی ساری مڈی موڑی وچ تے وی نہیں بھر سگھدی۔ اعتماد دارشتہ قائم تھیون دے بعد وی انہاں دے تاثرات کچھ ایس ہن جو انہاں از خود اے پیش کش کیتی جو ولا کڈا ہن کوئی موقع بنے تاں ساکوں ڈسا ہے۔ اساں کلہیں سر آپنے خرچے تے نمائش لیسوں تے اوڈیکھن جوگی ہو سی۔ ایس پروگرام دی اہمیت تے نوعیت دا ساکوں پہلے علم کینا ہا۔۔۔۔۔ بلاشبہ جھنڈیر لاہری ایچ وسیع ان ملا علمی خزانہ موجود ہے جواو ایس دعویٰ کوں سچ ثابت وی کر سگھدن۔

سیم حبیب فائق لاہری داسرائیکی ترجمے آلا قرآن مجید دا اتنا قدیم نسخہ وی موجود ہا جیدا مترجم دا ناں وی از خود تحقیق طلب ہے۔ الکبیر اکیڈمی کوٹوی سندھ دا آب زر نال تحریر شدہ او قلمی نسخہ وی بہوں دلچسپی دا باعث رہیا، جیدا بارے ایچ آکھیا ویندے جواو نواب بہاولپور دی اکھیں دا نور دیکھے۔ ایندی خصوصیت ایہ وی ہے جوا ایندے نال اوند او ظیفہ وی تحریر کیتا ہویا ہے۔ سیم مخدوم سید افتخار الحسن گیلانی ہوریں دی ”گیلانی لاہری“ دی چون تے نوادرات ایمان افروز ہے۔ ایندے

اچوں سونے دے پانی نال تحریر شدہ نسخہ جات دے علاوہ غوث الاعظم عبدالقادر جیلانی رحمۃ اللہ علیہ دے دست مبارک دا تحریر شدہ قلمی نسخہ وی ہاں ٹھارن آلا ہئی۔ کوٹ مٹھن خواجہ فرید دے مسکن توں ڈاکٹر خورشید ملک تے پروفیسر شکیل پتانی صاحب دی ذاتی لاہری اچوں حضرت خواجہ غلام فرید دے ہتھ مبارک والکھیا ہویا قلمی قرآن وی نمائش دی زینت ہا۔ مملکت بہاولپور دی یادگار تے سر ایسٹان دا علمی ورثہ سینٹرل لاہری بہاولپور دے چار سو سالہ پرانے قلمی نسخے دے علاوہ ۱۳۱۲ھ اچ میواڑ پر لیس دہلی توں طبع شدہ قرآن مجید دا اٹھنا نسخہ وی رکھیا گیا ہئی جیدیاں تمام سطران الف توں شروع تھیدن۔ ایندے علاوہ سینٹرل لاہری دی طرفوں حضرت خواجہ غلام فرید دی اصل تصویر تے مجسمہ وی لوکاں دی توجہ دامرکز بنیاد ہیا۔ سیٹھ عبید الرحمن صاحب دی ”دبیر الملک لاہری“ تے اسلامیہ یونیورسٹی دی سینٹرل لاہری دی طرفوں وی نادر نسخے رکھے گئے ہن۔

گھوٹوی ہال دی گیلری دے علاوہ ہال اچ وی مخطوطات، نوادرات تے نادر کتب سلیقے نال رکھیاں گیاں ہن۔ متفرق کتب دے قلمی نسخہ جات دے حوالے نال نجی لاہریاں اچوں ”گیلانی لاہری“ اچ شریف، ”مسعود جھنڈیر لاہری“، ”میلسی، یونیورسٹی لاہری“، ”مبارک لاہری“ صادق آباد، پکتان واحد بخش سیال لاہری، میر حسان الحیدری لاہری اباؤڑو تے حبیب فائق لاہری ملتان خاص طور تے قابل ذکر ہن۔ ایویں ای دیرہ غازیخان دے سکس جاوید احسن خان دی لاہری دے قلمی نسخہ جات دے نال نال خواجہ فرید دے خطوط اتے قدیم ”سرائیکی ہڈہڑے اور کافیاں خواجہ فرید“ تے مشتمل ہک تندیری وی موجود ہئی۔ پبلک لاہری باغ لانگھے خان ملتان دے قلمی نسخہ جات اچوں ”دیوان خواجہ فرید بقلم فقیر نباہو“ توجہ دامرکز بنیاد ہیا۔ پروفیسر شکیل پتانی تے ڈاکٹر خورشید محمد ملک دی لاہری اچوں ہیاں قلمی نسخیاں دے علاوہ ”بیاض فریدی از حکیم نور محمد معالج خواجہ غلام فرید“ وی قابل ذکر ہے۔

اے صحیح معنیاں وچ سرائیکی وسیب دا علمی خزانہ ہئی۔ جیہوں ہڈیکھ کراہیں خوش کرن آلی حیرت تھیدی ہئی۔ گورنر صاحب اینکوں ہڈیکھ کراہیں خواجہ فرید چیر واسطے ہک مائیکروفلمنگ یونٹ دی منظوری ہڈتی تاکہ انہاں قیمتی خزانیاں کوں محفوظ کیتا ونج سکھے۔ پتانیں اے اعلان حقیقت وچ کڈاں تبدیل تھیسے۔ ایس شاندار نمائش دے علاوہ اولڈ کیمپس دے ڈی گراؤنڈ وچ کتابیں دامیلہ وی لگا ہویا ہئی۔ جیدے وچ ملک دے وڈے وڈے اشاعتی ادارے اپنیاں کتاباں دے اسٹال لائے ہوئے ہن۔ عوام دی وڈی تعداد پورے ترائے ہڈینہہ اے ہڈوہیں نمائشاں ہڈیکھدی رہ گئی۔ بعد وچ لوکیں ایس

نمائش کوں ہک ہفتے تائیں ودھاوٹ کیتے اصرار کیتا پر نجی لاہریاں دے مالکان نال یونیورسٹی داترے
ڈیپنہ دا وعدہ ہئی ایس گالہوں انہاں دی نمائش وچ تاں ودھار ا نہ تھی سگھدا ہئی البتہ کمرشل اداریاں
اپنیاں کتاباں دی نمائش مزید ترے ڈیپنہ ودھا چھوڑی ہئی۔

۲۳ اکتوبر دی سویل انہاں نمائشاں دے افتتاح نال ای میلے دا سماں بدھیج گیا تے معزز
مہمان ۲۲ اکتوبر دی شام کنیں ای ترے روزہ تقریبات وچ شرکت کیتے آوٹ شروع تھی گئے ہن
جنہاں دے طعام و قیام کیتے یونیورسٹی ترے ڈیپنہ واریں دی چھٹی دا اعلان کرتے شاگردیں دے ہوٹل
خالی کراگدھے ہن تے یونیورسٹی گیسٹ ہاؤس دے نال نال صادق پبلک اسکول دا گیسٹ ہاؤس دی
مہمانیں کیتے ریزرو کر ڈتا گیا ہئی۔ ریلوے اسٹیشن، بس اڈے تے ایئر پورٹ تے استقبالیہ کمیٹی لاپٹے
گئے ہن اولڈ کیمپس وچ مرکزی کیمپ آفس دے نال مندوبین کیتے رجسٹریشن آفس بن گیا ہئی جتھاں
یونیورسٹی دے نوجوان اساتذہ سکس دوست محمد خان، سکس راؤ شنراد علی خان، سکس ملک شیر محمد، سید
مختار علی شاہ تے راقم (ریاض بھٹٹی) موجود ہن۔ ہر آوٹ آلے مہمان دے نال پتے دا اندراج کرتے
اوں کوں بیج لاڈتا ویندا ہئی تے یونیورسٹی ٹرانسپورٹ انہاں کوں رہائش گاہیں تے پچا کراہیں کمرے
دی چالی انہاں دے حوالے کر ڈیندی ہئی جتھاں او تھکیرے لہا کراہیں میلے وچ بچ ویندے ہن۔
پروفیسر ڈاکٹر عبدالجبار دی سربراہی وچ قیام و طعام کمیٹی مہمانیں دی رہائش تے کھادے پیتے دے
شاندار انتظامات کیتے ہوئے ہن۔

خواجہ فرید قومی سیمینار (پہلی پیٹھک)

۲۳ اکتوبر دی شام کوں خواجہ فرید سیمینار دی پہلی نشست ہئی جیدے وچ پورے ملک کنیں
آئے ہوئے دانشوریں شرکت کیتی۔ ایس نشست دی صدارت ڈاکٹر محمد شفیق خان وائس چانسلر کیتی تے
خاص مہمان بریگیڈیئر (ریٹائرڈ) ذوالفقار ڈھلوں وزیر تعلیم پنجاب ہن۔ ایس نشست دے مہمانان
اعزاز سکس خواجہ معین الدین محبوب کوریجہ تے خواجہ طاہر محمود کوریجہ ہو ریں ہن۔ ایس پہلی
پیٹھک دی سٹیج شعبہ سرائیکی دے انچارج سکس جاوید چانڈیو سنبھالی تے قرآن پاک دی تلاوت نال
ایس عظیم الشان تقریب دا آغاز تھیا جیدے پنڈال وچ بارہ سو کرسیاں مہمانیں واسطے رکھیاں گیاں ہن
تے پنڈال سامعین نال ستھیا ہویا ہئی جیدے وچ وسیب تے ملک دے وڈے عالم، فاضل، ادیب،
دانشور تے خواجہ فرید دے عقیدت مند شامل ہن۔ تلاوت دے بعد خواجہ فرید دی نعتیہ کافی ”اتھاں
میں مٹھری نت جان بلب“ سنوائی گئی۔ تے اوندے بعد وائس چانسلر میزبان دے طور تے خطبہ استقبالیہ

پیش کیا۔ جیدے وچ انہاں آکھیا جو یونیورسٹیاں دے فرائض وچ شامل ہے جو جدید علوم تے سائنس دی تدریس تے تحقیق دے نال نال اوں خطے دی تہذیب، ثقافت تے مشاہیر تے بزرگ ہستیاں بارے وی کانفرنساں تے سیمینار منعقد کرے۔

ایندے بعد ملک دے مختلف حصیاں وچوں آئے ہوئے دانشوریں خواجہ فرید دی شخصیت تے فن بارے اپنے انٹلٹل تحقیقی مقالے پڑھے انہاں دانشوراں وچ سئیں ڈاکٹر غلام علی الانا (حیدر آباد)، سئیں ڈاکٹر شہزاد قیصر (لاہور)، سئیں میر حسان الحیدری (اباؤڑ)، سئیں ڈاکٹر احسن واگھاتے سئیں ڈاکٹر راشد متین (اسلام آباد) اتے سئیں ڈاکٹر نصر اللہ خان ناصر (بہاولپور) شامل ہن۔ ایہو ایس تقریب دا کمال ہئی جو ہک ہزار کنیں ودھ سامعین پوری توجہ تے محبت نال پہہ کراہیں طویل تحقیقی مقالے سنے تے داد دتی مقالیں دے بعد مہمانان اعزاز سئیں خواجہ طاہر محمود کوریجہ تے خواجہ معین الدین محبوب کوریجہ سجادہ نشین کوٹ مٹھن شریف اپنے خیالات دا اظہار کیتا تے چھیوڑ وچ خاص مہمان بریگیڈیر (ریٹائرڈ) ذوالفقار علی ڈھلوں دا خطاب ہئی جیدے وچ انہاں اپنی لکھی ہوئی تقریر کڈھ کراہیں ناظرین کوں ڈکھائی تے ولدی کھیسے وچ چار کھیونیں۔ انہاں آکھیا جو میں خواجہ فرید کوں پہلے نہ چاند اہم البتہ اتھاں مقالے سن کراہیں تے ڈاکٹر شہزاد قیصر دے تعارف نال میکوں اندازہ تھئے جو خواجہ فرید کتنے ڈے بزرگ ہن۔ وزیر تعلیم دی ایس ”برجستگی“ تے کچھ مہمان کہے پے تھئے بیٹھے ہن تے کچھ کوں کل آؤن پئے گئی۔ پچھوں ہک مندوب دی آواز آئی جو ”خواجہ صاحب تاں تہاکوں چنگی طرحاں جانے ہن۔“ تقریب دے اختتام تے بغداد الجدید کیمپس دے سائنس فیکلٹی لان وچ مہمانیں کیتے رات دے کھانے دا شاندار انتظام ہئی جیدہ اہتمام حبیب بنک دی طرفوں ٹھیکیدار حاجی مشتاق احمد ہوریں سوہنپ نال کیتا ہئی۔

کھانے کنیں واندے تھی کراہیں تمام مہمان تے مندوب ہو سٹلیں تے گیسٹ ہاؤس وچ حج گئے اتے اینویں لگدا ہئی جینویں مدتیں دے وچھڑے ہک ڈوجھے کوں ملیے ہوون۔ ایس گالھوں پہوں گھٹ مہمانیں نندرا پروگرام بنایا تے اکثر مہمان ’علی ہال‘ ہو سٹل دے میس روم وچ کچاہری لاگدھی تے اے کچاہری مشاعرے تے دل ادبی تنقیدی نشست وچ بدل گئی۔ جیڑھی پوری رات جاری رہی۔ عبدالباسط بھٹھی ہوریں ایس محفل دے باقاعدہ سٹیج سیکریٹری دے فرائض انجام دیندے رہ گئے تے سویر تھی گئی۔

☆ ۲۳ / اکتوبر فریدی قافلے دی چاچڑاں روانگی

پروگرام موجب ۲۳ / اکتوبر دی سویرے چھیوڑے مہمانیں دا قافلہ یونیورسٹی وچوں چاچڑاں

شریف دی زیارت کیے ٹرٹا ہی جیسے رستے وچ خانپور دے عوام دے استقبالے وچ شریک تھی کراہیں
 چاچڑاں دی زیارت دے بعد ولدے ہوئیں خطہ پاک اچ وچ مخدوم سید افتخار حسین گیلانی ایم پی اے
 دی طرفوں ڈوپہری دعوت کھا کراہیں تے زیارتاں کرتے شام کوں یونیورسٹی ولناں ہئی جتھاں خواجہ
 فرید ایوارڈز تے محل موسیقی دیاں تقریبات تھیوٹیاں ہن۔ مہمان حالی رتو کی محفل جاری رکھی بیٹھے ہن
 تے جاگدے ودے ہن جو میزبان انتظامیہ انہاں کوں نہان کیتے سڈ گدھاتے باہروں یونیورسٹی دیاں
 نویاں نکور بساں انہاں کوں چاچڑاں پچاؤن کیتے تیار کھڑیاں ہن۔ سویرے تقریباً ست وچے سارے
 مہمان تے میزبان ترے وڈیاں بساں وچ بھر تیج کراہیں ”فریدی قافلے“ دی صورت وچ ٹر پئے۔ اے
 پہلے طے تھیا ہئی جو کوئی شاف کار وغیرہ نال نہ ویسی بلکہ سارے وی آئی پی حضرات، وائس چانسلر تے
 معزز مندوبین کٹھے بسیں وچ ویسن کیونجواے خواجہ فرید دے پاندھی ہن جیدے نزدیک :

ہک دے ہر ہر جا وچ دیرے کیا اچ ہے کیا جھک ہے

انہاں بسیں دے اگوں کمشنر صاحب دی طرفوں پولیس دیاں پائلٹ گاڈیاں دا انتظام ہئی تے
 اے سارے وڈ وڈیرے تے مہاندے خواجہ فرید دے یاداں دے امین شہر چاچڑاں حاضری تے
 ویندے پئے ہن۔ فریدی قافلہ جیڑھے ویلے خانپور دے نیڑے پگڑتاں پل چک ۴ کنیں جھومریاں
 قافلے دا استقبال کیتا تے ایس جھمر نال خانپور شہر وچ بلدیہ ہال گھن گئے جتھاں تقریب دے میزبان
 میاں عبدالستار ایم پی اے، اعجاز علی آغا اسٹنٹ کمشنر، سمن ظہور احمد دھریجہ، سمن منیر احمد دھریجہ،
 سمن قمر اقبال جتوئی، سمن نور تھہہیم، تے بے ڈھگ سارے بچن موجود ہن۔ بلدیہ ہال تے خانپور
 شہر کنوار وانگوں سجیا ہویا ہئی مہمانیں دے اعزاز وچ تقریراں تھیاں۔ مہمانیں وچوں ڈاکٹر غلام علی الہا
 کالجیں تے سکولیں دی سطح تے سرائیکی زبان دی تدریس دا مطالبہ کیتا تے ایس موضوع تے بہوں سوہنی
 تقریر کیتی۔ بعد وچ تمام مہمانیں کوں فریدی رومال پوائے گئے تے ”جھوک“ اخبار دی طرفوں
 ”دیوان فرید“ دی سوکھڑی ڈٹی گئی۔ خانپور دی ایس تقریب کیتے بہوں سارے پنے لکھیے و بچن تاں وی
 اوندے سوہنپ دا اندازہ پورا نہ تھیسے۔ خانپور وں فریدی قافلہ چاچڑاں روانہ تھیا تے تقریباً ہک
 وچے سرائیکی وسیب دے تاریخ ساز شہر چاچڑاں تیج گیا۔ جیدے بارے ڈاکٹر شہزاد قیصر ایس مشہور گالہ
 کوں دہرایا جو۔

چاچڑوانگ مدینہ ڈ سے کوٹ مٹھن بیت اللہ

چاچڑاں شریف دے سجادہ نشین سمن خواجہ منظر فرید کوریجہ مہمانیں دے استقبال دیاں

شانداز تیاریاں کیتیاں ہوئیاں ہن۔ انہاں مہمانیں کوں ”فرید محل“ دی زیارت کرائی جیہاں نواب آف بہاولپور، ٹوایا ہئی سرانیکی وسیب دا اے عظیم تاریخی ورثہ بہوں بے کسی تے تباہی دی حالت وچ ہے تے ایندے کیتے فوری توجہ تے فنڈز مخصوص کرن دی لوڑ ہے نہ تاں بہوں جلد اے ”فریدی نشانی“ تباہ تھی ویسی۔ اوندے بعد خواجہ فرید دے تبرکات دیاں زیارتاں تھیاں تے استقبالیہ تقریب کنیں خواجہ ہوت محمد کوریجہ، محمد اصغر کوریجہ، میاں عبدالستار ایم پی اے، مسعود اشعر صدیقی، ڈاکٹر شہزاد قیصر، ڈاکٹر نصر اللہ خان ناصر خطاب کیتا تے وائس چانسلر ڈاکٹر محمد شفیق خان میزبانیں دا شکریہ ادا کیتا۔ مسعود اشعر صدیقی ہو ریں خطبہ استقبالیہ وچ بہوں اہم مسئلے دی طرف توجہ ڈوائی تے ڈیسا جو نصابی کتابیں وچ خواجہ فرید بارے کجھیاں غلط فہمیاں کھنڈایاں ویندن۔ سیکریٹری تعلیم شہزاد قیصر انہاں غلطی دی درستی دا وعدہ کیتا تے نال ای خواجہ فرید لاہوری (کوٹ مٹھن) کیتے ترے لکھ دی گرانٹ کوں ودھا کراہیں پنج لکھ کرن دا اعلان کیتا۔ چاچڑیں شریف وچوں ”فریدی قافلہ“ بے انداز محبتاں تے خوشیاں سانہ کراہیں اُچ کیتے ٹرپا۔ رستے بلاک ہووٹن دی وجہ کنیں قافلہ مسائیں مغرب ویلے اُچ شریف پہنچا جتھاں مخدوم سید افتخار الحسن گیلانی ڈوپہریں دے روٹی تیار کراتے تانگھ وچ بیٹھے ہن۔ جیدے وچ ساگ تے گوشت دیاں خاص ڈشاں وی شامل ہن۔ بہوں جلدی وچ مخدوم صاحب دی شاندار میزبانی کنیں لطف چاکراہیں تے اُچ دی زیارت کرتے قافلہ واپسی کیتے تیار تھی گیا۔ اتھاں مخدوم صاحب دے سیکریٹری سائیں ریاض احمد خان بھٹہ دی میزبانی ہمیش یادگار راہی۔ بہر حال اے تقریب وی تفصیلی احوال دا تقاضا کریندی ہئی پر اے مضمون اے، کتاب نہیں جو یادیں دیاں سکاں لہا سگھوں۔ شام تھی چکی ہئی تے اوڈوں یونیورسٹی وچ ”تقریب تقسیم ایوارڈ“ دے مہمان آون شروع تھی گئے ہوسن جنہاں دی میزبانی تے پروگرام دی تیاری کیتے سکس جاوید چانڈیو اتھائیں رہ پئے ہن تے قافلے نال نہ آئے ہن کیوں جو پروگرام دے میزبان کوں اپنیاں دل دیاں خواہشاں مطابق ٹرن دا اختیار نہیں ہوندا

تقسیم ایوارڈ دی تقریب

ٹھیک اٹھ وچے قافلے دی پہلی بس یونیورسٹی دے ہک ماہر ڈرائیور محمد ارشد اولڈ کیسپس پچاڈتی تے قافلے دے لوک بس کنیں لہ کراہیں سدھے پنڈال وچ بچ گئے۔ باقی ڈوبساں حالی کتھائیں پچھوں ہن۔ پتا لگا جو ایس تقریب دے مہمان خصوصی صاحبزادہ حاجی فضل کریم صوبائی وزیر اوقاف تانگھ رکھ تے ول گئے کیونجو انہاں ملتان وچ ہک اجتماع نال وی خطاب کرنا ہئی۔ ایس تقریب دی صدارت

وائس چانسلر صاحب کیتی تے مہمان خصوصی پروفیسر ڈاکٹر خلیل الرحمن ڈین فیکلٹی آف عریک، انٹرنیشنل اسلامک یونیورسٹی اسلام آباد ہن۔ یونیورسٹی دے شعبہ فارمیسی دے استاد ڈاکٹر فیض الحسن نسیم ہوریں سٹیج سیکریٹری دے فرائض سنبھلیدیں ہونیں تلاوت تے نعت نال تقریب دامنڈ ہد ہاتے ول خواجہ فریدی کافی دے بعد خواجہ فرید تے تحقیق کرن آ لے انہاں ماہرین کوں ”خواجہ فرید گولڈ میڈل“ ڈتے گئے۔ (۱) دبیر الملک مولانا عزیز الرحمن عزیز مرحوم (۲) مولانا عبدالرشید نسیم طالوت مرحوم (۳) مولانا نور احمد خان فریدی مرحوم (۴) ڈاکٹر مہر عبدالحق مرحوم (۵) پروفیسر دلشاد کلانچوی مرحوم (۶) صدیق طاہر مرحوم (۷) پکتان واحد بخش سیال مرحوم (۸) مسعود شہاب حسن دہلوی مرحوم (۹) ڈاکٹر کرستوفر شکیل (۱۰) سمن میر حسان الحیدری (۱۱) سمن خواجہ طاہر محمود کوریجہ (۱۲) ڈاکٹر شہزاد قیصر (۱۳) سمن طارق محمود۔

ایندے بعد ”خواجہ فرید ایوارڈز“ کیے انہاں نانویں دا اعلان تھیا۔ (۱) محمد انور فیروز مرحوم (۲) کیفی چامپوری مرحوم (۳) ریاض انور مرحوم (۴) رفیق خاور جسکانی مرحوم (۵) مولانا غلام جہانیاں مرحوم (۶) بے گیکڈ نیرنڈیر علی شاہ مرحوم (۷) سمن قیس فریدی (۸) پروفیسر جیلانی کامران (۹) پروفیسر اسلم انصاری (۱۰) میاں نور الزمان احمد اوج (۱۱) سمن محمد اسلم میتلا (۱۲) سمن خورشید ناظر (۱۳) سمن بشیر اخترالہ آبادی۔ ایندے بعد پیام فرید تے کلام فرید کوں پھیلاون آ لے اداریاں کوں وی خواجہ فرید ایوارڈ ڈتے گئے۔ چیدے وچ (۱) سرانیکی ادلی مجلس بہاولپور (۲) سرانیکی ادلی بورڈ ملتان (۳) بزم ثقافت ملتان (۴) ڈینہہ وار ”جھوک“ ملتان (۵) مہینہ وار ”فرید رنگ“ دیرہ غازیخان (۶) اردو اکیڈمی بہاولپور (۷) ریڈیو پاکستان بہاولپور تے (۸) ریڈیو پاکستان ملتان شامل ہن۔ ایں تقریب دے اختتام تے خواجہ فرید داسرائیکی کلام اردو تے انگریزی ترجمے نال تحت اللفظ وچ اجمل ملک۔ ساجد حسن درانی، شہود رضوی، قیصرہ راؤ، تے بہنیاں فنکاراں بہوں سوہنپ نال پیش کیتا تقریباً ڈوں گھنٹے دے ایں پروگرام دے ختم تھیون دے بعد پنج منٹ دا وقفہ کیتا گیا۔ تے دل اسٹیج تے شبشیر حیدر ہاشمی ہوریں آئے تے محل موسیقی دا پڑہا، پنڈال ستھیا پیا ہئی تے لوک کھڑے ہن جو ہاشمی صاحب پرائیڈ آف پرفارمنس سرائیکی دی عظیم فنکارہ ثریا ملتانیکر کوں دعوت ڈتی جنہاں خواجہ فرید دیاں کافیاں نال محفل کوں عروج تے پہنچا ڈتاتے اینویں لگدا ہئی جو ہن اتھائیں ہں کرتے تے ثریا ملتانیکر محفل ختم کیتی ہئی جو دلا اعلان تھیا جو سرائیکی دا فقیر تے درویش فنکار پٹھانے خان ہن سٹیج تے آسی۔ پٹھانے خان آون سیتی محفل کوں اوں نقطے کنیں اگوں گھن گیا جتھاں ثریا ملتانیکر چھوڑا

ترے ماہی سرائیکی بہاولپور

ہی۔ اس تقریب دے بارے چھڑا ایسوکھ اکھیا ونج سکھدے جو اٹھے بہوں سارے پروفیسر جیڑھے
 تصوف تے موسیقی کوں غیر شرعی آکھن تے تن ماری رکھدے ہن اسان اپنیاں اکھیں نال جھوہدے
 تے مت جیڑھے ڈٹھوے رات ڈھائی وچے گل موسیقی دے اختتام تے یونیورسٹی ٹرانسپورٹ دے
 ذریعے مہمانیں کوں کھانا کھوانڈ دے بعد انہاں دیاں رہائش گاہیں تے پہچانڈ تا گیا۔ کھانے تے چھڑا ایسوکھ
 مقال ہی جو ایس پروگرام دے کیڑھے حصے کوں گٹ آکھوں تے کیڑھے کوں ودھ ۱۲ انت کھ دانٹوریں
 ایسوکھیا جو جیڑھا ایس پروگرام دے وچ شریک نہیں تھی سچا اوندے کیتے پچھتاؤن کنیں سوکھ نہیں تے
 جیڑھے آگن انہاں کیتے حیاتی دیاں سبھ کنیں سوہنیاں یاداں ہن۔

☆ ۲۵ اکتوبر سیمینار ڈوجھی بیٹھک

اجن رتو کے پروگراماں دے منظر اکھیں وچ ہن پئے جو ۲۵ اکتوبر دی سویر تھی گئی تے
 مہمان دھال دھوں، نہان کر اولڈ کیمپس دے رونق میلے وچ جگ گئے۔ جتھاں سیمینار دی ڈوجھی بیٹھک
 تہیونی ہی۔ تقریباً ساڈھے نوں وچے گورنر صاحب پنجاب سیں شاہد حامد ملیارے دے ذریعے بہاولپور
 جے تے سدھے یونیورسٹی آئے۔ جتھاں انہاں نمائش ڈٹھی تے دل پنڈال وچ آگئے۔ ایس پروگرام دی
 صدارت دی وائس چانسلر کیتی تے خاص مہمان گورنر صاحب ہن۔ جڈاں جو اعزازی مہمان سیں خواجہ
 معین الدین محبوب کوریجہ ہوریں ہن۔ ایس تقریب دے سٹیج سیکریٹری فیض الحسن نسیم ہوریں ہن
 انہاں تلاوت تے نعت شریف دے بعد پروگرام دامنڈہ پدھا، وائس چانسلر صاحب سپاس نامہ پیش
 تے اوندے بعد ملک دے مختلف حصیں کنیں آئے ہوئے دانٹوریں اپنے مقالے پڑھے۔ انہاں
 کاریں وچ سیں پروفیسر جیلانی کامران (لاہور)، سیں امداد نظامی (کوئٹہ)، سیں ڈاکٹر اسلم انصاری
 (ملتان)، سیں مظہر عارف (اسلام آباد)، سیں خورشید ناظر تے سیں جاوید چانڈیو (بہاولپور) شامل
 ہن۔ مقالیں دے بعد گورنر پنجاب سیں شاہد حامد اپنے خطاب وچ آکھیا جو اسلامیہ یونیورسٹی بہاولپور
 یں تقریب کیتے مبارکباد دی مستحق ہے، انہاں مخطوطات تے کتابیں دی نمائش تے بہوں خوشی دا اظہار
 تے نال ای آکھیا جو اے یونیورسٹی دافرض اے جو خواجہ فرید جیسے اولیاء تے صوفیاء دے پیغام کوں
 پلاؤن دا اہتمام کرے۔ چھیڑ وچ انہاں خواجہ فرید چیسر اسلامیہ یونیورسٹی بہاولپور کیتے ڈاہ لکھ روپے
 گرانٹ دا اعلان کیتا۔ ہن تاں چھی مہینے گذرن ڈے بعد وی ایس اعلان تے عمل درآمد دی کوئی
 نیگم ملی، اللہ سائیں گورنر صاحب دی ایس سخاوت کوں توڑ پچا وے۔ آمین!

پروگرام دے چھیڑ وچ وائس چانسلر صاحب سہناں مہماناں دا شکریہ ادا کیتا تے نمائش کیتے

اپنی قیمتی کتاباں گھن آؤں آلیں دے بہوں تھورے مئے۔ اتے ترے روزہ تقریبات دے اختتام اعلان کیتا۔

ایں تقریب دے مہمانیں کیتے خصوصی کانفرنس بیگ، لیٹر پیڈ، قلم تے کیلنڈر ہوائے گئے ہن۔ جیڑھے انہاں دی خدمت وچ یادگار دے طور تے پیش کیتے گئے۔ مچھیکڑی ظہرانہ مہمانیں دے اعزاز وچ خواجہ معین الدین محبوب کوریجہ ہوریں ڈٹا جیڈے بعد مہمان سوہنیاں یاداں گھن کراہیں اپنے گھراں ڈوول گئے۔

ایں تقریب وچ وسیب دی عوام تے خاص طور تے بہاولپور دے لوکیں دا کردار نہ وسارن جو ہے۔ میڈے ذمے اے کم لایا گیا جو ملتانوں خواجہ فرید دے پنج وڈے پورٹریٹ ٹرک تے لڈوا کراہیں۔ آواں جیڑھے شہر دے اہم مقامات تے لاوئے ہن۔ ٹرک جیڑھے ہلے وستی ملوک پھیلتاں ضلع ٹیکس آلیں روک گدھا۔ کارندیں آکھیا جو سامان دا ٹیکس کٹاؤ، میں انہاں کوں ڈسیا جو خواجہ فرید دے سوویں یو وصال دیاں تقریبات کیتے وڈے وڈے پورٹریٹ ہن، اے گالھ سن کراہیں کارندہ پولیا جو ”سکین و پنچو خواجہ فرید تاں ضلع ٹیکس کیا، صوبے ٹیکس کنیں وی آزاد ہے۔ خواجہ فرید تے کیاں ٹیکس؟“

ڈو جھا واقعہ پروگرام دے دوران دیرہ غازیخان کنیں آئے ہوئے معزز مندوب سکین جادو احسن ہوریں سنایا جو او اپنے کچھ دوستیں نال شیوہٹاؤں کیتے بہاولپور شہر دی کہیں دوکان تے گئے، جہاں اپنی عادت موجب حال احوال گھدرا رہا انہاں ڈسیا جو اسان یونیورسٹی وچ خواجہ فرید دیاں سوسائے تقریبات کیتے بطور مہمان آئے ہیں۔ مچھیکڑ وچ انہاں حجام کنوں پیسے پچھے۔ تاں اوں آکھیا جو ”سائیکس پیسے کیڑھی شے دے؟ تاں خواجہ فرید دے پروگرام وچ آئے ہو، اساڈے مہمان ہو۔“ ☆☆

خواجہ فرید دے کلام تے پیغام کوں پھیلاؤں کیتے ضروری ہے جو:

خواجہ فرید دی مٹھری بولی سرائیکی کوں سرائیکی وسیب وچ تعلیم دا ذریعہ بناؤ

وائس چانسلر اسلامیہ یونیورسٹی بہاولپور تے وائس چانسلر بہاؤ الدین زکریا یونیورسٹی ملتان اپنی اپنی سینڈیکیٹ دے ذریعے بی اے (پرائیویٹ) دے وچ

سرائیکی دا مضمون بغیر کہیں خرچے دے نافذ کرا سگھدن

ترے ماہی سرائیکی بہاولپور